

ΝΙΑΟΥΣΤΑ

ΤΡΙΜΗΝΙΑΙΟ
ΠΕΡΙΟΔΙΚΟ
ΠΟΛΙΤΙΣΤΙΚΗΣ
ΕΤΑΙΡΕΙΑΣ
ΝΑΟΥΣΑΣ

Αφιέρωμα
στη γυναίκα
«Η εκπαίδευση
των κοριτσιών
στην Ελλάδα
1830 - 1910»

— ■ —

Γιανύτοαρος
και Μπούλα -
Η ιστορία
των ονομάτων

ΣΤΟ ΞΕΝΟΔΟΧΕΙΟΝ
ΟΛΥΜΠΙΑ

ΘΑ ΒΡΗΤΕ
ΤΗΝ ΑΚΡΑ
ΚΑΘΑΡΙΟΤΗΤΑ
ΠΕΡΙΠΟΙΗΣΙΝ
και
ΠΟΛΥΤΕΛΕΙΑΝ
ΕΙΝΑΙ ΤΟ
ΤΟΥΡΙΣΤΙΚΟΝ

ΞΕΝΟΔΟΧΕΙΟΝ ΤΗΣ ΝΑΟΥΣΗΣ

Διαφήμιση του 1950

— ■ —

Νεοελληνικός διαφωτισμός και Ναουσαίοι
συνδρομητές βιβλίων (1783 - 1839)

Φυλάξτε τα τεύχη της «Νιάουστας»

Παλαιά τεύχη μπορείτε να προμηθευτείτε από τα γραφεία του Συλλόγου

**Η «ΝΙΑΟΥΣΤΑ» στηρίζεται στην αγάπη και το ενδιαφέρον
των συνδρομητών της**

**Παρακαλούμε να μεριμνήσετε για την ανανέωση
της συνδρομής σας**

ΕΚΔΟΣΕΙΣ ΣΥΛΛΟΓΟΥ ΑΠΟΦΟΙΤΩΝ ΝΑΟΥΣΗΣ

- 1) ΙΣΤΟΡΙΑ ΤΗΣ ΠΟΛΕΩΣ ΝΑΟΥΣΗΣ**
- 2) ΜΝΗΜΗ ΔΗΜΗΤΡΙΟΥ ΤΣΑΜΗ ΚΑΡΑΤΑΣΙΟΥ**

**ΤΑ ΒΙΒΛΙΑ ΠΟΥ ΔΕΝ ΠΡΕΠΕΙ ΝΑ ΛΕΙΨΟΥΝ
ΑΠΟ ΚΑΝΕΝΑ ΝΑΟΥΣΑΙ-Γ-ΚΟ ΣΠΙΤΙ**

ΜΠΟΡΕΙΤΕ ΝΑ ΤΑ ΠΡΟΜΗΘΕΥΤΕΙΤΕ ΑΠΟ ΤΑ ΒΙΒΛΙΟΠΩΛΕΙΑ

ΚΑΙ ΑΠΟ ΤΑ ΓΡΑΦΕΙΑ ΤΟΥ ΣΥΛΛΟΓΟΥ ΑΠΟΦΟΙΤΩΝ ΝΑΟΥΣΗΣ

στη Δημοτική Βιβλιοθήκη Νάουσας. Τηλέφωνα 24.102 και 22.575

“ΝΙΑΟΥΣΤΑ”

ΠΕΡΙΟΔΙΚΗ ΕΚΔΟΣΗ
ΤΗΣ ΠΟΛΙΤΙΣΤΙΚΗΣ ΕΤΑΙΡΙΑΣ ΝΑΟΥΣΑΣ
-ΑΝΑΣΤΑΣΙΟΣ ΜΙΧΑΗΛ Ο ΛΟΓΙΟΣ-

ΙΑΝΟΥΑΡΙΟΣ — ΦΕΒΡΟΥΑΡΙΟΣ — ΜΑΡΤΙΟΣ 1995
Έτος 19ο - Τόμος Θ' - Τεύχος 70
Αριθμός ISSN 1106 2118

ΙΔΡΥΤΑΙ:
Σύλλογος Αποφοίτων Νάουσας, Οδυσσεύς Ντινόπουλος †

ΣΥΝΤΑΚΤΙΚΗ ΕΠΙΤΡΟΠΗ:

Ελένη Μήτσιαλα - Ζεγκίνη, Λευκή Σαμαρά
Χρήστος Μπαταντζής, Αλέξανδρος Οικονόμου

ΓΡΑΦΕΙΑ ΠΕΡΙΟΔΙΚΟΥ:

Δημοτική Βιβλιοθήκη Νάουσας
Διον. Σολωμού 3. Τ.Κ. 59200 ΝΑΟΥΣΑ
Τηλ. 0332/24.102 & 22.575

ΑΝΤΙΠΡΟΣΩΠΟΣ ΒΕΡΟΙΑΣ

Γιάννης Καρτσιώλης - Γεωπόνος τηλ. 60.331

ΦΩΤΟΓΡΑΦΙΑ ΕΞΩΦΥΛΛΟΥ

Διαφήμιση του 1950

ΣΤΟΙΧΕΙΟΘΕΣΙΑ - ΕΚΤΥΠΩΣΗ:

Τυπογραφείο Αντώνη Γ. Μαυρογένη
Αντων. Καμάρα 3 — Θεσσαλονίκη
Τηλέφωνα 260.140 & 261.747 - FAX 261747

Περιεχόμενα

Χρονογράφημα

ΤΑΣΟΥΛΑΣ ΣΙΟΥΓΓΑΡΗ - ΔΟΥΔΟΥ Αδουκλήθηκα 4 σελ.

Ιστορικά

- ΓΙΩΡΓΟΥ ΧΙΟΝΙΔΗ: Η έναρξη της επανάστασως
στη Νάουσα το 1822. 5
- ΠΑΥΛΟΥ ΠΥΡΙΝΟΥ: Ανέκδοτα στοιχεία για τη μονή
Τιμίου Προδρόμου «Σκήτη Βεροίας» 1825 - 1922 8
- ΓΕΩΡΓΙΟΥ ΒΑΓΙΑΝΟΥ: Παιδεία και φορείς της στη
Νάουσα πριν από το 1822 11
- ΕΛΙΣΑΒΕΤ και ΜΑΡΙΑΣ ΜΑΛΟΥΣΗ: Ίδρυση Συν-
δέσμων των Ναουσαίων της Αμερικής 14
- ΛΕΥΚΗΣ ΣΑΜΑΡΑ: Α φ ι έ ρ ω μ α στη Γυναίκα
Η εκπαίδευση των κοριτσιών στην Ελλάδα
1830 - 1910 19
- ΓΙΑΝΝΗ ΜΟΣΧΟΠΟΥΛΟΥ: Η σχέση του Επισκόπου
Καμπανίας Θεοφίλου με τη Βεροία 24
- ΓΙΩΡΓΟΥ ΜΥΑΡΗ: Νεοελληνικός διαφωτισμός και
Ναουσαίοι συνδρομητές βιβλίων (1783-1839)
Η σχέση με την εκπαίδευση και κοινωνία 26

Λαογραφικά

- ΝΙΚΟΥ ΣΠΑΡΤΣΗ: Τα παραδοσιακά τραγούδια και
οι χοροί στη Νιάουστα 33
- ΘΩΜΑ ΓΑΒΡΙΗΛΙΔΗ: Γιαννίτσας και Μπούλα —
Η Ιστορία των ονομάτων 37
- ΕΛΕΝΗΣ ΜΗΤΣΙΑΛΑ - ΖΕΓΚΙΝΗ: Περιπαιγμένα
μεταξύ Ναουσαίων και Βεροιωτών 39
- ΣΤΕΛΙΟΥ ΚΟΨΑΧΕΙΛΗ: Ένας λυράρης στο Πλατύ
Ημαθίας και άλλοι οργανοπαίκτες 40

Διάφορα — Γεωργικά

- ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΥ ΟΙΚΟΝΟΜΟΥ: Στη Νάουσα του '50
Μικρό διαφημιστικό οδοιπορικό 41
- ΤΡΥΦΩΝΑ ΜΑΡΚΟΒΙΤΗ: Εμπειρίες, σκέψεις, σχόλια
βιοκαλλιεργητή οιναμπέλου 45

Αγαπητοί φίλοι της Νιάουσας και της Πολιτιστικής Εταιρείας «Αναστάσιος Μιχαήλ ο Λόγιος».

Με μεγάλη υπερηφάνεια σας γνωστοποιούμε πως ο σύλλογος απέκτησε το αρχείο του Μακεδονικού Αγώνα σ' ότι αφορά την Νάουσα.

Το πολύτιμο αυτό απόκτημα ωφελίτε σε μία γενναία χορηγεία της «Φωνής της Ναούσης» και στην αγάπη προς την «Νιάουστα» του ανθρώπου που κατείχε το αρχείο... Όντας σίγουρος ότι θα γίνει σωστή χρήση μας το παραχώρησε.

Θέλουμε από αυτήν την στήλη να ευχαριστήσουμε και όλους όσους μας βοήθησαν με οποιονδήποτε τρόπο στο μεγάλο μας αυτό απόκτημα.

Πιστεύουμε πως πολύ σύντομα θ' αρχίσουμε να δημοσιεύουμε στην Νιάουστα σελίδες άγνωστες του Μακεδονικού Αγώνα. Σας ευχαριστούμε για την αγάπη και την εμπιστοσύνη σας.

Το Διοικητικό Συμβούλιο της Πολιτ. Εταιρείας Νάουσας «Αναστάσιος Μιχαήλ ο Λόγιος»

ΛΕΥΚΗ ΣΑΜΑΡΑ, Πρόεδρος
ΘΩΜΑΣ ΓΑΒΡΙΗΛΙΔΗΣ, Αντιπρόεδρος
ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΣ ΟΙΚΟΝΟΜΟΥ, Γραμματέας
ΒΑΓΓΕΛΙΤΣΑ ΔΕΛΗΧΡΗΣΤΟΥ, Ταμίας
ΕΛΕΝΗ ΜΗΤΣΙΑΛΑ - ΖΕΓΚΙΝΗ, μέλος
ΓΙΑΝΝΗΣ ΚΑΡΑΤΣΙΩΛΗΣ, μέλος
ΧΡΗΣΤΟΣ ΜΠΑΤΑΝΤΖΗΣ, μέλος

Διακίνηση περιοδικών
Εμβάσματα - συνδρομές
Λογιστικό Γραφείο
Βαγγελίτσας Δελιχρήστου
Παναγούλη 14. Τηλ. (0332) 25.278
(δίπλα στο ταχυδρομείο)

Τιμή Τεύχους	δρχ	750
Ετήσια συνδρομή Ιδιωτών		3.000
Δήμοι, Κοινότητες, Συν) αμοί		5.000
Εξωτερικού	δολάρια	40

Πήρα το τραίνο της ζωής με τους πολλούς Σταθμούς και στάθηκαν σ' Αποκριές παλές, σε γλέντια και χορούς.

Παπαδιά, Μακρυνίτσα, Νιζάμικος, χοροί, όπου μέσα από αυτούς οι Γιαννίτσαροι και οι Μπούλες μας, διδάσκουν Παράδοση, Ιστορία, Αδουκίθηκα τα γιορτινά μας οικογενειακά τραπέζια, όπου ανταμώνανε όλες μας οι γενιές. Παπούδες, θείοι, θειές, παιδιά, αγαπημένοι φίλοι των γονιών μας.

Ο κ. Βασδραβέλης, ο κ. Λεόντιος Χ' Αποστόλου, ο Κύριος, θείος, Μόδης. Όπου μέσα από τις ιστορικές τους γνώσεις και τις θύμησης των πιο ηλικιωμένων, πάντρευναν την ιστορία με την παράδοση και εμείς τα παιδιά ακούγαμε και μαθαίναμε. Η Νάουσα στα χρόνια της Τουρκοκρατίας, έχαιρε προνομίων, γιατί η Βασιδέ Σουλτάνα λάτρευε τα μεταξωτά της - λευκασμένα, αλευκάστα - κισμιριά βαμμένα με κρόκκο κλπ. Έτσι στη Νάουσα υπήρχε μόνον διοικούσα αρχή, Χότζας και Δήμαρχος. Η Νάουσα εκείνα τα χρόνια εξέτρεφε μεταξοσκώληκα σ' όλα σχεδόν τα σπίτια - και έτσι ζούσε ελεύθερα την κοινωνική της ζωή.

Το αρχαίο έθιμο των Γιανιτσάρων - Μπούλες οι Ναουσαίοι το εκμεταλλεύτηκαν εκείνα τα χρόνια, για τον ένα, τον Άγιο σκοπό, τη Λευτεριά.

Μετά τις ημέρες των Χριστουγέννων, όσες οικογένειες, ήθελαν για τις Αποκριές να ντύσουν τα παιδιά τους Γιανιτσαρούς, έπαιρναν άδεια από τον Δήμαρχο και δήλωναν συμμετοχή. Με την άδεια του ντυσίματος έπαιρναν και άδεια για 3 ολονύκτιες βεγγέρες (Ξενύχτια) που ήταν απαραίτητες για το ντύσιμο και τις όποιες

κρυφές συναντήσεις. Το πρωί της κάθε Κυριακής γινότανε το μάσιμο. Ο ζουρνάς, μάζευε πρώτα τους νεότερους και τέλος τους πιά μεγάλους - αυτοί ήταν και οι μυημένοι στην οργάνωση και θα άλλαζαν θέση, με εκείνους, που είχε στείλει το Πατριαρχείο Κωνσταντινουπόλεως για να πείθουν τους προεστούς και να υποδεικνύουν τους τρόπους κινητοποίησης. Οι μυημένοι φεύγοντας από τα σπίτια τους χόρευαν την παπαδιά, αποχαιρετώντας και δίνοντας υπόσχεση ζωής για το μέλλον που έρχεται. Έξω πάντα ελόχευε η προδοσία.

Ο κοινός πρόσωπος καλά δεμένος με το ταράμπουλο, δεν άφηνε περιθώρια ανσγνώρισης - φωνής - χρώμα ματιών κλπ.

Το μπουλούκι ακολουθούσαν οι γονείς στην εκκίνηση. Δηλ. στο Τζσμί ο Χότζας φώναζε τα ονόματα των ντυμένων, οι γονείς δήλωναν παρόντες έδειχναν το παιδί τους, που δήλωνε την παρουσία του με πηδήματα και τινάγματα κρατώντας την πάλα (σπάθα) ανάποδα - σημείο υποταγής. Μετά πήγαιναν με πατινάδα στο Δημαρχείο. Εκεί ο Δήμαρχος κάτι τους φίλευε - κερνούσε και έδινε την άδειά του για τη συνέχεια. Τα μπουλούκια γύριζαν χορεύοντας από μαχαλά σε μαχαλά και από πλατεία σε πλατεία με σταθμούς στα γνωστά σπίτια, όπου με τα κεράσματα, γινόταν οι αλλαγές των κυρίων προσώπων που μετέφεραν σημαντικά έγγραφα και αποδείξεις για τον ξεσηκωμό. Κατά την παρέλαση των Γιανιτσάρων μέσα από την πόλη, οι πολίτες από τα μπαλκόνια, παράθυρα, με τον μυστικό χαιρετισμό - σήκωμα του χεριού - απαντούσαν στο ίδιο μήνυμα. Η πρώτη επίσημη μάχη με τους Τούρ-

κους δόθηκε τελικά στη Νάουσα. Στην πόλη που ταμπουρώθηκαν πολλοί Μακεδόνες μαζί με Ναουσαίους. Η δική μου οικογένεια - 4 παλληκάρια με τις οικογένειές τους και το θιό τους. - Σιουγγαρέι - ήρθαν απ' την Κατράνιτσα. Οι 3 χάθηκαν, αλλά ο μικρότερος που ορίστηκε να φυγαδέψει γυναικόπαιδα (όταν η Νάουσα χανόταν), επέζησε, και έτσι υπάρχει η οικογένειά μας σήμερα, και σαν εμάς πόσοι άλλοι. Ο Ουμπούλ - Λουμπούτ πασάς κατέστρεψε ολοσχερώς τη Νάουσα και τα γύρω χωριά, για παραδειγματισμό. Έτσι για μας, μέσα από τους Γιανιτσαρούς και τις Μπούλες, περπατάει η ίδια η Νάουσα.

Μεγάλη τιμή για κάθε οικογένεια, να ντύνει ένα Γενίτσαρο, μια Μπούλα. Γι αυτό και με πολύ σεβασμό λέμε αντύθηκε Γενίτσαρος, Μπούλα, ενώ λέμε γίνηκι Καρναβάλι, αναφερόμενοι στο Σατυρικό μας Καρναβάλι. Αδουκίθηκα τον παπού μου τον Κωσταντούλη Σιούγγαρη που στίχους του, πάντα διαβάζαμε στα γιορτινά μας τραπέζια ή από μνήμης, φίλοι, παραγγέλανε, όπως ο κ. Γιώργος και Ελένη Οικονομίδου, που δεν ξεχνούν να παίρνουν μέρος στο Ναουσαίικο προσκύνημα τέτοιες μέρες.

Από μνήμης απαγγέλει η κ. Ελένη ακόμη και σήμερα και μας θυμίζει τον Σατυρικό ποιητή της Νάουσας τον παπού Κωσταντούλη. Σήμερα πούναι Αποκριές και θγαίνουν Καρναβάλια γ'α να κυρίξουν στο λαό, των κοριτσιών τα χάλια 'Άλλος πηγαίνει μοναχός και άλλος με παρέα και άλλοι μ' αγαπητικές στα θέατρα τα νέα.

Άιντε καλή Αποκριά και εις έτη πολλά.

Η έναρξη της επανάστασής στη Νάουσα το 1822 και τα σχετικά ζητήματα *

(Δ' μέρος)

Τελευταίο

Νομίζω ότι, εάν ο Νικόλαος Κανούσης είχε λάβει μέρος, πολύ δε περισσότερο εάν είχε προκαλέσει την επανάσταση στη Νάουσα ή, πράγματι, είχε πρωταγωνιστήσει σε τούτη, θα ήταν πολύ πιθανό να αναφερόταν τούτο από τον Γεώργιο Γαζή (γραμματέα του Γ. Καραϊσκάκη) στο τελευταίο εκδοθέν «Λεξικόν της Επανάστασής», Ιωάννινα 1971, όπου (σελ. 81) γράφει, μονάχα, τα εξής αξιοσημείωτα για τούτον: «...και εν τη αρχή της Επανάστασής ευρέθη εις τον Όλυμπον και εκείθεν μετέβη εις την Ελλάδα, ομού με τα Μακεδονικά στρατεύματα και τους οπλαρχηγούς Γούλαν και λοιπούς...», μη αναφέροντας καν την παρουσία του, έστω, στη Νάουσα. Πιστεύω ότι θα τον μνημόνευε πιθανότατα ο Γαλής, εάν είχε παίξει ο Κανούσης τόσο σπουδαίον ρόλο, όπως ισχυρίζεται ο Κασομούλης και μάλιστα πρωταγωνιστικόν, όπως σημειώθηκε ήδη.

Και είναι απόλυτα δυνατόν να συγχέει τα γεγονότα, ο Νικόλαος Κασομούλης, και να συνδυάζει, επαναλαμβάνω την παρουσία του Ν. Κανούση με την πρώτη, την προεπαναστατική απαίτηση, την οποία είχε ο Λουμπούτ και από τους Ναουσαίους, να παύσουν να

κάμνουν όπλα, να παραδώσουν τα άρματα, να δώσουν ενέχυρα κτλ., όπως γράφει ο Κασομούλης (γεγονός που επισυνέθηκε πριν την κήρυξη της επανάστασής), με την τελευταία πρόσκλησή τους να παραθούν, που έγινε πολλές ημέρες μετά την κήρυξη της επανάστασής, βέβαια πριν αρχίσει η πολιορκία της Νάουσας από τον ίδιο. Ας σημειωθεί και εδώ, ότι, εάν πιστεύ-

Του Γιώργου Χ. Χιονίδη

σουμε την πληροφορία του προαναφερθέντος άγνωστου -σήμερα- Ναουσαίου, κατοίκου ύστερα του Γραμματικόβου, η πολιορκία της Νάουσας από τα τουρκικά στρατεύματα του Λουμπούτ είχε διάρκεια 50 ημερών (βλ., ό.π.π., σελ. 138), οπότε καταλήγομε στο συμπέρασμα, πως η έναρξή της πρέπει να τοποθετηθεί ισοήμερο διάστημα νωρίτερα και συνεπώς να έγινε τον μήνα Φεβρουάριο, όπως σίδηποτε, αν λάβουμε υπόψη ότι η τελική άλωση της Νάουσας συνέβηκε, το πιθανότερο, την 8η Απριλίου του 1822. Στον ίδιο δε μήνα (Φεβρουάριο) φθάνομε και εάν τοποθετήσουμε την πτώση της Νάουσας και λίγες ημέρες ύστερα, μετά την 6.2.1822, όπως προσημειώθηκε. Πάντως, η πολιορκία από τον ίδιο τον Λουμπούτ, αυτοπροσώπως, είχε διάρκεια 24 ημερών, εάν είναι σωστή η γραφή ή η μετάφραση ενός εγγράφου-απολογισμού του, που διασώθηκε στο Αρχείο του τουρκικού ιεροδικείου.

Υπάρχει και άλλη μαρτυρία, του προαναφερμένου Δ. Ψαροδήμου (βλ. Μακεδονικά, 20, 1980, σελ.

109-110), ο οποίος -όπως σημειώθηκε- γράφει, ότι: «...Άμα τη αφίζει μας εις Τρίκερι ειδοποιήθημεν δια την στενήν πολιορκίαν της Νι-αούστης, παρά των εκεί πατριωτών μας οπλαρχηγών και, χωρίς να χάσωμεν καιρόν, επιδιδάσθημεν εις τα πλοία και εφθάσαμεν εγκαίρως, όπου και αμέσως άρχισαν αι αδιάκοποι μάχαι, εις το Κολινδρό, εις Κίτρος, εις Καστανιά, εις Φούντα, εις Μακριά Ράχη, εις Στόχοδα και εις το Καράβι..., εις Μηλιάν εις...» (όπως παρατήρησεν παρά πολυαριθμού τουρκικού στρατού, την αυτήν δε ημέραν, Απριλίου 4 του 1822, εχάλασθησαν και οι οπλαρχηγοί Γέρο Καρατάσος και Αγγελής Γάτζος ο δε Λογοθέτης Ζαφειράκης και ο υιός του Γέρο Καρατάσου εφονεύθησαν». Άρα, η επανάσταση της Νάουσας είχε κηρυχθεί τον μήνα Φεβρουάριο του 1822, διότι ο ίδιος ο Νικόλαος Κασομούλης γράφει (βλ., τόμ. 1ος, ό.π.π., σελ. 191) τα εξής, σχετικά: «Και ιδού η αρχή της επανάστασής ημών, την 8 Μαρτίου 1822, ημέρα Σάββατον», αναφερόμενος στα ίδια γεγονότα του Ολύμπου. Στη συνέχεια, συμπληρώνει πως την ίδια νύκτα (της 8ης προς την 9 Μαρτίου 1822), έγινε η επίθεση εναντίον του Κολινδρού και συγκεκριμένα η πρώτη (διότι υπήρξαν και άλλες επιθέσεις, όπως στο ύψωμα «Φούντα» του Κολινδρού, τη 13 Μαρτίου, όπως και άλλες εναντίον της πόλεως, κατά τη 15η και κατά τη 16η Μαρτίου). Συνεπώς, με δεδομένη την, τότε, δραδύτητα της μεταδόσεως των ειδήσεων, εκείνη την εποχή και μάλιστα σε αρκετά μεγάλη απόσταση (Τρίκερι - Όλυμπος - Νάουσα, καταλήγει ο μελετητής των γεγονότων των δυο επαναστάσεων, στη Νάουσα και στον Όλυμπο) στο λογικό συμπέρασμα ότι η Επανάσταση στη Νάουσα προη-

*. Κείμενο ανακοινώσεως στο ΙΔ' Πανελλήνιο Ιστορικό Συνέδριο, όπως διαβάστηκε. Στις προθέσεις μου είναι η παρά πέρα διαπραγμάτευση του θέματος, με τη σχετική βιβλιογραφική ενημέρωση και τεκμηρίωση και η δημοσίευση της μελέτης στα «Μακεδονικά», όπως φιλοξενήθηκαν, στον κανόνα, και οι προγενέστερες εργασίες μου.

γήθηκε, αναμφισβήτητα, όπως γράφει ρητά ο Ψαρροδῆμος. Και πρέπει να άρχισε, οπωσδήποτε, τον μήνα Φεβρουάριο του 1822, αφού είναι δεδομένο και ευκολονόητο ότι χρειάστηκε αρκετός χρόνος, ώστε να φθάσει η είδηση από εκεί, (δηλαδή από τη Νάουσα) στον Όλυμπο και απ' εκεί στο Τρίκερι και να αποφασίσουν οι Ολύμπιοι αγωνιστές να επιστρέψουν στην περιοχή τους και να αρχίσουν τις μάχες, την 8η Μαρτίου του 1822. Την ημερομηνία αυτή ρητά αναφέρει (για την έναρξη της επανάστασής του Ολύμπου) ο Νικόλαος Κασμούλης, ο οποίος έπαιξε σπουδαίο και πρωταγωνιστικό ρόλο, τόσο στο στάδιο της προετοιμασίας της (στην υπόλοιπη Ελλάδα, όπου μετέβηκε ειδικά), όσο και στις διάφορες μάχες στον χώρο του επαναστατημένου Ολύμπου, όπου πολέμησε και ο ίδιος και συνεπώς έχει άμεση αντίληψη των όσων επισυνέβησαν. Δι' αυτό και αναφέρει (χωρίς κενά στη μνήμη του και στο κείμενό του) τις συγκεκριμένες ημερομηνίες -όπως προσημειώθηκε-, από την πρώτη, της 8ης Μαρτίου, μέχρι την τελευταία, της Μηλιάς, η οποία είχε διάφορες φάσεις, από την 2 μέχρι και την 4 Απριλίου του 1822, οπότε και τελείωσε το επαναστατικό κίνημα στον Όλυμπο, αλλά και στη Νάουσα, εάν λάβουμε υπόψη την προαναφερόμενη πληροφορία του Δ. Ψαρροδήμου. Βέβαια, καθώς αφορά την επανάσταση στον Όλυμπο, ο Δ. Ψαρροδῆμος έχει άμεση και προσωπική αντίληψη, ως αυτόπτης μάρτυρας, ενώ η είδησή του για την ταυτόχρονη ήττα και στη Νάουσα, δεν πρέπει, απαραίτητα, να θεωρηθεί ως απόλυτα ακλόνητη, καθώς αφορά, ειδικά, στη συγκεκριμένη ημερομηνία. Άλλωστε, τόσο ο Φιλίππιδης (βλ. σελ. 59), δέχεται ότι η άλωση της Νάουσας

έγινε την πέμπτη ημέρα της εβδομάδας - Κυριακής της Διακαινησίμου (6.4.1822), τόσο και ο Δ. Πλαταρίδης γράφει (βλ. σελ. 239 και σημείωση 1η του Ευστ. Στοιγιαννιάκη, της 1ης εκδόσεως, Έδεσσα 1924 - 1925 και 196 της δεύτερης, Θεσσαλονίκη 1976), πως έλαβε χώρα τούτη: «Περί το μεσονύκτιο της τετάρτης προς την πέμπτην της Διακαινησίμου εβδομάδος».

Συνεπώς, σύμφωνα με τον Φιλίππιδη η Νάουσα ήταν ελεύθεροπολιορκημένη από την 22 Φεβρουαρίου μέχρι την 5η Απριλίου του 1822 (δηλαδή για 53 ημέρες), ενώ κατά τον Πλαταρίδη (19 Φεβρουαρίου - 4/5 Απριλίου 1822) για 56 ημέρες, οπωσδήποτε δε για περισσότερες από 50 ημέρες, όπως έγραψε και ο άγνωστος κάτοικος της Νάουσας και ύστερα φυγάς στο Γραμματικόδο.

Πιστεύω, λοιπόν, ότι, μετά όλα αυτά αποδείχθηκε ότι η Επανάσταση στη Νάουσα κηρύχθηκε τον μήνα Φεβρουάριο, οπωσδήποτε, και το πιθανότερο την 22η Φεβρουαρίου του έτους 1822, όπως γράφει ο Ν. Γ. Φιλίππιδης και αναπτύχθηκε πιο πάνω.

Μένει, τώρα να καταπιστούμε μ' ένα άλλο ζήτημα, το οποίο είναι λιγότερο σημαντικό, αλλά προκαλέσει σύγχυση και προκαλεί και σήμερα αμφισβητήσεις όπως σημειώθηκε στην αρχή τούτου του κειμένου. Ενώ το όνομα του πρωτοσύγκελου της επαναστατημένης Νάουσας, ο οποίος εκπροσωπούσε τον μητροπολίτη της περιοχής, πολύ περισσότερο αφού έπαιξε τούτος πρωταγωνιστικό ρόλο στα γεγονότα και μετείχε και στη Διευθυντική Επιτροπή της πόλεως, στις κρίσιμες εκείνες στιγμές.

Ο Ν. Φιλίππιδης ονομάζει τούτον Γρηγόριο, ο δε Πλαταρίδης Ζαχαρία και τούτους ακολουθούν

και οι νεώτεροι συγγραφείς, επιλεκτικά ή και εναλλάξ αναφέροντας τούτον, όταν τυγχάνει να έχουν γράψει περισσότερες μελέτες για τα γεγονότα στη Νάουσα, ακολουθώντας άλλοτε τον ένα και άλλοτε τον άλλον συγγραφέα (δηλαδή τον Φιλίππιδη ή τον Πλαταρίδη). Και, ίσως, να παρατηρηθεί ότι δεν αξίζει τον κόπο του ιστορικού ερευνητή να προβληματισθεί σοβαρά για το ποιο ήταν το αληθινό όνομα του ιερωμένου τούτου, άσχετα εάν έπαιξε αξιοσημείωτον ρόλο στην πόλη της Νάουσας, σε μια κρίσιμη περίοδο.

Το ζήτημα, όμως, είναι άξιο μελέτης, διότι το πρόσωπο και το όνομα του πρωτοσύγκελου τούτου συμπλέκεται και με άλλα θέματα, τα οποία προέκυψαν, με συνέπεια να υπάρχουν και σχετικές αμφισβητήσεις.

Η γνώμη μου είναι, τελικά, ότι ο πρωτοσύγκελος, ο οποίος πρωταγωνίστησε στα γεγονότα της επαναστατημένης Νάουσας, λεγόταν, οπωσδήποτε, Γρηγόριος, όπως γράφει ο Νικόλαος Γ. Φιλίππιδης, ο οποίος αναφέρει, μάλιστα, και τα εξής πρόσθετα στοιχεία (βλ. στη σελίδα 46, υποσημείωση 1η), δεδομένο το οποίο σημαίνει ότι απασχολήθηκε ειδικά με τούτον: «Ο εκ Πελοποννήσου ορμώμενος ούτος κληρικός ήτο χαρακτηριστός ατρομήτου καθ' όλα και διεκρίνετο επί ενθέρμω πατριωτισμώ, ον ήγωνε μετά της δεούσης τω ιερατικώ αυτού αξιώματι σοβαρότητας και επιρροής». Δεν υπήρχε λόγος ο (Μακεδόνας) Ν. Γ. Φιλίππιδης και οι (Μακεδόνες) πληροφοριοδότες του (κάτοικοι της Νάουσας) να τονίσουν την καταγωγή του από την Πελοπόννησο, παρά μόνο εάν ήθελαν να αποδείξουν, ότι γνώριζαν καλά τον κληρικό τούτον, αφού ήξεραν και τον τόπο της (πελοποννησιακής) κα-

ταγωγής του.

Η σύγχυση και η αναφορά τούτο με το όνομα του Ζαχαρία, από τον Δ. Πλαταρίδη και ύστερα, οφείλεται στο δεδομένο ότι τούτος ήταν αρχιερατικός επίτροπος και εκπρόσωπος του τότε μητροπολίτη της περιοχής, ο οποίος λεγόταν, πράγματι, Ζαχαρίας. Έτσι κατέληξε από την φράση ο «Γρηγόριος, πρωτοσύγκελος του αγίου μητροπολίτου Ζαχαρίου», να μείνει, τελικά, στη μνήμη του λαού το όνομα Ζαχαρίας του μητροπολίτη και να επικαλύψει το πραγματικό όνομα (Γρηγόριος) του πρωτοσύγκελου.

Και δεν πρόκειται - όπως προσημειώθηκε - για την απόδοση απλά της τιμής στη μνήμη του συγκεκριμένου ιερωμένου, με το αληθινό όνομά του. Εξηγώ, όμως, τί εννοώ: Ο καθηγητής Απόστολος Ε. Βακαλόπουλος, επισήμανε (βλ. Ιστορία της Μακεδονίας, σελ. 586) ότι υπάρχει διορισμός ενός μητροπολίτη στη Βέροια με το όνομα Ζαχαρίας την 25 Μαρτίου 1822, γεγονός που στηρίζεται σε έγγραφο του τουρκικού ιεροδικείου της Βέροιας - Νάουσας. Συνεπώς, η πληροφορία αυτή αναιρεί την εκδοχή (την οποία υποστήριξα ευθύς πιο πάνω), ότι η επανάσταση στη Νάουσα κηρύχθηκε τον μήνα Φεβρουάριο, πως ο πρωτοσύγκελος λεγόταν Γρηγόριος και ήταν εκπρόσωπος του μητροπολίτη Ζαχαρία, διότι ο διορισμός του ιεράρχη, έγινε μεταγενέστερα (25 Μαρτίου) και άρα, ένα εκ των τριών πρέπει να συνέβαινε, είτε ότι η επανάσταση έγινε μετά την 25 Μαρτίου 1822, είτε ότι και ο προηγούμενος μητροπολίτης λεγόταν, επίσης, Ζαχαρίας, είτε, τέλος, Ζαχαρίας λεγόταν, πράγματι, ο πρωτοσύγκελος, άσχετα πως λεγόταν ο πρόηγούμενος μητροπολίτης, ο οποίος υπήρχε, όταν κηρύχθηκε η Επανά-

σταση στη Νάουσα.

Νομίζω ότι αποτελεί ενδιαφέρουσα, ερευνητική πρόκληση να προσπαθήσουμε να βρούμε τον μίτο της Αριάδνης:

Το σχετικό Αυτοκρατορικό φερμάνι (βλ. στον Παναγ. Ζέπου, Ανέκδοτα τουρκικά έγγραφα, στο Αρχείο Ιδιωτικού Δικαίου, ΑΙΔ, τόμ. 11, 1944, 75-78 και Ιωάννου Κ. Βασδραδέλλη, Ιστορικά Αρχεία Μακεδονίας, Β', Αρχείον Βεροίας - Ναούσης, 1598 - 1886, Θεσσαλονίκη 1954, α/α 303, σελίδες 284 - 289) έχει ημερομηνία της 2 Ρετζέπ του αραβικού έτους 1237, που αντιστοιχεί, πράγματι, στη χριστιανική ημερομηνία 25.3.1822. Και όμως, δεν είναι ακριβές ότι ο μητροπολίτης Ζαχαρίας διορίστηκε στη Βέροια τότε, για πρώτη φορά. Και το Διάταγμα τούτο, είτε αναφέρεται σε επαναβεβαίωση του διορισμού του (ο οποίος έγινε 11,5 χρόνια νωρίτερα, όπως θα δούμε), επειδή υπήρξε κάποια αμφισβήτηση των δικαιωμάτων του, από άλλον ή από Τούρκους αξιωματούχους της περιοχής, είτε εξαιτίας κάποιας μεταβολής στην κεντρική εξουσία, στην πολιτική ή στην εκκλησιαστική, ή, τέλος, σε επαναδιορισμό του Ζαχαρία, άγνωστο για ποιο λόγο, με την ευκαιρία - αφορμή της αναφερθείσας καινούργιας καταστάσεως, οπότε γινόταν, μερικές φορές, η έκδοση νέων εγγράφων από την Υψηλή Πύλη, για ήδη αρχιερατεύοντες στην ίδια περιοχή, όπως γνωρίζουμε από άλλες περιπτώσεις.

Συγκεκριμένα, πληροφορούμαστε από τους επισκοπικούς καταλόγους της μητροπόλεως της Βέροιας και της Νάουσας, ότι ο Ζαχαρίας διορίστηκε μητροπολίτης της περιοχής το 1811 και διατέλεσε ιεράρχης τούτης, από τη 14.7.1811 μέχρι την 11.7.1823, οπότε και αντικαταστάθηκε από τον Μεθόδιο, ο

οποίος ανέλαβε το 1823, δηλαδή ένα χρόνο μετά την κήρυξη της Επανάστασεως στη Νάουσα (βλ. Γιώργου Χ. Χιονίδη, Σύντομη ιστορία του Χριστιανισμού στην περιοχή της Βέροιας, Βέροια 1961, σελ. 27 και κυρίως πρβλ. του ίδιου, Ανέκδοτος ακολουθία του Νεομάρτυρος Αρσενίου Μητροπολίτου Βεροίας, 14ος αι., Θεσσαλονίκη 1971, (μετά την 34η σελ.), συγκεκριμένα δε στον πίνακα - κατάλογο των μητροπολιτών, του οποίου δημοσίευσα φωτογραφία του 1960, όπου καταγράφονταν οι εκάστοτε μητροπολίτες, από το 1706 μέχρι το 1958. Τούτος καταστρώθηκε, με ομοιόμορφη γραφή το 1895, το δε πρωτότυπό του, όπως γράφεται στην αρχή, στην επικεφαλίδα, είχε ως ημερομηνία το 1830 Διευκρινίζεται ότι η σύνταξη του έγινε μετά έρευνα των παλαιών κωδίκων, που σώζονταν τότε και μνημονεύεται ότι την πρωτοβουλία είχε ο Χρυσάνθος ο ύστερα Οικουμενικός Πατριάρχης Κωνσταντινουπόλεως, ο οποίος υπήρξε ο ιεράρχης της Βέροιας - Νάουσας (1799 - 1811), τον οποίο διαδέχθηκε (το 1811) ο Ζαχαρίας.

Μετά απ' όλα αυτά προκύπτει αβίαστα ότι μητροπολίτης της Βέροιας - Νάουσας, κατά την 22 Φεβρουαρίου του 1822, όταν κηρύχθηκε η επανάσταση στη Νάουσα, ήταν ο Ζαχαρίας και πρωτοσύγκελός του, σ' αυτή την πόλη ο (Πελοποννήσιος) Γρηγόριος. (Βλ. και την υποσημείωση του Ε. Στουγιαννάκη στην έκδοση του χειρογράφου του Δ. Πλαταρίδη, στη σελίδα 151 της 1ης εκδόσεως και στις σελίδες 127 - 128 της 2ης εκδόσεως).

Σ' αυτά τα συμπεράσματα κατέληξα, μετά την επανεξέταση και τη νέα επεξεργασία των στοιχείων, τα οποία υπάρχουν μέχρι σήμερα.

✱ Συνέχεια στην σελίδα 10

ΑΝΕΚΔΟΤΑ ΣΤΟΙΧΕΙΑ ΓΙΑ ΤΗ ΜΟΝΗ ΤΙΜΙΟΥ ΠΡΟΔΡΟΜΟΥ

«ΣΚΗΤΗ ΒΕΡΟΙΑΣ» (1825 - 1922)

Κατά την πυρπόληση της Μονής Τιμίου Προδρόμου (30.3.1822) από τους Τούρκους¹ κήκαν τα σχετικά έγγραφα (χρυσόβουλα, σιγίλια κ.ά.) και οι χειρόγραφοι κώδικες και έτσι χάθηκαν οι πηγές από τις οποίες, ασφαλώς, θα γνωρίζαμε περισσότερες ειδήσεις για τη μοναστηριακή ζωή της εν λόγω Μονής και των άλλων μοναστηριών της περιοχής.

Σήμερα δεν έχει εκδοθεί ολοκληρωμένη εργασία για το μοναστήρι του Τιμίου Προδρόμου. Πληροφορίες έχουμε από τις εργασίες του Γ. Χ. Χιονιδή², του Π. Πυρινού³ και άλλων συγγραφέων⁴.

Ακόμη, διάσπαρτες πληροφορίες υπάρχουν σε ορισμένους κώδικες της Ιεράς Μητροπόλεως Βεροίας, ιδιαίτερα στον ανέκδοτο «Κώδικα Λογαριασμών Μονής Προδρόμου Βεροίας»⁵.

Μελέτησα τον κώδικα αυτόν, ήταν έγγραφα για την Ιερατική Σχολή Τιμίου Προδρόμου Βεροίας⁶ (που λειτούργησε από το 1906 - 1915) και σας μεταφέρω άγνωστες και ανέκδοτες πληροφορίες για το μοναστήρι αυτό:

1. Στα έσοδα - έξοδα του οικον. έτους 1825 - 1826 αναφέρονται ως έξοδα⁷ για την «άδεια οικοδομής μοναστηρίου» 1.152 γρόσια, δηλαδή 12 λίρες Τουρκίας, περίπου. Συμπέρασμα: Η ανοικοδόμηση του μοναστηριού, μετά την πυρπόλησή του (1822), άρχισε στα τέλη του έτους 1826 και τελείωσε το 1832, με το κτίσιμο νέων κελιών, που στοίχισαν (εκτός από τα υλικά) 6.878 γρόσια: «Μαστορικά οικοδομής», όπως φαίνεται από τα έσοδα - έξοδα των οικονομικών ετών 1830 - 1831 και

1831 - 1832.

2. Στη σελίδα 3 του κώδικα «Λογαριασμών της Μονής Τιμίου Προδρόμου Βεροίας» και συγκεκριμένα στα έσοδα - έξοδα του έτους 1828 - 1829 αναφέρεται ότι πληρώθηκε για σιγίλιο της μονής 1.274 γρόσια. Πράγματι, το σιγίλιο (1828) αυτό σώζεται και υπάρχει στην Ιερά Μητρόπολη Βε-

Του Παύλου Δ. Πυρινού Καθηγητή - Διευθυντή Ε.Π.Λ. Βεροίας

ροίας Παρουσιάζει ειδικό ενδιαφέρον. Με το σιγίλιο αυτό, αναφέρονται και επικυρώνονται προγενέστερα Πατριαρχικά σιγίλια, που εκδόθηκαν για τη Μονή⁸.

3. Στη «Καταγραφή των Ιερών Κειμηλίων και Θησαυρών...», που γίνεται στον Κώδικα⁹, αναφέρονται:

«Κουτίον αργύριον περιέχον την πάντιμον Κάραν του αγίου Κλήμεντος αρχιεπισκόπου Αχρίδων, έν κουτίον αργυρούν περιέχον την αγίαν Κάραν του Αγίου Τρύφωνος, έν κουτίον αργυρούν περιέχον τον δάκτυλον του Τιμίου Προδρόμου, μαρτυρημένον από το μοναστήριον του Διονυσίου του έν Αγίω Όρει...».

4. Ο αρχιδιάκονος Κύριλλος Πατριαρχικός έξαρχος υποβεβαιού¹⁰ του μοναστηριού σε ομόλογα 43.175 γρόσια, κατά το χρονικό διάστημα 1825 έως το 1832. Τα χρέη αυτά οφείλονται στην ανοικοδόμηση της Μονής και πληρώνονται στο οικον. έτος 1837 - 1838. Για τον λόγο αυτό συνάπτεται νέο δάνειο, 37.030 γρόσια.

5. Οι καλόγεροι που πέθαιναν

στη Μονή, αφήναν την περιουσία τους σ' αυτήν. Παράδειγμα: Μοναχός ονόματι Κοσμάς¹¹, μετά τον θάνατό του, άφησε στη Μονή την περιουσία του, που αποτιμήθηκε σε 4.729 γρόσια.

6. Οι ισολογισμοί της Μονής από το οικονομικό έτος 1848 - 1849 υπογράφονται από τον ηγούμενο και θεωρούνται από τον Μητροπολίτη Βεροίας, ύστερα από Πατριαρχική εντολή του Οικ. Πατριάρχου Ανθίμου, ενώ το επόμενο οικονομικό έτος 1849 - 1850 τους ισολογισμούς υπογράφουν όλοι οι πατέρες της Μονής (σελίδα κώδικος 27).

7. Το 1854, ύστερα από εντολή του Πατριάρχου Ανθίμου, ο Πατριαρχικός Έξαρχος πρώην Τρίκκης Ιωσήφ: α) κατέγραψε την κινητή και ακίνητη περιουσία της Μονής, β) αφού πήρε υπόψη του την ομόθυχη γνώμη των πατέρων, διόρισε τον ηγούμενο της Μονής με δυο άλλα μέλη για τη διοίκησή της και έδωσε στον καθένα το 1/3 της «διαμελισθείσης σφραγίδος», και γ) συνέταξε κανονισμό της Μονής, που ρύθμιζε τις σχέσεις ηγουμένου και πατέρων.

Ο κανονισμός¹² είχε 6 άρθρα. Κάτω από αυτόν υπέγραψε ο Εκκλ. Έξαρχος Ιωσήφ και τέθηκε η σφραγίδα της Μονής, που είχε στη μέση τον προφήτη Ιωάννη και γύρω γύρω την ένδειξη: «Η σφραγίς του Τιμίου Προδρόμου προφήτου κε θαπτιστή Ιωάννη εκ της σκίτεος Βερροίας».

8. Στη σελ. 38 του κώδικα υπάρχει η σημείωση: «Φιρμάνια-τατιά και χοτζέτια τα πάντα εξέλιπον από τα περιστατικά. Ομοίως και τα χρυσόβουλα και μόνον ο Ιμερλαμή Ισιαμή σώζεται εκδοθείς εις την πρώτην Πατριαρχεία του ήδη ευκλεώς ποιμένου και διοικούντος του Παγ-

κοσμίου σκάφους του Ποτρός ημών και Ποιμενάρχου Κυρίου-Κυρίου Ανθίμου κατά το 1848: έτος:.

και στη συνέχεια

«Τα σύνορα του Μοναστηριού.

Από μέρους της κόκοδας εις τον Καραϊσουρή την θρύσιν, από δε το μέρος της μπατινίστας έως και τα σιουληνάρια της κατραάνστας, από μέρους της μάρπες και της αρμύρας του λάκκου πέσαν του ποταμού σύνορον τα χωριά Άμμου είναι η παλιομάννα και χωράφια Μοναστηριακά το όλον έως στρέμματα πεντακόσια. Ο δε επίλοιπος τόπος υπάρχει δάσος».

9. Το 1867 πεθαίνει ο ηγούμενος της Μονής Αγαθάγγελος, που για 24 χρόνια ήταν ηγούμενος και συνολικά είχε 46 χρόνια στη Μονή. Στη θέση του εκλέχτηκε ηγούμενος ο Μελέτιος¹³, Βεροιώτης, 36 ετών, που είχε στη Μονή 20 χρόνια.

Η εκλογή του ηγουμένου Μελετίου και των δυο συμβούλων του (Δανιήλ και Μακαρίου) για πρώτη φορά γίνεται με την παρουσία του Μητροπολίτη Βεροίας και των Δημογερόντων.

Το πρακτικό εκλογής υπογράφουν: Ο Μητροπολίτης Βεροίας Σωφρόνιος (Α'), οι Δημογερόντες Μανουήλ Αναστασίου, Αναστάσιος Α. Τσιούπελης και ο Αναστάσιος Μ. Οικονόμου και 11 μοναχοί.

10. Στις σελίδες 105-107 του «Κώδικα Λογαριασμών της Μονής...» περιλαμβάνεται εμπεριστατωμένη έκθεση περί «της καταστάσεως εν γένει της Μονής επί της ηγουμενίας Νεοφύτου».

Η έκθεση αυτή υποβλήθηκε στο Πατριαρχείο από τον Μητροπολίτη Βεροίας Κωνστάντιο, που ορίστηκε το 1901 Πατριαρχικός Έξαρχος για τον οικονομικό έλεγ-

χο της Μονής.

Στην έκθεση περιλαμβάνονται:

1. Τα οικονομικά της Μονής από 10 Φεβρ. 1900 μέχρι 10 Σεπτεμβρίου 1901.

2. Το σύστημα της διαχείρισης της Μονής, που κρίθηκε ακατάλληλο και επιζήμιο.

3. Προτείνεται άλλο σύστημα διοίκησης της Μονής, με το οποίο και το μοναστήρι θα ξεχρεωνόταν και θα έμενε περίσσειμα 100 λ. Τουρκίας τον χρόνο, για τις πολλαπλές ανάγκες της Εκκλησίας και του «Γένους ημών»:

α) Αντί ηγουμένου να ορισθεί ηγουμενέων ιερέυς, με ετήσια αμοιβή 12 λ. Τουρκίας και να μην αναμιγνύεται στη διαχείριση της Μονής.

β) Να ορισθεί διαχειριστική επιτροπή, η οποία θα διαχειρίζεται τα της Μονής.

γ) Εκτός από τα απολύτως απαραίτητα για τη Μονή, να εκποιηθούν όλα τα υπάρχοντα, αιγο-πρόβατα και λοιπά ζώα.

δ) Ο αριθμός των μοναχών ή των διακονούντων να περιορισθεί μέχρι πέντε το πολύ προσώπων.

ε) Η Μονή έχει στην κατοχή της δάσος, του οποίου όμως αγνοούμε τους τίτλους. Η Μονή διαθέτει φιρμάνι, το οποίο θα υποβληθεί στο Πατριαρχείο για εξέταση, και αν πράγματι αποδειχθεί η πλήρης κυριότητα της Μονής επί του δάσους, τότε προτείνεται να το εκμεταλλευθεί «δι' επινοικιάσεως».

Στις προτάσεις αυτές, απαντά το Πατριαρχείο (με αριθμό πρωτ. 5988/18.10.1901) θετικά:

α) Εκφράζεται, στον Εξαρχικό Μητροπολίτη Βεροίας, «συνοδική διαγνώμη», η ευαρέσκεια για την ευσυνείδητη εκπλήρωση των καθηκόντων του, σχετικά με τον έλεγχο της διαχείρισης και της κατάστασης εν γένει της Μονής.

β) Γίνεται αποδεκτή η πρόταση περί διορισμού διαχειριστικής επιτροπής με την εξής, μόνο, τροποποίηση: Ο πρόεδρος της διαχειριστικής επιτροπής να είναι ο εκάστοτε Μητροπολίτης Βεροίας, ο δε κατά καιρούς ηγούμενος «δόν να εκλέγεται εκ των αδελφών της Μονής και να είναι άμισθος».

Η απόφαση αυτή του Πατριαρχείου ήταν η αρχή για την οικονομική πρόοδο του μοναστηριού, όπως φαίνεται από τα έσοδα-έξοδα των επομένων ετών.

Η Μονή για πολλά χρόνια ήταν χρεωμένη. Το 1905, όμως, αναφέρεται, από τη διαχειριστική επιτροπή της Μονής, «ότι η Μονή ελευθερώθη των εντόκων χρεών της» και ότι έχει πλεόνασμα 120 λ.τ., τις οποίες δάνεισε προς 6%, «πληρωτέας εις πρώτην ζήτησιν».

Από τη σελίδα 129 του ίδιου κώδικα αρχίζουν τα πρακτικά¹⁴ των συνεδριάσεων της εφορείας της Ιερατικής Σχολής, που λειτουργήσει στη Μονή από το 1909 μέχρι το 1915.

Στα πρακτικά αυτά περιέχονται σπουδαίες πληροφορίες για τη σύσταση, λειτουργία κ.τ.λ. της Σχολής.

Στη σελίδα 169 καταγράφονται οι μοναχοί της Μονής Τιμίου Προδρόμου Βεροίας. Έτσι, βλέπομε, το 1918, να υπηρετούν στη Μονή οι:

1. Δανιήλ, ιερομόναχος από τη Βέροια, ετών 99.
2. Άνθιμος, ιερομόναχος από τη Μπόστιανη, ετών 39.
3. Θεόκλητος, μοναχός, από τη Στρώμνιτσα, ετών 80.
4. Κλήμης, μοναχός, από την Καρατζιόβα, ετών 53.
5. Κώνστας, μοναχός, από την Καρατζιόβα, ετών 56.
6. Νήφων, μοναχός, από την Καρατζιόβα, ετών 52.
7. Διονύσιος, μοναχός, από τη Νά

ουσα, ετών 55.

8. Βενιαμίν, μοναχός, από τη Σπουρλίτα, ετών 52.

Πέρα από τις ανωτέρω πληροφορίες, ο κώδικας αυτός περιέχει πάρα πολλές πληροφορίες, που, αν αξιολογηθούν, θα χρησιμεύσουν και αυτές για τη σύνταξη μιας ολοκληρωμένης μελέτης για την ιστορία και τη ζωή της Μονής Τιμίου Προδρόμου (Σκήτη Βεροίας). Για το λόγο αυτόν αξίζει να μελετηθεί από ειδικό μελετητή και να εκδοθεί.

Σημειώσεις:

1. Βλ. Γ. Χ. Χιονίδη, Τα γεγονότα εις την περιοχήν Ναούσης-Βεροίας κατά την επανάστασιν του 1822, Μακεδονικά, τόμ. 8 (1968), σελ. 211-220, του ιδίου, Νέα στοιχεία για τη χρονολόγηση του «χαλασμού» της Νάουσας και των Μοναστηριών στα 1822, Μακεδονικά, τόμ. 21ος (1981), σελ. 155-166.

2. Βλ. Γ. Χ. Χιονίδη, Ιστορία της Βεροίας, τόμ. 2ος, Βυζαντινά Χρόνια, Θεσσαλονίκη 1970, σελ. 198-199, του ιδίου, Σύντομη ιστορία του Χριστιανισμού στην περιοχή της Βέροιας, Βέροια 1961, σελ. 47-54.

3. Βλ. Π. Δ. Πυρινού, Ανέκδοτα έγγραφα αφορώντα εις τας ιερὰς μονὰς Τιμίου Προδρόμου (Σκήτη Βεροίας) και Μουσιάλης, Θεσσαλονίκη 1975, σελ. 11-43, του ιδίου, Τα σχολεία της Βεροίας (1901-1912) και η Ιερατική Σχολή Τιμίου Προδρόμου Βεροίας (1909-1915), Θεσσαλονίκη 1989, σελ. 42-55.

4. Τώρα τελευταία έγραψε μονογραφία για το μοναστήρι του Τιμίου Προδρόμου (Σκήτη Βεροίας) ο θεολόγος Δημήτρης Πατάζης, αλλά δεν εκδόθηκε ακόμη.

5. Ο κώδικας αυτός αποτελείται από 190 φύλλα και έχει διαστάσεις 30Χ21,5 εκ. Αρχίζει την 23.

4.1825 και λήγει την 22.12.1921. Βρίσκεται στα αρχεία της Ιερὰς Μητροπόλεως Βεροίας.

6. Βλ. Παύλου Δ. Πυρινού, Τα σχολεία της Βεροίας, ό.π., σελ. 42-55.

7. Κώδικας Λογαριασμών Μονής Τιμίου Προδρόμου Βεροίας, ό.π., σελ. 1.

8. Βλ. Παύλου Δ. Πυρινού, Ανέκδοτα έγγραφα... ό.π., σελ. 11.

9. Κώδικας Λογαριασμών Μονής Τιμίου Προδρόμου Βεροίας, ό.π., σελ. 9.

10. Κώδικας Λογαριασμών Μονής

Τιμίου Προδρόμου Βεροίας, ό.π., σελ. 11.

11. Κώδικας Λογαριασμών Μονής Τιμίου Προδρόμου Βεροίας, ό.π., σελ. 24.

12. Κώδικας Λογαριασμών Μονής Τιμίου Προδρόμου Βεροίας, ό.π., σελ. 32-35.

13. Κώδικας Λογαριασμών Μονής Τιμίου Προδρόμου Βεροίας, ό.π., σελ. 55-56.

14. Βλ. Παύλου Δ. Πυρινού, Τα σχολεία της Βεροίας, ό.π., σελ. 42-55.

Από τα Πρακτικά διημερίδας

ΜΟΝΑΣΤΗΡΙ ΤΟΥ ΤΙΜΙΟΥ ΠΡΟΔΡΟΜΟΥ «ΣΚΗΤΗ ΒΕΡΟΙΑΣ», Βέροια 1994

Η έναρξη της Επανάστασης στη Νάουσα το 1822

✧ Συνέχεια από την σελ 7

Βέβαια, πάντοτε υφίσταται η περίπτωση να δρεθούν και να δημοσιευθούν νέα έγγραφα και να αποκτήσουμε καινούργιες πληροφορίες. Συνεπώς, δεν είναι δυνατόν να αποκλεισθούν νέες απόψεις ή λύσεις, αν ανακαλυφθούν και δημοσιευθούν καινούργιες πηγές ειδήσεων, όπως είναι τα απομνημονεύματα, οι κώδικες, τα λυτά έγγραφα ή και «ενθυμήσεις», ακόμα, οι οποίες δεν είναι ευκαταφρόνητες δεξαμενές και κλειδες, για την επί-

λυση σχετικών προβλημάτων, κυρίως για αμφισβητούμενες χρονολογίες, όπως έγινε επανειλημμένα μέχρι σήμερα και έτσι διαφωτίσθηκε αρκετά και το πρόβλημα του τέλους της επανάστασης της Νάουσας, δηλαδή της ημερομηνίας της αλώσεώς της (βλ. Γιώργου Χ. Χιονίδη, Νέα στοιχεία για τη χρονολόγηση του «χαλασμού» της Νάουσας και των μοναστηριών στα 1822, Μακεδονικά, 21, 1981, 155-166).

ΔΙΑΒΑΖΕΤΕ

ΚΑΙ

ΔΙΑΔΙΔΕΤΕ

ΤΗ

ΝΙΑΟΥΣΤΑ

ΠΑΙΔΕΙΑ ΚΑΙ ΦΟΡΕΙΣ ΤΗΣ ΣΤΗ ΝΑΟΥΣΑ ΠΡΙΝ

ΑΠΟ ΤΟ 1822

Ανακοίνωση στο συνέδριο «Ο Βόρειος Ελληνισμός»
του Φιλολογικού Συλλόγου «Παρνασσός» 17-20/12/92

Γ' ΜΕΡΟΣ

Γ. Τα στοιχεία της εκπαίδευσης

1. Ο δάσκαλος στη Νάουσα

Όπως και για όλες τις Ελληνικές πόλεις, έτσι και στη Νάουσα επίκεντρο παιδείας δεν πρέπει να θεωρηθεί ότι ήταν ο μαθητής (δέκτης). Μάλλον ήταν ο δάσκαλος (παμπός). Με τον όρο «επίκεντρο» είναι προφανές ότι εννοούμε το μείζον ενδιαφέρον που έδειχνε η τοπική κοινωνία στο δάσκαλο, με την ιδιότητά του ως εκπαιδευτικού λειτουργού⁹¹. Ο μαθητής θέβαια, καλλιεργείτο και όφειλε να παρουσιάσει μορφωτική πρόοδο. Αλλά και το γεγονός της παρουσίας κακών μαθητών φαίνεται πως πρέπει να ενοχλούσε λιγότερο το κοινωνικό περιβάλλον από την πολύ όποτε συνέβαινε, παρουσία κακών δασκάλων. Ίσως να ήταν πίστη τους, ότι ο καλός ο δάσκαλος κάνει τον καλό μαθητή, κάτι που και σήμερα δεχόμαστε ότι, σε αρκετά μεγάλο ποσοστό, αληθεύει και, οπωσδήποτε, είναι εύλογο.

Η παρουσία δασκάλων με προσωπικότητα που εργάστηκαν στη Νάουσα, όπως θα δούμε στη συνέχεια, έγινε αιτία και προσελκύσθησαν πολλοί μαθητές, ακόμη και μεγαλύτερων ηλικιών. Εξάλλου, καθώς αναφερόμαστε εδώ στο δάσκαλο της Νάουσας, δεν μπορούμε να παραλείψουμε να

τονίσουμε την προέλευση από τη Νάουσα, λογίων, όπως ο Αναστάσιος Μιχαήλ, που θα συναντήσουμε στη συνέχεια. Στην κατηγορία αυτή ανήκουν, ακόμη, πρόσωπα που ήρθαν να προσφέρουν διδακτικό έργο στη Νάουσα, ύστερα μάλιστα και από κατάλληλες σπουδές στο εξωτερικό⁹².

Όπως γίνεται αντιληπτό ο δάσκαλος της Τουρκοκρατούμενης Νάουσας είχε συνειδητοποιημένο, ότι εκείνο τουλάχιστον που έπρεπε να πετύχει, ήταν να συντηρήσει τα στοιχεία της εθνικής παιδείας μας. Και κατά κανόνα το πετύχαινε. Το κατά πόσο πετύχαινε και ακόμη παραπέρα, να αναδείξει δηλαδή εξόχως διακεκριμένους ανθρώπους των γραμμάτων, είναι άλλο ζητούμενο. Πάντως, δεν είναι δυνατό να μη পারে κανείς υπόψει του και το σφρίγος, τότε, της μουσουλμανικής τυραννίας⁹³, που, κατά κανόνα, σκόπιμα παρεμπόδιζε κάθε έννοια πρόόδου στα επαρχιακά, μάλιστα, κέντρα. Ο Α. Πολυζωΐδης⁹⁴, ωστόσο, παρατηρεί ότι από το 1730 και εφεξής «άρχεται αύξησις τις απαισθητή και κρείττων κατάστασις της ελληνικής παιδείας», δεδομένο που αφορούσε γενικότερα τον υπόδουλο Ελληνισμό, μαζί κατεξοχήν, και την πλούσια και φιλοπρόοδη Νάουσα.

2. Εκπαιδευτικοί στόχοι

Οι εκπαιδευτικοί στόχοι στη Νά-

ουσα δεν υστέρησαν - από πουθενά δεν συνάγεται το αντίθετο - σε σύγκριση με τους στόχους στις άλλες ελληνικές πόλεις⁹⁵. Όπως παρατηρεί ο Αποστ. Ε. Βακαλόπουλος «εκτελώντας το πνευματικό τους έργο όλοι οι λόγιοι έχουν τη συνείδηση ότι δεν εργάζονται μόνο για τον εαυτό τους, αλλά κυρίως για την πατρίδα τους»⁹⁶. Έτσι ακριβώς σκέπτονταν, φυσικά, και οι δάσκαλοι γενικώς. Τα σχολεία στη Νάουσα («κοινά» και «ελληνικά» ή «ελληνομουσειά»), όπως και όλα, λοιπόν, τα, όπου Ελληνισμός, σχολεία στη μακραιο

Του
Γεωργίου Στ. Βαγιανού
Δρ. Θ., Δρ. Φ.

νη Τουρκοκρατία συντήρησαν μια ουσιαστική, -καθόλου τυπική-, στοχοθεσία. Βασικός στόχος τους ήταν κυρίως η ανάσταση της ψυχής των υπόδουλων, μέσω της γνώσης του εθνικού παρελθόντος. Έπειτα, η εκ νέου άνθηση του ελληνικού λόγου και της καλλιέργειας του ιδανικού της εθνικής (όχι απλά της ατομικής) ελευθερίας. Όλα αυτά μαζί και με τη «λαχτάρα δια παιδείαν, το γνησιώτερον και ευγενέστερον γνώρισμα του λαού των Ελλήνων», ήταν, ότι πιστευόταν πως θα θαυματουργήσει, ώστε η πνευματική αναγέννηση των Ελλήνων μαζί με ένα πάνοπλο ψυχισμό, να αφυπνί-

σει και τη θέληση για την εθνική δειάς μας που στόχευε! Να «δη-
αναγέννησή τους. Η στοχοθεσία
αυτή δεν είναι, φυσικά, άμοιρη
συνδρομής, μαζί με την παιδεία,
και μιας συνολικής ανθρωπολογι-
κής μόρφωσης. Οι Ελληνόπαιδες,
λοιπόν, γενικώς, και θεθαίως και
εκείνοι των σχολείων της ευπορού-
σας κι ευπαιδευτης κοινωνίας της
Νάουσας ήσαν ενταγμένοι και σε
(αναλυτικά) προγράμματα συστη-
ματικής ηθικής τους καλλιέρ-
γειας⁶⁷. Ειδικά, λοιπόν, για τους
Ναουσαίους ο Άγγλος περιηγη-
τής Leake πληροφορεί ότι «οι Να-
ουσαίοι γενικώς... ήταν πεπαιδευ-
μένοι και αποτελούσαν ένα ζων-
τανό στοιχείο (σ.Σ. μεταξύ των
άλλων Ελλήνων) που προεξέτεινε
με περιφάνεια την πορεία της θα-
σανισμένης (σ.Σ. Ελληνικής) φυ-
λής, μέσα από μύριες αντιξοό-
τητες⁶⁸.

Στόχος, δηλαδή των ανθρώπων
που μεριμνούσαν για την παιδεία
στη Νάουσα τότε, δεν ορίσθηκε
μόνο η προσφορά ορισμένων γνώ-
σεων, αλλά και η επιδίωξη δια-
μόρφωσης ηθικών συνειδήσεων.
Πρόκειται δηλαδή για μια φρον-
τίδα με έκδηλα τα ανθρωπολογι-
κά της στοιχεία. Άλλωστε, στη
Νάουσα, η οικονομική ευρωστία
της κοινωνίας της, στην οποία α-
ναφερθήκαμε ήδη, είχε τις προϋ-
ποθέσεις για να ζητήσει και επι-
διώξει την, κατά το δυνατό, κοι-
νωνικοποίηση των μαθητών της,
αφενός, και την οργάνωση μιας
διοίκησης της εκπαίδευσης, αφε-
τέρου, που θα βοηθούσε το δά-
σκαλο για λιγότερες ώρες διδα-
σκαλίας και περισσότερες υπέρ
της μορφωτικής του βελτίωσης
μέσω καλής από αυτόν μελέτης⁶⁹.

Η Νάουσα, σε ό,τι αφορά τα
σχολεία και τους δασκάλους της,
δεν γινόταν λοιπόν, να αποτελεί,
καθόλου εξαίρεση στην ευρύτερη
στόχευση της τότε ελληνικής παι-

μιουργήσει το συναίσθημα της
φυλετικής υπεροχής έναντι του δυ-
νάστου» η εθνική ψυχή να νοιώ-
σει «βαθύτατα τώρα το άγιον συ-
ναίσθημα της εντροπής», και αυ-
τό, διότι «όταν ένα Έθνος ολό-
κληρο αισθάνεται εντροπήν δια
το κατάντημά του, ετοιμάζεται
δια το μεγάλο του πηδημα⁷⁰, δη-
λαδή την Επανάσταση της εθνι-
κής παλιγγενεσίας που, σε τελική
ανάλυση, είναι αυτή η «κατάφα-
σις της ελληνικής αρετής και υ-
νάστασις του φιλελευθέρου και
ανθρωπιστικού πνεύματος της Ελ-
λάδος⁷¹. Με το ίδιο σκεπτικό θα
επαναλάβουμε και εμείς τη θέση,
ότι «οι φιλόμουσοι Ναουσαίοι...
κατόρθωσαν με την παιδεία να
διατηρήσουν την εθνική και θρη-
σκευτική τους συνείδηση και να ε-
πιβιώσουν και να προσδεύσουν σ'
όλους τους τομείς της ανθρώπι-
νης δραστηριότητας⁷².

3. Γνωστικά αντικείμενα και αναλυτικά προγράμματα

Θα επισημάνουμε πάλι, ότι τα
διδασκτικά δεδομένα της εθνικής
παιδείας μας υπήρξαν κοινά για
όλο τον υπόδουλο Ελληνισμό. Η
παιδεία των ελληνοπαίδων, από
τους πρώιμους αιώνες της δου-
λείας μέχρι και τον αγώνα του
1821, παρουσιάζει «αξιοπρόσεκτη
ομοιομορφία ως προς τους συγ-
γραφείς και τα κείμενα που δι-
δάσκονται και ως προς τις διδα-
κτικές μεθόδους που εφαρμόζον-
ται⁷³. Οι κατά τύπους τυχόν ιδι-
αιτερότητες δεν νομίζουμε ότι
μπορεί να έχουν αναίρεσει αυτή
την ενότητα επιλογών στα αναλυ-
τικά προγράμματα. Και τούτο
μάλλον όσο δεν ήταν καθόλου
σπάνιο, όπως στο παράδειγμα της
Νάουσας που μας αφορά, να έ-
χουμε σχολάρχες ή μόνο δασκά-
λους, οι οποίοι, οι ίδιοι, να εργά-

σθηκαν όχι μόνο στη Νάουσα, αλ-
λά και στα Γιάννενα, τη Βέροια,
τη Θεσσαλονίκη και στην Κων-
σταντινούπολη. Παρακάτω που
θα καταγίνουμε με τους δασκά-
λους θα ξαναδούμε το θέμα αυτό.

Θα επισημάνουμε, τώρα, γνω-
στικά αντικείμενα που ενδιέφεραν
τη σχολική πρακτική. Και πρώτη
τη Γραμματική. Η προσήλωση στη
διδασκαλία της φαίνεται να υπήρ-
ξε φανατική⁷⁴, και λειτουργούσε
τόσο στα «κοινά» (πρωτοβάθμια)
σχολεία, όσο και τα ελληνομου-
σειά» (δευτεροβάθμια σχολεία).
Η Νάουσα δεν είχε κανένα λόγο
να υστερήσει στη διδασκαλία της
Γραμματικής, διότι (1) αυτός ή-
ταν ο κανόνας, όπως εξηγήσαμε,
(2) η μετακίνηση των δασκάλων
είναι λογικό να σήμαινε και με-
τακίνηση ταυτοποιημένων γνωστι-
κών αντικειμένων, και (3) η πο-
λιτιστική συνείδηση των Ελλήνων
πάνω απ' όλα ήταν γενική και ε-
νιαία.

Μπορούμε, έπειτα, να σημειώ-
σουμε ως συνέπεια της εναίας
πολιτιστικής συνείδησης, στην ο-
ποία αναφερθήκαμε, ότι, πέρα α-
πό τη Γραμματική βασικές περιο-
χές και πηγές διδασκαλίας των
Ελληνοπαίδων την Τουρκοκρατία
ήταν το αρχαίο ελληνικό παρελ-
θόν και το ελληνορθόδοξο Βυζάν-
τιο. Οι πηγές αυτές εκάλυπταν
τον κεντρικό κορμό του κύκλου
σπουδών της πρωτοβάθμιας και
της δευτεροβάθμιας, τουλάχιστον
στάθμης⁷⁵, παντού όπου Έλλη-
νες υπόδουλοι, και φυσικά και
στη Νάουσα.

Ιδίως για το μέσο κύκλο σπου-
δών κορμός της διδασκαλίας ή-
ταν τα κείμενα της εγγένηι ελλη-
νικής γραμματείας και γλώσσας,
χωρίς τη γνώση των οποίων το
Ελληνόπουλο δεν γινόταν να θε-
ωρηθεί μορφωμένο⁷⁶.

Στα χειρόγραφα εγχειρίδια

(«μαθητάρια») για τους μαθητές, που αναφέρονται στη Νάουσα, διαπιστώνεται, εξάλλου, η προτίμηση σε κείμενα Γρηγορίου του Θεολόγου, Ιωάννη Δαμασκηνού, Πυθαγόρα, Κάτωνος Ρωμαίου, Ισσυράτη (προς Δημόνικο, του ίδιου προς Νικοκλή, του ίδιου Πανηγυρικός), Σοφοκλέους (Αίας, του ίδιου Ηλέκτρα), (Ευρυπίδη Εκάθη), Ησιόδου (Έργα και Ημέραι), Συνεσίου (Επιστολαί του ίδιου προς Αρκάδιον περί θασιλείας), Θεοδώρου (του Προδρόμου), Αγαπίου Διακόνου, Πλουτάρχου (περί παιδων αγωγής), Ομήρου (Ιλιάδα), Λουκιανού, Μ. Βασιλείου, Δημοσθένη, Πινδάρου, Αισώπου (μύθοι), Ιγνατίου Σκευοφύλακος κλπ.⁷⁷.

Με βάση τα παραπάνω, ισχύει και για τα γνωστικά αντικείμενα που διδάσκονταν κατά την Τουρκοκρατία στη Νάουσα, η γενική διαπίστωση, ότι ένας πλήρης κύκλος σπουδών περιλάμβανε:

- 1) «κοινά» γράμματα 4 - 5 χρόνια
- 2) γραμματική 1 - 2 χρόνια
- 3) κείμενα 1 - 2 χρόνια
- 4) σύνταξη - θεματογραφία 2 - 3 χρόνια
- 5) ποίηση - ρητορία 1 - 2 χρόνια
- 6) λογική - «περιπατητικά» 7 χρόνια.

Συνεπώς, όλος ο κύκλος σπουδών εκάλυπτε 17 - 22 χρόνια⁷⁸.

Σημειώσεις

62. Πρβλ. όπ. π., σελ. 316, όπου, ωστόσο, σημειώνεται και ο ανάλογος εκείνων (Λούκαρις, 1572 - 1638 - Μοισιόδαξ 1728 - 1800), των Ελλήνων διανοουμένων που εξέφραζαν αντίθεση για σπουδές των νέων στην Ευρώπη, με τη δικαιολογία, ότι επιστρέφοντες αθείζουν.

63. Για την Οθωμανική τυραννία ο Κάλδος διατυπώνει: «νύκτα δουλείας σ' εσκέπασε, νύκτα αιώνων!» βλ. Γ. Θ. ΖΩΡΑ, Κάλδου Ωδαί, Αθήναι 1962, σελ. 67 (ωδή 10η, «Ωκεανός».

64. Βλ. Τα νεοελληνικά, ήτοι τα κατά την Ελλάδα κυριώτερα συμβάντα και η κατάστασις της ελλ. παιδείας, τόμ. 2ος, (εν Αθήναις 1875), σελ. 208.

65. Εννοούμε ιδίως τη γειτονική Βέροια που ήταν κέντρο της περιοχής. Βλ. Ιστορία του νέου Ελληνισμού, τόμ. Α', Θεσ)νίκη 1974, σελ. 410.

66. Βλ. Ιστορία του νέου Ελληνισμού, τόμ. Α', Θεσ)νίκη 1974, σελ. 410.

67. Πρβλ. και Ιστορία του Ελληνικού Έθνους, όπ.π., σελ. 59.

68. Βλ. Κων. ΣΠΟΡΕΛΛΑ, «Ο περιηγητής W.M. Leake στη Νάουσα», όπ.π., σελ. 50.

69. Πρόκειται για μια δομή στην οργάνωση της εκπαίδευσης του υπόδουλου Ελληνισμού, ευρύτερα, που ιδίως προβάλλει από τον 19^ο αι. και εξής, όταν οι συνθήκες διαδίδωσης ευνοούσαν την παιδεία (πρβλ. και Ιστορία του Ελληνικού Έθνους, όπ.π., σελ. 310).

70. Βλ. Χρ. Σ. ΘΕΟΔΩΡΑΤΟΥ, «Η παιδεία και το Εικοσιένα», περιοδ. ΠΑΡΝΑΣΣΟΣ, τόμ. ΙΓ, άρθρο 2, (Αθήναι) 1971, σελ. 235.

71. Βλ. όπ.π., σελ. 236.

72. Βλ. Παύλου ΠΥΡΙΝΟΥ, «Παρατηρήσεις και συμπεράσματα πάνω στον Κατάλογο των διδλίων του Δημοτικού Σχολείου της Νάουσας που επαναλειτούργησε μετά την Επανάσταση του 1822», Περιοδ. ΝΙΑΟΥΣΤΑ, τόμ. Δ', τεύχ. 26, Νάουσα 1984, σελ. 5.

73. Βλ. Αγγελική ΣΚΑΡΒΕΛΗ - ΝΙΚΟΛΟΠΟΥΛΟΥ, Τα μαθηματά-

ρια των ελληνικών σχολείων Τουρκοκρατίας, (διατρ.), Αθήναι 1989, σελ. 341.

74. Πρβλ. και Ιστορία του Ελληνικού Έθνους όπ.π., σελ. 327.

75. Πρβλ. Αγγελικής ΣΚΑΡΒΕΛΗ - ΝΙΚΟΛΟΠΟΥΛΟΥ, όπ.π., σελίδα 339: «Κατά την περίοδο της Τουρκοκρατίας η Παιδεία... εδράζεται... στη διδασκαλία κειμένων «θύραθεν» και χριστιανικών... Το λαμπρό αρχαίο ελληνικό παρελθόν και το χριστιανικό Βυζάντιο... ήταν οι δυο πηγές... για τη γλωσσική διδασκαλία και το φρονηματισμό» των Ελληναπαιδών.

76. Πρβλ. όπ.π., σελ. 341 και Εισαγωγή σελ. γ' και δ', όπου επισημαίνεται ότι τα σχολικά εγχειρίδια σχετίζονται με τα ελληνικά κλασσικά γράμματα.

77. Για λεπτομέρειες, βλ. Αγγελικής ΣΚΑΡΒΕΛΗ - ΝΙΚΟΛΟΠΟΥΛΟΥ, όπ.π., σελ. 644 - 651 με τα περιεχόμενα και των μαθηματάρων που έχουν διασωθεί και αφορούν θέματα παιδείας (αναλυτικά προγράμματα) στη Νάουσα. Τα περιεχόμενα των χειρογράφων αυτών πληροφορούν σαφώς για τη διδασκαλία μαθημάτων Ρητορικής Φιλοσοφίας (Λογική και Μεταφυσική), Επιστολογραφίας, όπως και Μαθηματικών, Φυσικής και Αστρονομίας, (πρβλ. ιδίως, όπ.π., σελ. γ' Εισαγωγής).

78. Οι σχετικές πληροφορίες προέρχονται από την Ιστορία του Ελληνικού Έθνους, όπ.π., σελίδα 323. Ωστόσο, βλ. και Ιω. ΞΗΡΟΤΥΡΗ, Τα ελληνικά σχολεία κατά την Τουρκοκρατία, Θεσ)νίκη 1983, σελ. 18 εξ. με πληροφορίες για την «ύλη της διδασκαλίας» και την κατάσταση γενικώς των σχολείων επί Τουρκοκρατίας.

(Συνεχίζεται)

Ίδρυση Συνδέσμων των Ναουσαίων της Αμερικής

Πολύ πριν αναλάβει την Δη-
μαρχία της Νάουσας ο Χ' Κ'
Μαλούσης με την ενεργητικότη-
τα και την ευαισθησία που τον
διακρίνει για τα προβλήματα του
τόπου του έρχεται σ' επαφή με

τους Ναουσαίους στην Αμερική.
Πιστεύει ακράδαντα πως οι ξε-
νιτεμένοι αδελφοί μπορούν να βο-
ηθήσουν την ιδιαίτερή τους πα-
τρίδα. Καρπός όλων αυτών των
ενεργειών είναι η πρώτη λαχειο-

φόρος αγορά των Ναουσαίων της
Αμερικής το 1910. Τα έσοδα δια-
τίθενται για τη διατήρηση σχο-
λείων, εκκλησιών και διαφόρων
άλλων αγαθοεργών έργων. (Πα-
ραθέτουμε παρακάτω Λαχείο της
Λαχειοφόρου αγοράς).

Μετά από συνεχείς προτροπές
του Χ' Κ' Μαλούση οι Ναου-

Λαχείο εκδοθέν στη Βοστώνη το 1910 από τον Κων Δημούλα και
άλλους Ναουσαίους

Επιμέλεια
Ελισάβετ και Μαρία
Μαλούση

σαίοι της Αμερικής ιδρύουν δυο
συνδέσμους: α) ο Σύνδεσμος Να-
ουσαίων «ΟΜΟΝΟΙΑ» Νέας Υόρ-
κης και β) ο σύνδεσμος των εν
ΒΟΣΤΩΝΗ ΝΑΟΥΣΑΙΩΝ. Σκοπός
τους είναι η υλική και όχι μόνο,
υποστήριξη της γενέτειράς τους
Νάουσας. Πράγματι η προσφορά
τους στα κατοπινά χρόνια είναι
ανεκτίμητη.

Αυτό δείχνει και ο παρακάτω
αναλυτικός πίνακας απ' όπου
φαίνεται η χρηματική προσφορά
τους για την αποπεράτωση του
μεγάλου σχολείου του Αγίου Μη-
νά. (Από το αρχείο του Χ' Κ'
Μαλούση).

Ο Χ' Κ' Μαλούσης διατηρεί
συνεχώς επαφή με την κοινότητα
των ομογενών της Αμερικής, μετά
την ίδρυση των συνδέσμων που
προαναφέραμε και ανταλλάσσει
επιστολές. Παραθέτουμε αυτούσι-
ες και χωρίς σχολιασμό δυο επι-
στολές του «Αλληλοβοηθητικού
Συνδέσμου Ναουσαίων η Ομόνοια
της Ν. Υόρκης από 12.10.1912 και
2.3.1913 προς τον Πρόεδρο του
Λαϊκού Συνδέσμου «Ο Άγιος Δη-
μήτριος» Χ' Κ' Μαλούση.

Το κείμενο της πίσω όψης του λαχείου

Ο σκοπός του παρόντος λαχείου είναι η ολική υποστή-
ριξις της Κοινότητος της ιδιαίτερας ημών πατρίδος Ναούσης
προς διατήρησιν σχολείων εκκλησιών και διαφόρων άλλων
αγαθοεργών έργων, άτινα οι προύχοντες και πρώην δια-
χειριστάι της Κοινότητος επί πολλά έτη κατεπάτουν, πα-
ρεμποδίζοντες ακόμη και την εκπαίδευσιν δια της μη εισα-
γωγής εις τα σχολεία της κοινότητος των τέκνων εκ πτω-
χών γονέων

Και ως εκ τούτου άπαντες οφείλομεν, όπως από κοι-
νού συντρέξωμεν εφ' όσον έκαστος δύναται.

Οι αγοράζοντες λαχεία εκτός ότι παρέχουν υλικήν υ-
ποστήριξιν εις την πατρίδα, αλλά έχουσι προσέτι και αρ-
κετάς ελπίδας κέρδους εκ των εκλεχθησομένων αριθμών.

Ο ΣΥΝΔΕΣΜΟΣ ΝΑΟΥΣΣΑΙΩΝ

"Η ΟΜΟΝΟΙΑ"

ΝΕΑΣ ΥΟΡΚΗΣ

ΔΙΑ ΤΗΝ ΑΠΟΠΕΡΑΤΩΣΙΝ ΕΝ ΤΩ ΠΕΡΙΘΩΛΩ ΤΟΥ ΑΓΙΟΥ ΜΗΝΑ ΜΕΓΑΛΟΥ ΣΧΟΛΕΙΟΥ
ΕΣΤΕΙΛΕΝ ΕΚ ΔΙΑΦΟΡΩΝ ΕΡΑΝΩΝ ΔΙΕΝΕΡΓΟΥΜΕΝΩΝ ΚΑΤΑ
ΔΙΑΦΟΡΟΥΣ ΠΕΡΙΟΔΟΥΣ ΚΑΙ ΕΚ ΤΟΥ ΤΑΜΕΙΟΥ

1η—περίοδος	ἐσὶ ἀλὴ εἰς	δολλάρια	800.00
2η—περίοδος	ἐσὶ ἀλὴ εἰς	δολλάρια	2,320.00
3η—περίοδος	ἐσὶ ἀλὴ εἰς	δολλάρια	1,800.00
Ἐκ τοῦ τελευταίου ἐράνου 1923	δολλ.		680.00
Ἰν ὅλῳ	δολλάρια		5,600.00

ΤΑ ΟΝΟΜΑΤΑ ΝΑΟΥΣΣΑΙΩΝ ΟΙΤΙΝΕΣ ΠΡΟΣΕΦΕΡΟΝ ΕΙΣ ΤΟΝ ΕΡΑΝΟΝ ΥΠΕΡ ΤΟΥ
ΣΧΟΛΕΙΟΥ ΝΑΟΥΣΣΗΣ 1922-23

NEW YORK		ΑΠΟ ΑΚΡΟΝ, OHIO	
Δημήτριος Ζαχαριάδης.....	\$ 5.00	Θωμάς Παναγιώτης.....	\$ 10.00
Γεώργιος Δημητριάδης.....	» 20.00	Γεώργιος Γαργαλιάνος.....	» 10.00
Δημήτριος Δημητριάδης.....	» 10.00	Παύλος Γαργαλιάνος.....	» 50.00
Γεώργιος Χρυσός.....	» 20.00	Σπύρος Μπαϊράκης.....	» 50.00
Θωμάς Γούρνης.....	» 20.00	Γεώργιος Γούρνης.....	» 50.00
Θωμάς Γούρνης.....	» 25.00	Γεώργιος Τσιώλης.....	» 5.00
Ἀριστίδης Μουρατίδης.....	» 5.00	Ἀντώνιος Παύλου.....	» 5.00
Κωνσταντίνος Πάγκαλος.....	» 20.00	Νικόλαος Κάρτης.....	» 2.00
Δημήτριος Χρ. Πουζίνος.....	» 25.00	Παντλής Σαντόπουλος.....	» 20.00
Ἀδελφοὶ Παπαδημητρίου.....	» 30.00	Γεώργιος Σαντόπουλος.....	» 20.00
Ἀπόστολος Γούρνης.....	» 20.00	Ἀνδρέας Σαντόπουλος.....	» 10.00
Δημήτριος Μ. Τσουκαλάς.....	» 10.00	Ἀνδρέας Σαντόπουλος.....	» 2.00
Ἀλέξανδρος Δ. Πάβρας.....	» 15.00	Παντλής Ἀσπρ.....	» 5.00
Χρίστος Δ. Στεφανής.....	» 10.00	Σπύρος Σαντόπουλος.....	» 5.00
Παύλος Τσιουρλίδης.....	» 10.00	Τὸ ὅλῳ.....	\$ 279.00
Κωνσταντίνος Φρανκλίνος.....	» 10.00		
Νικόλαος Παυλίδης.....	» 5.00	ΑΠΟ PHILADELPHIA	
Ἀλέξανδρος Πριβάνος.....	» 10.00	Ἀδελφοὶ Γαλαίου.....	\$ 100.00
Πολύκαρπος Παρίσης.....	» 5.00	Ἀδελφοὶ Τσιώλης.....	» 50.00
Ἀργύριος Παπαθανασίου.....	» 15.00	Γεώργιος Τσιώλης.....	» 50.00
Κωνσταντίνος Πριβάνος.....	» 10.00	Σπύρος Παπαδάκης.....	» 50.00
Θεοφάνης Παπαδάκης.....	» 10.00	Ἀναστάσιος Τσιώλης.....	» 50.00
Γεώργιος Σιδηράκης.....	» 25.00	Θωμάς Ζέλλος.....	» 25.00
Γεώργιος Μούκας.....	» 30.00	Θεοφάνης Τσουκαλάς.....	» 10.00
Δημήτριος Μπουζίνος.....	» 10.00	Νικόλαος Κοντοχρίστου.....	» 10.00
Χριστόδουλος Γούκαλας.....	» 10.00	Γεώργιος Στανίσης.....	» 10.00
Ἀντώνιος Παπαδάκης.....	» 10.00	Τὸ ὅλῳ.....	\$ 355.00
Τὸ ὅλῳ.....	\$ 395.00	Τὸ ὅλῳ.....	\$ 580.00
		ΟΛΙΚΟΝ ΑΘΡΟΙΣΜΑ	\$ 1,409.00

"PHOS" PRESS, 418 W. 17th Street, New York

Πίνακας Ναουσσαίων της Νέας Υόρκης με την χρηματική προσφορά τους.

Αλληλοβοηθητικός Σύνδεσμος Ναουσαίων «Η Ομόνοια»

New York 12 Οκτωβρίου 1912

Αξιότιμε Κύριε Πρόεδρε του Λαϊκού Συνδέσμου Ναούσης ο Άγιος Δημήτριος και λοιπά μέλη αυτού εις Νάουσαν.

Την από ημ. 20 Αυγούστου επιστολήν σας, ελάβομεν και μόλις σήμερον ευρισκόμεθα εις θέσιν να σας απαντήσωμεν. Αιτίαι είναι πολλάι και διάφοραι μεταξύ των οποίων αι κυριώτεραι είναι αι εξής: Ο Πρόεδρος του Συνδέσμου μας Κος Χρ. Βογιατζής το περισσότερον διάστημα της περιόδου ήτο μακράν της Ν. Υόρκης χάριν ιδιωτικών του εργασιών, απουσιάζοντος δε αυτού τα περισσότερα των μελών του Συμβουλίου παραμέλησαν τα καθήκοντά των τα δε εναπομείναντα αν κι πρόθυμα να εργασθώσιν δεν ηδυνήθησαν να το πράξωσιν διότι δεν είχαν την συνεργασίαν των άλ-

λων. Ετελείωσεν η περίοδος και τα μέλη συνελθόντα εθεώρησαν καλόν, επειδή συγχρόνως τελειώνει και η διάρκεια του παρόντος κανονισμού, να εκλέξωσιν τριμελή προσωρινήν επιτροπήν δια μίαν τριμηνίαν, όπως διοικήσει τον Σύνδεσμον μέχρι του νέου έτους, κλείσει τους λ/σμούς όλης της περιόδου και της τριμηνίας συμπεριλαμβανομένης και συγχρόνως τη συνεργασία τετραμελούς άλλης επιτροπής, ην θα εκλέξωσιν τα μέλη αργότερα, να συντάξωσιν τον νέον κανονισμόν του Συνδέσμου μας, όλως διαφορετικόν του προηγούμενου με ευρύτερον πρόγραμμα δράσης ο οποίος θα είναι εν ισχύει έπειτα από το νέον έτος. Αυτά προς το παρόν είμεθα εις θέσιν να μεταδώσωμεν με την παράκλησιν ημών ίνα εξακολουθήσετε εργαζόμενοι υπέρ των δικαίων του λαού Ναούσης

και διαβεβαιούντες υμάς ότι με τον νέον κανονισμόν θα δυνηθώμεν να σας προσφέρωμεν περισσότερας και μεγαλυτέρας υπηρεσίας. Η προσωρινή επιτροπή αποτελείται από τον Κον Γεώρ. Σάττην πρόεδρον, Αναστάσιον Καραμπατζών ταμίαν και Χρ. Σαρένον γραμματέα. Γράψτε μας παρακαλούμε τί υπόλοιπον έχετε εις χρήμα δια την οικοδομήν της Σχολής και διατάξτε συγχρόνως τη διεύθυνση της εφημερίδος «Παμμακεδονικά» να παύσει να στέλνει την εφημερίδα ενταύθα διότι η «Νέα Αλήθεια» μας είναι αρκετή.

Διαδιβάστε παρακαλούμε τους αδελφικούς μας ασπασμούς εις όλα τα μέλη του Λαϊκού Συνδέσμου.

Διατελούμεν μεθ' υπολήψεως
Ο Πρόεδρος
Γ. ΣΙΑΤΡΗΣ

New York Μαρτίου 2α 1913

Αξιότιμε κ. Πρόεδρε του «Λαϊκού συνδέσμου ο Άγιος Δημήτριος» και λοιπά μέλη αυτού. Εις Νάουσαν.

Προ της κηρύξεως του Ελληνοτουρκικού πολέμου σας έχομεν γράψει εκτενώς τα του συνδέσμου μας και περί της αναδιοργανώσεως αυτού, ήτις Θεού ευδοκήσαντος ευρίσκεται εις το τέλος αυτής και εντός ολίγου θα σας στείλωμεν τον νέον κανονισμόν του συνδέσμου μας, ο οποίος ευρίσκεται υπό το πιεστήριον Μέχρι σήμερον στερούμεθα απαντήσεώς σας, δεν αμφιβάλλομεν δε ότι τώρα πλέον όπου είσθε εντελώς ελεύθεροι θα μας γράψητε εκτε-

νώς και ελευθέρως τα του προγράμματος του Λαϊκού Συνδέσμου και την εις το εξής πορείαν του, ίνα συμφώνως και ημείς κανονίσωμεν την πορείαν του ημετέρου συνδέσμου η «Ομόνοια». Η πρώτη φροντίς του διοικητικού συμβουλίου του συνδέσμου μας ήτο αμέσως μετά την αποκατάστασιν της ταχυδρομικής συγκοινωνίας να εγγράψει τον Λαϊκόν σύνδεσμον συνδρομητήν της τε εικονογραφημένης και ημερησίας «Ατλαντίδος», ίνα τώρα όπου δεν υπάρχει πλέον η Τουρκική λογοκρισία να ευρισκόμεθα εις τακτικότεραν μεθ' υμών επικοινωνίαν. Την «Αλήθεια» λαμβάνομεν τακτικά και συγχαίρομεν τον κ. Πρόεδρον και Δήμαρχον υμών κ. Χατζή Κων-

σταντίνο Μαλούσην δια την δραστηριότητα ην έδειξεν προ της ελευθερίας και μετά αυτής ως και όλους σας εν γένει άνδρας τε και γυναίκας, δια τον πατριωτισμόν ον εδείξατε κατά τας ημέρας του πολέμου.

Αι εισφοραί των εν Αμερική Ναουσαίων δηλ. των εν Νέα Υόρκη, Βοστώνη και εν τω εσωτερικώ ανήλθον σχεδόν τας δυο χιλιάδας (αρ. S 2.000) δολλάρια.

Κλείοντες την παρούσαν μας ανακράζομεν «Ζήτω η μεγάλη Ελλάς».

Δια το διοικητικόν συμβούλιον

Ο Πρόεδρος
Γ. ΣΙΑΤΡΗΣ

ναι ημερομηνίας, Αθανάσιος, ἡμεῖς ὅσοι
 δὲ ἐπὶ τὴν οἰκίαν τὴν Τουρκενικὴν, ἡμερομηνία
 τὰ ἐπὶ τὴν οἰκίαν τὴν Τουρκενικὴν μετὰ τῶν
 ἡμετερώων. Τὴν ἀλγύνην, ἡμετερώων
 ταυτὶς καὶ συγχαιροῦμεν τὸν κ. Πρόεδρον
 καὶ ἡμετερώων, ἡμετερώων κ. Καὶ τὴν κυρία ταυτὶς
 Μαρούση διὰ τὴν δραστηριότητα ἡν ἔδει-
 ξεν ἐπὶ καὶ τὴν ἐπιμέλειαν καὶ μετὰ αὐτῆς
 ὡς καὶ ὅπως εἶναι τὴν ἀνδρὰς ἐκ καὶ τῆς
 ταυτὶς, διὰ τὸν πατριωτικὸν ἔν-
 θους καὶ τὴν ἡμετερώων.

Αἱ ἐπὶ τὴν τὴν ἐκ Αμερικῶν Ναουσαίων
 δ.ν.δ. τὴν ἐκ Νέα Υόρκης, Ρωσὶν, καὶ ἐκ
 τῶν ἐπὶ τὴν, ἀντὶ τὸν σχεδὸν τὰς δύο χιλιάδας
 (ἀρ. \$2000) δολάρια, ἡμετερώων τὴν παροῦσαν με-
 ταυτὶς, ἡμετερώων, ἡμετερώων ἡμετερώων.

Διὰ τὸ διοικητικὸν συμβούλιον

Ὁ Πρόεδρος

Γεώργιος Π. Λαύρης

Επιστολή των Ναουσαίων της Ν. Υόρκης προς τον Χ' 'Κων)νο Μαλούση, πρόεδρο του Λαϊκού Συν-
 δέσμου «Άγιος Δημήτριος» (Πούπουλο) 2.3.1913

Η εκπαίδευση των κοριτσιών στην Ελλάδα

«...Η δυνατή φαντασία μου εβδαιώνει την αμάθεια, εγώ ετρώμαζον εις μίαν τέτοιαν δεβαιότητα, και μου εφαινετό να θεωρώ τον εαυτόν μου σκοτεινισμένο από εκείνα τα πυκνά και σκιερὰ σύγνεφα, τα οποία συνηθούν να σκοτεινιάζουν την ζωήν και το όνομα των αμαθών και απαίδευστων ανθρώπων»

Ελισάβετ Μαντζάν Μαρτινέγκου

Μαρτυρίες του ελληνικού προβληματισμού που διαμορφώθηκε γύρω από την γυναικεία εκπαίδευση και διαπαιδαγώγηση το 19ο αιώνα μπορούμε να αντλήσουμε α) από τεκμήρια που δηλώνουν άμεσα πρακτικές στη στάση του Κράτους, την εκπαιδευτική πράξη στα δημόσια και ιδιωτικά σχολεία, στη δράση εκπαιδευτικών συλλόγων, την διαδικασία ένταξης των κοριτσιών στο σχολικό σύστημα, β) από παιδαγωγικά και άλλα κείμενα που εκφράζονται γύρω από το θέμα αυτό ασκώντας κριτική και δίνοντας παράλληλα υποδείγματα και οδηγίες, γ) από την λογοτε-

1830 - 1910

Της Λευκής Σαμαρά

χνία κυρίως από εκείνη που απευθύνεται στα παιδιά.

Μέσα από τον περιοδικό τύπο πέρασαν τα περισσότερα κείμενα, τα πιο κατατοπιστικά που αναφέρονται στους κοινωνικούς ρόλους και στην εκπαίδευση των γυναικών. Μέσα σ' αυτά τα κείμενα δεν φαίνονται μόνο οι μέθοδοι που υιοθετούν στα σχολεία και οι γνώσεις που παρείχαν, αλλά και η αγωγή μέσα στην οικογένεια, στο κοινωνικό περιβάλλον, οι ηθικές αρετές και τα πρότυπα συμπεριφοράς με βάση τα οποία πρέπει να διαμορφώνεται η γυναίκα.

Μητέρα - σύζυγος - οικοδέσποινα. Το γυναικείο πρότυπο σύμφωνα με το οποίο πρέπει να μορφώνονται τα κορίτσια. Ωστόσο η δυναμική των στερεότυπων αυτών θα μεταβάλλεται σε συνάρτηση με άλ-

λες παραμέτρους που εξελίσσονται ή διαφοροποιούνται.

Μέσα σε ποιές, λοιπόν, συγκυρίες ιδεολογικο-πολιτικές αρθρώνεται ο λόγος αυτός, ποιόι είναι οι φορείς του, μέσα σε ποιά επιχειρηματολογία λειτουργεί, από ποιές προτάσεις συνοδεύεται, ποιά πρακτική ακολουθεί και μέσα σε ποιές ανάγκες κοινωνικές εντάσσεται.

Η ανεξαρτησία του ελληνικού κράτους δημιουργούσε τις προϋποθέσεις για να γίνει πραγματικότητα η επαγγελία του Ελληνικού Διαφωτισμού ότι η διάδοση της παιδείας θα συνέβαλλε καθοριστικά στην εθνική αναγέννηση. Από τα χρόνια του Αγώνα ακόμα είχε εκφραστεί η πρόθεση να είναι κατοχυρωμένο συνταγματικά το δικαίωμα στη μόρφωση για όλους τους Έλληνες και υπεύθυνη γιαυτό να είναι η κυβέρνηση. Παράλληλα είχαν λειτουργήσει σχολεία αλληλοδιδασκτικά. Τα αλληλοδιδασκτικά σχολεία λειτούργησαν με βάση την ομώνυμη μέθοδο που άρχισε να εφαρμόζεται στην Αγγλία, από τα τέλη του 18ου αιώνα για να εξαπλωθεί σε άλλα κράτη στις αρχές του 19ου αιώνα. Με αυτήν την μέθοδο οι πιο προχωρημένοι μαθητές βοηθούσαν τον δάσκαλο στο έργο του, διδάσκοντας τα πρώτα γράμματα σε πολλά παιδιά και αυτό συνέβαλε στην καταπολέμηση του αναλφαριθτισμού χωρίς πολλά έξοδα.

Ένα από αυτά ιδρύθηκε από την Φιλόμουση Εταιρεία των Αθηνών το 1825 όπου δίδαξε ο ιεροδιάκονος Νεόφυτος Νικητόπουλος (1795 - 1846) ιδιαίτερα ευαίσθητος στο θέμα της πολιτικής αγωγής εφήρμοσε ένα σύστημα σύμφωνα με το οποίο οι μαθήτριες συ-

Έτος 1903-1904. Την έκθεσιν την σχολικήν, 1η ημέρα των Τριών Ιεραρχών

μετείχαν ενεργά στη διοίκηση του σχολείου και έκανε πράξη την έκκληση προς τους Έλληνες μέσα από ένα κείμενο του Αγώνα. «Μὴν ἀμελήσητε τὴν παιδεία τῶν ἀγαπητῶν Σας τέκνων ἀρρένων καὶ θηλέων, μὴ ἀγωνίζεσθε διὰ νὰ τοὺς ἀφήσητε κληρονομίαν χρημάτων, ἀλλὰ δαπανήσατε μετὰ χαράς τὰ εὐαπόβλητα χρήματα διὰ νὰ τοὺς προμηθεύσητε τὸν ἀληθὴ καὶ ἀσύλον θησαυρὸν τῆς παιδείας...».

Οι προλήψεις κατὰ τῆς μόρφωσης, προλήψεις που διαμόρφωναν ἀνελεύθερες συνειδήσεις, ἔπρεπε νὰ καταπολεμηθοῦν· ἔπρεπε νὰ γίνῃ πεποίθηση ἡ ἀναγκαιότητα τῆς ἐκπαίδευσης ἀλλὰ καὶ τῆς ἠθικῆς καὶ Χριστιανικῆς ἀγωγῆς -αγοριῶν καὶ κοριτσιῶν- στὴ διευκρίνιση αὐτῇ ἐμμένει ὁ Νεόφυτος Βάμβας -που μελλοντικὰ θὰ γίνουν πατέρες καὶ μητέρες «πολίται καὶ πολίτιδες». Μ' αὐτὴν τὴν λογικὴ δὲν θὰ ἔπρεπε νὰ ἐγκαταλειφθεῖ «εἰς μόνον τὸ μητρικὸν ἐνστίγμα» ἡ μόρφωση τῶν αὐριανῶν πολιτῶν. Ἡ δὲ αὐτὴν ὅτι ἡ μητέρα εἶναι ἐκείνη που μεταδίδει στὰ παιδιὰ τὰ πρῶτα στοιχεῖα τῆς Χριστιανικῆς Ὁρησκείας καὶ τοῦ ἐθνικοῦ αἰσθηματος θὰ τροφοδοτεῖ καὶ θὰ ἐπαναπροσδιορίζει πάντα τὴν ἐπιχειρηματολογία γιὰ τὴ γυναικεῖα ἐκπαίδευση.

Σύντροφος λοιπὸν ἡ μητέρα τῶν (μελλοντικῶν) πολιτῶν, θυγατέρα ἡ οἰκοδόσποινα στὸ σπιτί, ἡ γυναίκα δὲν πρέπει νὰ μένῃ ολοκληρωτικὰ ἀμαθής. Πλᾶϊ στὶς ὀρθολογικὲς καὶ ἐκσυγχρονιστικὲς ἀποχρώσεις τῆς ἐπιχειρηματολογίας που ἀναφέρθηκε, ἕνας παραδοσιακὸς καὶ στερεότυπος λόγος που θεωρεῖ τὴ γυναίκα πηγὴ κάθε εὐτυχίας ἢ δυστυχίας τῶν ἀνδρῶν καὶ τῆς οἰκογενείας χρησιμοποιεῖται συχνὰ γιὰ νὰ στηρίζῃ τὴν ἀνάγκη τῆς ἐκπαίδευσης τῶν κοριτσιῶν. Ὅχι

Μαθήτριες τοῦ Παρθεναγωγείου Χιλλ 1865

«πολίτιδας» με τὴν ἐννοία τῆς συμμετοχῆς στὰ κοινὰ, ἀλλὰ μέσα ἀπὸ τοὺς ρόλους τῆς στὴν οἰκογενειακὴ σφαῖρα ὅπως τὸ θέλει καὶ ἡ παράδοση ἢ ὅπως ἡ «φύσις» ἡ «συνήθεια», ἡ «κοινὴ δόξα» καὶ οἱ «νόμοι», ἔχουν ἀμετάκλητα ὀρίσει. Τὰ ἀποσπάσματα ἀπὸ ποίημα στὸ διβλίο τοῦ Παναγιώτη Ζωντανοῦ «Περὶ ἀνατροφῆς τῶν κορασίδων καὶ τῆς δημοσίου ἐκπαίδευσως τῶν ἀρρένων, δείχνουν καθαρά τοὺς διαφοροποιημένους στόχους στὴν ἐκπαίδευση τῶν κοριτσιῶν.

Εἰς τὰς γυναίκας

Ελλήνων σύζυγοι καὶ μητέρες, καὶ τῶν ἡρώων αἱ θυγατέρες. Τώρα τῶν Τούρκων ζυγὸς παρήλθε καὶ μακαρία ἐποχὴ ἦλθε. Λοιπὸν μὴ κάθεσθε κοιμισμένοι, ὡς πρῶτα δάρβαρα μαθημένοι. Ἀλλὰ κυττάζετε, προσπαθῆτε, μητέρες ἄξια νὰ φανήτε.

Διὰ νὰ δείξετε δε, μητέρες, ὅτ' εἰσθ' Ἑλλήνων αἱ θυγατέρες. Ἐνθυμηθῆτε τὰς Ἑλληνίδας, αἰτινες ἔκαμον Λεωνίδας. Καὶ τὰς μητέρας τῶν Περικλέων καὶ τῶν ἐνδόξων Θεμιστοκλέων. Αὐτῶν τὰ ἦθη, αὐτῶν τὰς πράξεις,

τὰς ἀρετὰς τῶν καλὰς τάξεις. Αὐτῶν τὰ ἔργα νὰ προσπαθῆτε ἀδιακόπως νὰ μιμηθῆτε. Διότι ὅμως σεῖς εἰσθε πλέον εἰς ἡλικίαν τῶν γηραλέων. Δὲν μένει ἄλλο, εἰμὴ νὰ ζητῆ τὰς θυγατέρας σας νὰ ἰδῆτε. Ὡς τὰς προγόνους πεπαιδευμένας, με χρηστὰ ἦθη ἐστολισμένας. Τὸ ἔθνος ὅλον 'ς αὐτὰς ἐλπίζει, καὶ συνεργάτας εἰσὰς γνωρίζει. Γενήτε ὅθεν, καλαὶ μητέρες, τῶν θυγατέρων σας οἱ ἀστέρες. Καὶ ὁδηγοὶ τῶν καλοῖ φανήτε, παράδειγμά τῶν εἰσεῖς γενήτε. Οὐχὶ με μὸδας νέας, στολίδια, χοροὺς, θεάματα καὶ παιγνίδια. Ἀλλὰ με ἦθη καλὰ καὶ πράξεις, με ὁμιλίας καλὰς καὶ τάξεις. Προσέχετ' ὅμως νὰ μὴ λαλήτε, ἐμπρὸς στας νέας καὶ φλυαρήτε. Βαρβάρους λέξεις καὶ ὁμιλίας, ἀχρεῖους λόγους κ' εὐτραπελίας. Διότι εἶσθαι συνειθισμένοι με Τούρκων ἦθη ἀναθρεμμένοι. Κι' εὐκόλως πίπτετε εἰς τὰ λάθη, κυριευόμενοι ἀπὸ πόθη. Τὸ Βρὲ, Μωρὴ σὺ, καὶ τὰ τοιαῦτα, ἀς λείψουν τώρα καὶ μετὰ ταῦτα. Καὶ τὸ Κοκὸνα, καὶ τὸ Μαδάμα, κι' αὐτὰ στὸν ἀνεμὸν ὅλ' ἀντάμα.

Αυτοί οι τίτλοι της αηδίας,
δεν είναι γέννημα της παιδείας.
Αλλ' είναι γόνος της αμαθείας,
και εξαιρέτως της ευηθείας.
Κυρία, Κύριε, κι' όχι άλλο,
τ' άλλα ανήκουν στον Παπαγάλο.

Π. Ζωντανός

Η αντίληψη για την ξεχωριστή
μόρφωση των κοριτσιών παραμένει
τις πρώτες δεκαετίες συγκεχυμένη
και στην μορφή και στο περιεχό-
μενο. Ακόμα και το διάταγμα της
κυβέρνησης της Αντιβασιλείας
(1834) χωρίς να κάνει ειδικά διά-

κριση, εκφράζει την ίδια αντίληψη
προβλέποντας την «...γύμνασιν εις
γυναικεία εργόχειρα για τα κορί-
τσια...». Μάλιστα το 1839 στο πε-
ριοδικό του «Ο Παιδαγωγός» ο Η-
λίας Χριστοφίδης δημοσιεύει το πα-
ρακάτω κείμενο σχετικά:

Περί του τρόπου της διδασκαλίας των χειροτεχνημάτων εις τα σχολεία των κορασίδων

Παρά της Κυβερνήσεως έγινε
πρόνοια δια το ομοιόμορφον του
τρόπου της διδασκαλίας των γραμ-
μάτων εις τους πρωτοπείρους μα-
θητάς τους των δημοτικών σχολεί-
ων, ώστε εις μαθητής μεταβαίνων
από έν σχολείον εις άλλο ευρίσκει
τους αυτούς τρόπους της διδασκα-
λίας, τα αυτά μαθήματα, τα αυτά
βιβλία, και ούτω δεν απαντά κανέν
εμπόδιον εις την πρόοδόν του από
όσα συνήθως αναφύονται εκ του μη
ομοιομόρφου της διδασκαλίας.

Αλλά εις τα δημοτικά σχολεία
των κορασίων προς το παρόν δεν
φαίνεται κανένας τρόπος διδασκα-
λίας εισηγμένος ως προς τα χειρο-
τεχνήματα, εις τα οποία αι μαθή-
τριαι εξοδεύουσι το ήμισυ του και-
ρού των, δηλ. τον μετά μεσημβρί-
αν εκάστης ημέρας εργασίμου, οι
δε διδασκάλισσαι μη έχουσαι περί
τούτου καμμίαν οδηγίαν γραπτήν
διδάσκουσι κατά το δοκούν κατα-
τάττουσαι τα μαθήματα και τας
μαθητριάς· εκ τούτου δε όσαι των
μαθητριών αναγκάζονται δια τας
περιστάσεις των γονέων των να με-
ταδύσιν από ενός εις άλλου τόπου

Ελληνικό Παρθεναγωγείο Ασπασίας Β. Σκορδέλη στην Αθήνα

σχολείου, απαντώνσιν όχι ολίγα προ-
σκόμματα εις την πρόοδόν των. Δια
να αρθώσι δε και αυτά νομίζω α-
ναγκαίον να κανονισθή και ο τρό-
πος της διδασκαλίας των χειροτε-
χνημάτων δια να ήναι ομοιόμορφος
ως και ο των γραμμάτων. Οι δε τρό-
ποι τους οποίους θέλω εκθέσει εν-
ταύθα φέρουν μικράν τροποποίησιν
εις το υλικόν των δημοτικών scho-
λείων των αρρένων, και η τροποποι-

ησις αύτη κατορθούται με πολλά
μικράν προσθήκην εξόδων. Τους
τρόπους τούτους της διδασκαλίας
των χειροτεχνημάτων και την κατάρ-
τασιν αυτών βάλλομεν υπ' όφιν
των διδασκαλισσών προς ευκολίαν
της παραδόσεως και τούτου του
μαθήματος, και θέλομεν δεχθή και
δημοσιεύσει ευχαρίστως τας παρα-
τηρήσεις όσαι μας διευθυνώσι
προς τούτον τον σκοπό.

Περί των προσαγμάτων και περί του τρόπου του εκτελείν έργα

Προαύλιον	Προστάγματα	Εκτέλεσις
1. Πρόσκλησις των ερμηνευτριών.	Η γενική πρωτόσχολος στέκεται εις την μέσσην του προαυλίου και φωνάζει Ερμηνεύτριαι του ραψίματος! και έν κτύπημα κώδωνος.	Αι ερμηνεύτριαι εκείνης της ημέρας κατατάσσονται κατά κλάσεις υπό των αριθμών των κλάσεων των, οι οποίοι είναι γραμμένοι δυο μέτρα υψηλά εις τον τοίχον, έχουσαι τα νώτα προς αυτό, και εάν η κλάσις μιάς ερμηνευτριάς σύγκειται από πολλά θρανία, λαμβάνει τόσας βοηθούς, τας οποίας παρατάσσει προς τα αριστερά της.
2. Παράταξις κατά κλάσεις των μαθητριών εις το προαύλιον.	Εις κλάσεις ραψίματος! και έν κτύπημα κώδωνος.	Αι μαθήτριαι κρατούσαι κρεμασμένας τας χείρας των και θαδίζουσαι χωρίς να κροτώσι τους πόδας των, πηγαίνουν και στέκονται η μια κατά πόδα της άλλης έμπροσθεν της ερμηνευτριάς των ή των βοηθών αυτής κατ' αύξοντα αριθμόν ως είναι κατατεταγμέναι εις τους καταλόγους της προσκλήσεως των κλάσεων, και σχηματίζουν στήλας κατά στοίχους.
3. Δια να παύση το βάδισμα.	Έν σύριγμα.	
4. Δια να στραφώσιν αι μαθήτριαι κατά μέτωπον.	Έν κτύπημα κώδωνος.	
5. Δια να γενή επιθεώρησις της καθαριότητος.	Τάς δυο χείρας εκτεταμένας οριζοντίως.	Αι μαθήτριαι εκτείνουν τας χείρας των οριζοντίως, η δε διδάσκαλος διαβαίνουσα μεταξύ των στοίχων από την α' έως την η' κλάσιν παρατηρεί την καθαριότητα μιάς εκάστης των μαθητριών, εάν δηλ. έχουν τας χείρας, το πρόσωπον και τους πόδας πλυμένα, τους όνυχας κομμένους, την κεφαλήν κτενισμένην, και τέλος εάν είναι κοσμίως ναι καθαρώς ενδεδυμέναι.
Μάθημα ραψίματος		Κάθε μια των μαθητριών μετά την επιθεώρησιν της διδασκάλου καταβιβάζει τας χείρας της. Εάν καμμία των μαθητριών ήναι αξία παρατηρήσεως δια την πολλήν καθαριότητα ή ακαθαροσίαν της, διατάσσει η διδάσκαλος και την σημειώνει η ακολουθούσα αυτήν γενική πρωτόσχολος του ραψίματος επί της πλακός την οποίαν φέρει κατ' εκείνην την ώραν, επ' αυτό τώ σκοπώ, δια να επαινέθῃ ή να τιμωρηθῇ εις το τέλος του μαθήματος η σημειωθείσα μαθήτρια.
6. Δια να έμβωσιν αι ερμηνεύτριαι εις το σχολείον.	Η γενική πρωτόσχολος του ραψίματος στέκεται εις την θύραν του διδασκτηρίου, και φωνάζει, Ερμηνεύτρια! και έν κτύπημα κώδωνος.	Αι ερμηνεύτριαι ως είναι παρατεταγμέναι κατά στοίχον και αποτελούσαι γραμμήν στρέφουν προς το μέρος όπου είναι εκείνη της πρώτης κλάσεως άμα ακούσουν τό, ερμηνεύτρια! και μετά το κτύπημα του κώδωνος κινούν η μια κατόπιν της άλλης, ακολουθούσαι την κάθε μίαν αυτών η βοηθός της, εάν έχη, και εμβαινουσai εις το σχολείον απερνούν έμπροσθεν της διδασκαλοκαθέδρας, και χαιρετούσαι με το σημείον την δεξιάν επί του στήθους πηγαίνουν και στέκονται μεταξύ του καθίσματος των και του ακολούθου γραφείου *προς το μέρος του πινακοστατού*.

Μάθημα ραψίματος	Προστάγματα	Εκτέλεσις
7. Δια να έμβωσιν αι μαθήτριαι, από το προαύλιον εις το διδακτήριο.	Όλοι αι κλάσεις! και έν κτύπημα κώδωνος.	Μετά το κτύπημα του κώδωνος αι μεν ερμηνεύτραι αναβαίνουσιν επί των θρανίων και αι βοηθούσαι, πλησίον των πινακοστατών (αι ερμηνεύτραι στρέφουσι το πρόσωπον των τηλεγράφων* το φέρον τον αριθμόν της κλάσεως, προς την απέναντι άκραν των θρανίων, όθεν αι μαθήτριαι έρχονται). Αι δε μαθήτριαι θαδίζουσαι η μια κατόπιν της άλλης εξ εκείνων της α' κλάσεως την στήλην διαδέχονται η μια στήλη την άλλην, κατά γραμμήν και θήμα, χωρίς να κροτώσι με τους πόδας των άδουσai το «εις το σχολείον, θα εμβώμεν» ή κανέν άλλο κατάλληλον άσμα εμβαινουν εις το σχολείον, και απερνούσαι έμπροσθεν της διδασκαλοκαθέδρας, χαιρετούν με σχήμα της χειρός εις το στήθος, και εμβαινουν κατά τάξιν εις τας ιδίας των κλάσεις του ραψίματος. Κάθε μια δε στέκεται εμπρός εις έν αβθάκιον, ούσα εστραμμένη προς την υπαγορεύτριάν της, και προσποιουμένη ότι κάμνει το θήμα, αλλά πατεί ελαφρά.
8. Δια να παύσωσι το θάδισμα και να σιωπήσωσι.	Έν σύριγμα.	Η γενική πρωτόσχολος μετά του κτυπήματος του κώδωνος έρχεται εις την διδασκαλοκαθέδραν και στέκεται εις τον τόπον της.
9. Δια να στραφώσιν αι μαθήτριαι προς την γενικήν πρωτόσχολον.	Έν κτύπημα κώδωνος.	Αι ερμηνεύτραι, στεκόμεναι επί των θρανίων, στρέφονται και αυτάί, ως αι μαθήτριαι, προς την γενικήν πρωτόσχολον, και συγχρόνως φέρουσι και τους τηλεγράφους των, ώστε ο επιγεγραμμένος αριθμός των κλάσεων να ήναι εστραμμένος προς την διδασκαλοκαθέδραν.
10. Δια να σταυρώσωσι τας χείρας των εις προσευχήν.	Έν κτύπημα κώδωνος.	Όλοι αι μαθήτριαι σταυρώνουν τας χείρας των επιθέτουσα την δεξιάν επί της αριστεράς, προς τα κάτω του στήθους. Η γενική πρωτόσχολος εστραμμένη ούσα προς τας μαθητρίας απαγγέλλει καθαρώς την συνηθισμένην εις τα δημοτικά σχολεία μετά μεσημέριας προσευχήν (ίδε το φύλ. της προσευχής Τμήμ. Α', έκδ. της Κυβερνήσεως). Αι δε ερμηνεύτραι αποκρίνονται εις το τέλος τό, Αμήν.
11. Δια να λύσωσι τας χείρας των.	Έν κτύπημα κώδωνος.	Αι μαθήτριαι κρεμώσι τας χείρας των προς τα κάτω κατά το αυτό δε κτύπημα καταβαίνουν και αι ερμηνεύτραι απ ότα θρανία.
12. Δια να ετοιμασθώσι να έμβωσιν εις τα θρανία.	Τας χείρας εκτεταμένας οριζοντίως την δεξιάν εις τα εμπρός, την αριστεράν εις τα οπίσω.	Αι μαθήτριαι επιβάλλουσι την δεξιάν των επί του όπισθεν αυτών κειμένου γραφείου, και την αριστεράν επί του έμπροσθεν.

✠ Συνέχεια στην σελίδα 25

Η σχέση του Επισκόπου Καμπανίας Θεοφίλου

με τη Βέροια (Περίληψη)

Του
Γιάννη Μοσχόπουλου

Με βάση τις δημοσιευμένες επιστολές και τα βιβλία του επισκόπου Καμπανίας Θεοφίλου, όπως και διάφορα άλλα στοιχεία, σε συσχέτισμό με τη βιβλιογραφία, εξετάζεται ο σύνδεσμός του με τη Βέροια και την περιοχή.

Ειδικότερα, διερευνώνται οι επαφές, που είχε με τους μητροπολίτες της Βέροιας (και ιδιαίτερα με τον Δανιήλ), όπως και το ενδιαφέρον του και για το μοναστήρι του Τιμίου Προδρόμου του Αλιάκμονα - «Σκήτη της Βεροίας».

Ειδική αναφορά γίνεται στον σύνδεσμό του με τον επίσκοπο των Σερβίων και Κοζάνης, τον συνονόματόν του (Θεόφιλο), ο οποίος καταγόταν από τη Βέροια και συγγένευε με τη γνωστή και σπουδαία οικογένειά της των Μπεκέλλα - Βικέλα. Συγκεκριμένα, δίδονται πληροφορίες για μέλη της οικογένειας των Μπεκέλλα, τα οποία μας είναι γνωστά ως γραφείς - αντιγραφείς κωδίκων κλπ. Συγγενείς με τους Βικέλα ήσαν και οι (Βεροιώτες) Ρακτιβάν. Η έρευνα συνεχίζεται με την αναζήτηση και άλλων αξιόλογων Βεροιώτικων οικογενειών ή ατόμων της Καμπανίας. Έτσι, μαθαίνουμε ότι εκείνα τα χρόνια καταγόταν από τη Βέροια και ένας ιατροφιλόσοφος και συγγραφέας, ο Αναστάσιος Περδικάρης, πιθανόν πατέρας του περιθόητου ιατρού και κυρίως συγγραφέα Μιχαήλ - Μιχαήλου (Περδικάρη), ο οποίος ήταν σε πόλεμο με πολλούς ανθρώπους των γραμμάτων και με την Εκκλησία. Επισημαίνεται ειδικά ότι η οικογένεια του Περδικάρη ήταν συγγενής με την περίφημη οικογένεια των Κριτοπούλων (της οποίας ξέρομε ως σημαντικότερο μέλος της τον συγγραφέα και Πατριάρχη της Αλεξάνδρειας Μητροφάνη), η οποία -

δε υπάρξή της, στη Βέροια, συναντάμε από τον 13ο αιώνα, ενώ στα χρόνια του Θεοφίλου ήταν γνωστός ο δάσκαλος Αναστάσιος Καμπίτης, ο οποίος φέρεται ως Ναουσαίος, όπως ο Μιχαήλ Περδικάρης ως Κοζανίτης.

Ακόμα, εξιστορείται συνοπτικά η απελευθερωτική προσπάθεια της Κεντροδυτικής Μακεδονίας, το 1789, για την αποτίναξη του τουρκικού ζυγού, δεδομένου ότι σε αυτή έλαβαν μέρος και οι δυο Θεόφιλοι, ο μητροπολίτης της Βέροιας Δανιήλ κ.ά. Ειδική αναφορά γίνεται για τις ανθρωποκτόνες επιδρομές των Αλβανών του Αλή πασά και για τις θύιες εξισλαμίσεις, για τον Κοσμά Αιτωλό, όπως και για τους δυο νεομάρτυρες Αθανάσιο και Ιωάννη, δασκάλους, από την Κουλακιά. Τέλος βιογραφείται ο γραμματέας της Καμπανίας Γ. Σκαρλάτος, που ήταν από το Βρυσάκι (που λεγόταν Ρέστανη) και μετέφρασε βιβλία από την ιταλική γλώσσα, ενώ αντέγραφε και κώδικες και αλληλογραφούσε με πολλούς.

Ο ΕΠΙΣΚΟΠΟΣ ΚΑΜΠΑΝΙΑΣ ΘΕΟΦΙΛΟΣ (1749 - 95) (Σύντομο βιογραφικό)

Ο Θεόφιλος καταγόταν από τα Ιωάννινα και η οικογένειά του έφερε το επώνυμο Παπαφίλης. Σπούδασε στα Ιωάννινα, αρχικά στην Γκιούμειο Σχολή του Μπαλάνου Βασιλόπουλου, αργότερα στην Μαρουτσαία Σχολή υπό τον Ευγένιο Βούλγαρη, καθώς και στη Σχολή του Μεθόδιου Ανθρακίτη. Ακολούθησε τον Ευγένιο Βούλγαρη στην Κοζάνη, όπου συμπλήρωσε το πρόγραμμα των σπουδών του, εξελιχθείς σε υποδιδάσκαλος. Κατά τη διάρκεια των σχολικών διακοπών του ησύχαζε στην ιερά Μονή Διονυσίου του Ολύ-

μπου. Εκεί γνωρίστηκε με τον ευρυμαθέστατο Μελέτιο Κατακάλου ο οποίος, ως φαίνεται, εξετίμησε τις ικανότητες του Θεοφίλου και έδωσε τις καλύτερες συστάσεις γι' αυτόν στους εκκλησιαστικούς κύκλους της Μητροπόλεως Θεσσαλονίκης. Όταν λοιπόν κενώθηκε η έδρα της επισκοπής Καμπανίας εκλέχτηκε επίσκοπός της το 1749 και ποίμανε την επαρχία αυτή ως το θάνατό του το 1795. Λόγω του αυξημένου κύρους του, όταν ο μητροπολίτης Θεσσαλονίκης Γεράσιμος, απουσίασε επί μακρόν στην Κων)πολη, διόρισε τον Θεόφιλο

ως επίτροπο της επισκοπής Θεσσαλονίκης.

Έδρα της επισκοπής του ήταν η Κουλακιά, όπου ήταν οι διοικητικές αρχές της Κοινότητας, πλην όμως ο Θεόφιλος είχε ιδιαίτερους δεσμούς με τα χωριά της περιοχής Ρουμλουκιού, όπου συνήθιζε συχνά να διαμένει. Είχε γραμματέα του τον καταγόμενο από την Ρέσαινη Γεώργιο Σκαρλάτο. Το «Καυσοχώριον» ήταν για τον Θεόφιλο τόπος αναμνηστικής, πνευματικής περισυλλογής, αλλά και καταφύγιο. Εκεί ήταν το κονάκι του επισκόπου, όπου καλούσε τους φίλους του για να συνευθυμήσουν. Ο χώρος τον είλκυε ιδιαίτερα, διότι στο Γιδάχωρι υπήρχε παλαιότερα μοναστήρι με 34 μοναχούς, κατάλοιπο του οποίου πρέπει να ήταν το ησυχαστήριο που λειτου-

ρούσε στο Καψόχωρι, του οποίου προϊστάμενος ήταν ο ιερομόναχος παπα - Ανανίας.

Ο Θεόφιλος ήταν φίλος των γραμμάτων και της μαθήσεως, οπότε ενδιαφέρθηκε έντονα, αφ' ενός για την λειτουργία σχολείων στα χωριά της περιοχής μας από τοπικούς ιερείς, αφ' ετέρου για τις σπουδές των πνευματικών του τέκνων σε σχολεία ανώτερης μόρφωσης της Νάουσας, Βέροιας, Θεσσαλονίκης. Τότε η Καψόχωρα, το θέρετρο του επισκόπου, είχε μετατραπεί σε πνευματικό κέντρο, όπου οι νέοι της περιοχής, που διψούσαν για μάθηση, οργανωμένοι σε αδελφότητα, φοιτούσαν με δάσκαλο τον πνευματικό παπα - Ανανία και εκεί προετοιμαζόνταν τα νέα στελέχη της επισκοπής, δηλαδή οι ιερείς - δάσκαλοι. Στην

Καψόχωρα επίσης λειτουργούσε βιβλιοθήκη του Θεοφίλου.

Λόγω των ποιμαντικών του φροντίδων, ο Θεόφιλος αντιμετώπιζε με σύνεση νομικά θέματα του ποιμνίου του, όπως διαζύγια, κληρονομικές διαφορές, συμβιβαστική επίλυση διαφορών, οπότε ανέπτυξε ενδιαφέρουσες νομικές θέσεις για την αντιμετώπιση παρόμοιων θεμάτων, οι οποίες αποτελούν σημαντική πηγή της ιστορίας του ελληνικού Δικαίου.

Το συγγραφικό του έργο, αποτελείται από την πληθώρα επιστολών που έγραψε και από τα συγγράμματά του «Ταμείο Ορθοδοξίας», «Νομικόν», «περί Ζέοντος», ενώ διαφωτιστικότητα είναι και το Αρχείο της Επισκοπής Καμπανίας.

Η Εκπαίδευση των κοριτσιών στην Ελλάδα

✧ Συνέχεια από την σελίδα 23

Μαθήματα ραψίματος

13. Δια να έμβωσι και να καθήσωσιν εις τα θρανία.

14. Δια να καταβιάσωσι τας χείρας των επί των γονάτων.

15. Δια να δοθή η προσταγή εις τας ερμηνευτριάς να κάμωσι.

Προστάγματα

Την φάλαγγα των δακτύλων της δεξιάς χειρός ανασεισμένην κάτωθεν προς τα άνω.

Τας δυο χείρας εκτεταμένας οριζοντίως, έπειτα φερόμενας θιαίως προς τα κάτω.

Ερμηνεύτρια! και έν κτύπημα κώδωνος.

Εκτελέσεις

Αι μαθήτριάι στηριζόμεναι επί των απαλάμων των χειρών, ανασηκώνουν το σώμα των ολίγον, και κλίνουσαι ολίγον τους πόδας προς τα οπίσω εμβαίνουν εις τα θρανία.

Αι μαθήτριάι θέτουν τας χείρας έμπροσθεν των των οριζοντίως, έπειτα τας φέρουν θιαίως επί των γονάτων, και στέκονται ούτω καθ' όλον τον καιρόν της προσκλήσεως.

Προφερομένης της λέξεως ερμηνεύτρια! αι ερμηνεύτριαι σηκώνονται και στέκονται κατά γραμμήν μεταξύ των πινακοστατών του τοίχου, ακουμένου του κτυπήματος του κώδωνος.

Στο επόμενο τεύχος θα δούμε ποιά ήταν τα πρώτα παρθενγωγεία που λειτούργησαν στην Ελλάδα μετά το 1830 τους κανονισμούς της λειτουργίας τους και τα πρώ-

τα διδασκόμενα μαθήματα δια τας κορασίδας.

Βιβλιογραφία: Εκπαίδευση και αγωγή Κοριτσιών, Ελληνικοί προδλημματισμοί. Από το ιστορικό αρ-

χείο της Ελλ. Νεολαίας. Γ.Γ.Ν.Γ. (1830 - 1910) - Ομιλία Ν. Βάμβα: Πειραιάς 24 Ιουνίου 1837.

Νεοελληνικός διαφωτισμός και Νάουσαίοι συνδρομητές βιβλίων (1783 - 1839). Η σχέση με την εκπαίδευση και

την κοινωνία

Από τα μέσα περίπου του 18ου αιώνα στον τουρκοκρατούμενο ελληνισμό μέσα σε συνθήκες οδυνηρής καταπίεσης συντελούνται διαδικασίες κοινωνικής αναστρωμάτωσης: βασιανιστική συγκρότηση μιας ανομοιογενούς εμπορευματικής αστικής τάξης και εμφάνιση ενός στρώματος διανοουμένων με επιδιώξεις διαφορετικές από αυτές του

Του
Γιώργου Κ. Μύρη
φιλόλογου

παραδοσιακού κοινωνικού πλέγματος. Η μετακένωση ιδεών από την Ευρώπη, η αξιοποίηση της τυπογραφίας, η ίδρυση σχολείων και η βελτίωση των υπαρχόντων, η ανανεωμένη προβληματική για την ηθική, την πολιτική, τη φιλοσοφία και τις επιστήμες αποτελούν πτυχές ενός πολύμορφου αναγεννητικού κινήματος, του νεοελληνικού Διαφωτισμού, που επιδρά και στις άλλες εθνότητες της Βαλκανικής.

Ανάμεσα στους συγγραφείς, επιμελητές, εκδότες, αναγνώστες, διακινητές, συνδρομητές του ελληνικού βιβλίου - του πιο σημαντικού μέσου για τη διάδοση των νεωτερικών ιδεών - συμπεριλαμβάνονται εκατοντάδες λόγιοι, εκπαιδευτικοί, ιερωμένοι, εμπορευόμενοι από τα μέρη της Μακεδονίας. Παράλληλα με την οικονομική ακμή πολλών μακεδονικών πόλεων ενισχύεται ο πνευματικός βίος σ' αυτή την κρίσιμη περίοδο των εθνολογικών ζυμώσεων στους κόλπους του χειμαζόμενου μακεδονικού ελληνισμού, χάρη στα κέντρα φιλοσοφικής και επιστημονικής παιδείας, που από τις πρώτες δεκαετίες του 18ου αιώνα λειτουργούν στην Καστοριά, την Κο-

ζάνη, τη Σιάτιστα, τη Θεσσαλονίκη, τις Σέρρες, την Αχρίδα κ.ά.¹. Η νεοελληνική εθνική συνείδηση τωνύεται και από την επιδίωξη της μνήμης του Αλέξανδρου του Μακεδόνα σε χειρόγραφες, αλλά και έντυπες παραλλαγές των ιστοριών του ή του λαϊκού μυθιστορήματος του Αλέξανδρου: στο 16ο αιώνα εκδόσεις 3, στον 17ο αι. 6, από τα 1729 - 1800 εκδόσεις 14, από τα 1803 ως τα 1820 εκδόσεις 8².

Αν στα 1758 ο Γεώργιος Φατζέας στη «Γραμματική Γεωγραφική» (έκδοση Βενετίας) με απαισιοδοξία περιγράφει την πνευματική κατάσταση στην Ελλάδα και ανακοινώνει ότι συγκροτήθηκε «εις την επαρχίαν της Μακεδονίας, όπου κείται το 'Αγ. Όρος του 'Αθω... ένα κοινόν φροντιστήριον...», στα 1786 ο Γεώργιος Κωνσταντίνου στο «Λεξικόν Τετράγλωσσον» (Τομ. Α', Βενετία) αναφέρεται αναλυτικά στη συγκρότηση 35 ανώτερων ελληνικών σχολείων, από τα οποία στην ευρύτερη περιοχή της Μακεδονίας λειτουργούν 1 στη Μοσχόπολη, 1 στη Σιάτιστα, 1 στη Βέροια, 1 στο 'Αγιο Όρος και 2 στη Θεσσαλονίκη. Διαφωτιστικές επίσης, αλλά λιγοστές είναι οι σημειώσεις των ιεροδιακόνων Δανιήλ Φιλίππιδη και Γρηγορίου Κωνσταντά, συγγραφέων της «Γεωγραφίας Νεωτερικής» (Βιέννη 1791) στην ενότητα «Περί Μακεδονίας»: «Βέροια (η), πόλι παλαιά, μεγάλη, με θρόνο μητροπολίτου, κατοικημένη από Χριστιανούς περισσότερο παρά Τούρκους. Είναι εις το δυτικό της Σαλονίκης, και εις το νότιο των Βοδενών. Απ' αυτήν ευγαίνουν

τα εξάιρετα πεσχήρια οπού διαδιασκορπίζονται εις όλη την Τουρκία και εις άλλα πολλά μέρη ακόμη.

Νιάουσα, πόλι μεγαλούτζικη, κατοικημένη από Χριστιανούς. Αυτή η πόλι έχει πλήθος αναδρυστικά νερά είναι κοντά εις τη Βέρροια.

Εις αυτά τα μέρη ήταν η παλαιά Πέλλα, πατρίδα του μεγάλου Αλεξάνδρου.

Από τις πρακτικές ανάγκες, αλλά και τις πνευματικές ανησυχίες διαμορφώθηκε, λοιπόν, στην περιοχή γύρω στις αρχές του 18ου αιώνα μια ορισμένη κινητικότητα στα εκπαιδευτικά πράγματα. Ο ιερομόναχος Ιωαννίκιος διδάσκει στη Νάουσα και γράφει στο λόγιο Πατριάρχη Ιεροσολύμων Χρύσανθο Νουτρά στις 6 Σεπτεμβρίου 1720 επιστολή ζητώντας τη μεσολάβηση αυτού στον Πατριάρχη Κωνσταντινούπολης Ιερεμία για «κανονικήν λύσιν διαφωνίας τινός αναφερομένης εις την μετάληψιν των θείων μυστηρίων»³. Ίσως πρόκειται για τον Ιωαννίκιο δάσκαλο στη Βέροια, που στα 1723 αναμειγνύεται στη δίωξη του εισηγητή νεωτερικών επιστημονικών και φιλοσοφικών απόψεων Μεθόδιου Ανθρακίτη. Αλλά τα μεγάλα κενά στην πληροφόρησή μας και προφανώς τα νεκρά διαστήματα στην εκπαιδευτική δραστηριότητα επιτρέπουν μόνο εικασίες για το σχετικό προβάδισμα της Νάουσας στο φθίνοντα 18ο και στον αρχόμενο 19ο αιώνα. Συνηγορούν σ' αυτό οι σπουδές, η προσωπικότητα, η δράση και η αναγνώριση των δασκάλων της Σχολής της Νάουσας - Νουσαίων και ξενομερητών.

Γράφει ανάμεσα σε άλλα ο επίσκοπος Καμπανίας Θεόφιλος προς

ΛΕΟΣ
ΕΡΩΤΟΚΡΙΤΟΣ
παρά
Διονυσίου Φωδευνού.
Τόμος Δεύτερος.

Εἰς Βιέννην 1818.
Εἰς τὸ Ἱερομονάχου Ἱεροσολίμου.

τον Αναστάσιο Καμπίτου (30 Ιουλίου 1790) ότι της μάθησης τα ρόδα είναι «μόνα ανθῶν τα κάλλιστα, καρπῶν τε χρησιμώτατα, ὧν μόνῃ ἡ Νάουσα θρίθεται ἐπ' αἰσχύνῃ των πέριξ μειζόνων και λαμπροτέρων κατ' ἐκείνων πόλεων». Και μάλλον δεν εκφράζει μια τυπική φιλοφρόνηση, αφού τη συνέχεια των εκπαιδευτικῶν διαδικασιῶν εξασφάλισαν ο ιερομόναχος Θεοφά-

νης (π. 1750-1762) Ναουσαίος με επίδοση στις εκκλησιαστικὲς συνθέσεις, ο Δημήτριος Ανάσιτος ἢ Ανασιώτης (1762-1773), Ναουσαίος που δίδαξε στην Κοζάνη, ο εγνωσμένης αξίας Γιαννιώτης Αμφιλόχιος Παρασκευάς (π. 1765-1774), ο Ναουσαίος Αναστάσιος Καμπίτου (1775-π. 1806) -ακολουθῶς δίδαξε στη Σχολή της Θεσ/νίκης- με συνεργάτη γύρω στα

1790 τον Παναγιώτη Κωνσταντίνου, του οποίου φίλος και συνάδελφος εἶναι ο Λάζαρος Χατζή Νικολάου. Στα τελευταία χρόνια του 18ου αἰῶνα και στα πρώτα του 19ου διδάσκουν οἱ Ναουσαίοι Αναστάσιος Εμμανουήλ, Μάντος Πχ-παγγελάκης, Δημήτρης Μπαρλαούτας -φονεύθηκε στην καταστροφου 1822-, στα 1802 ο Ναουσαίος Νικόλαος Αγγελάκης -διδάσκει στα 1817 στη Βέροια και στα 1828 στη Θεσ/νίκη-, ο Κ. Βαρλάντας στα 1817, ο Ιωάννης Παναγιώτου στα 1822 ἴσως και ο Εμμ. Φωτιάδης.⁵

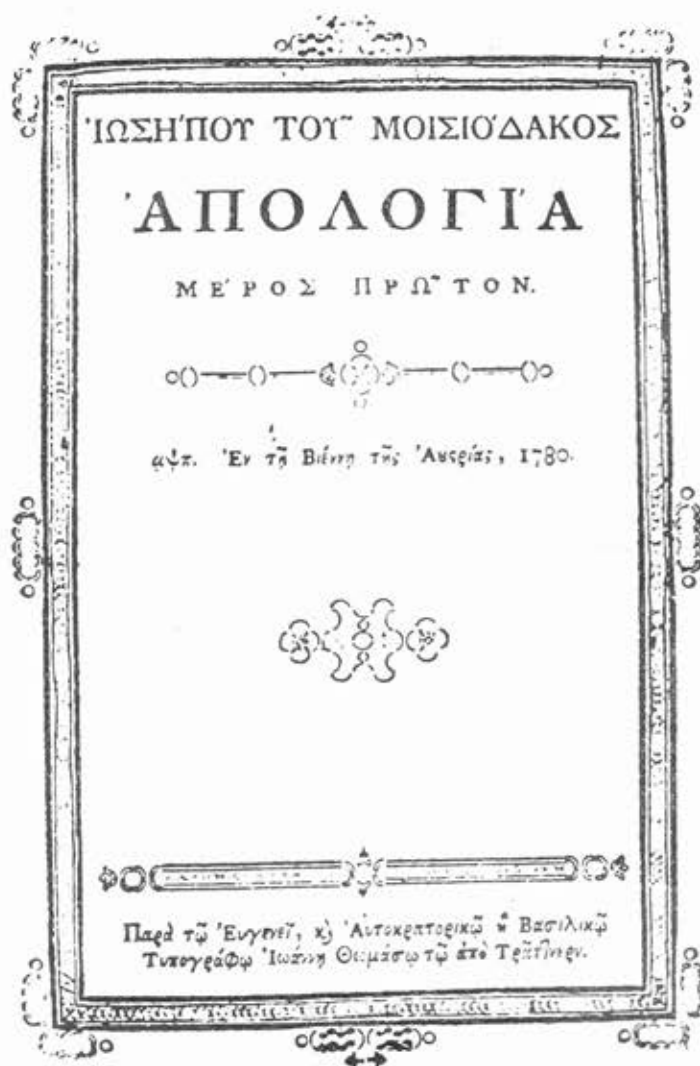
Μέσα ἀπὸ αντιφάσεις, παλινωδίες, συγκρούσεις υποδέχθηκαν και στη Νάουσα οἱ ανερχόμενες κοινωνικὲς ομάδες τα νεωτερικὰ δυτικοευρωπαϊκὰ στοιχεῖα της εκπαιδευσης και τα ἄλλα υλικά πλαίσια της ζωῆς, παράλληλα με την ἀνάπτυξη του ἐμπορίου, των βιοτεχνῶν και της ἀποδημίας πολλῶν Ναουσαίων σε παροικίες της Ευρώπης. Ἡ υποδοχή λειτούργησε ἀναπόφευκτα, μαζί με τα ἀντικρουόμενα ἐξουσιαστικά και οικονομικά συμφέροντα, ὡς αἰτία των τριδῶν μεταξύ αὐτῶν των ομάδων και των δυνάμεων που ἡγεμονεύαν στην κοινωνία και την ἐκκλησία. Φαίνεται ὅτι, ὅπως συνέβη στη Μοσχόπολη, τα Γιάννινα, την Κοζάνη, τη Λάρισα, τη Σμύρνη, οἱ τριδὲς ἐκτράπησαν σε μορφὲς ἐσωτερικοῦ διχασμοῦ. Ἔτσι, δάρυναν ἀρνητικά στην τύχη της πόλεως πριν και κατὰ την καταστροφή της Νάουσας ἀπὸ τους Τούρκους στα 1822.

Στις συνθήκες που περιγράφουμε το ἐντυπο βιβλίο, εἴτε ὡς ἐμπορεύσιμο εἶδος, εἴτε κυρίως ὡς μορφωτικό αγαθὸ -αγωγὸς των δυτικοευρωπαϊκῶν ιδεῶν στην ἐκπαίδευση και στην κοινωνική ζωὴ- προσέλκυσε την προσοχή ἐμπόρων χορηγῶν, ἀνάμεσά τους και Ναουσαίων, που «υπὸ πείρας ἐμπράκτου ἐν ταύτῃ

τη αλλοδαπή» καταλαμβάνει την ανάγκη της «πολυμαθείας». Με τις προεγγραφές συνδρομητών ή την αποκλειστική χρηματοδότηση εμπόρων, αλλά και τη συμμετοχή αρκετών φορές μελών αρχοντικών οικογενειών και εκκλησιαστικών παραγόντων εκδίδονται διβλία για την «πρόδοσ των καθ' ημάς σχολεί-

στηματικά τον Φίλιππο Ηλιού. Κατ' αυτόν με απαρχή το τρίτομο έργο των Μεθόδιου Ανθρακίτη - Μπαλάνου Βασιλόπουλου «Οδός Μαθηματικής» στο διάστημα 1749 - 1821 τυπώθηκαν 107 διβλία με συνδρομές - άλλων 2 διασώθηκαν ανέκδοτα τα ονόματα των συνδρομητών. Οι συνδρομές υπολογίζονται

της ίδιας έκδοσης. Σε λιγοστές περιπτώσεις η διακοπή ή η ματαίωση της έκδοσης εξαφάνισε και τους συνδρομητές που ανταποκρίθηκαν. Σε άλλη κατηγορία τα ονόματα των χορηγών αναφέρονται στον τίτλο ή στην αφιέρωση ή στο τέλος του έργου: στην «Ακολουθία του Οσίου και Θεοφόρου Πατρός ημών Θεοφάνους του Νέου, Ασκητού, και Θαυματουργού, του ασκήσαντος εν τω Όρει της περιφήμου Πόλεως Ναούσης, του εξ Ιωαννίνων» αψδ' 1764 (Βενετία) αναγράφεται στο τέλος «Δια συνδρομής και εξόδων Πολυκάρπου Ιερομονάχου του Παπά Δημητρίου. Εκ πόλεων Ναούσης». Η ακολουθία αποδίδεται από τον Κωνστ. Σάθα στον Καμπίτη Παπαφιλίππου, πατέρα του δάσκαλου Αναστάσιου, ενώ ως συνθέτης των μεγαλυναρίων της ακολουθίας φέρεται ο ιερομόναχος και δάσκαλος Θεοφάνης⁶. Εκτός αυτών, υπάρχουν εκδόσεις που στον τίτλο τους δηλώνεται η συνδρομή διαφόρων χωρίς, όμως, τη δημοσίευση των ονομάτων: «Βιβλίον καλούμενον Ραντισμού Στηλίτευσις» (π. Κων/πολη 1756), Νέον Εκλόγιον (Βενετία 1803), η μετατυπωμένη αργότερα Ακολουθία του οσίου Θεοφάνους του νέου, εορταζομένου τη 10^η Αυγούστου, εκδοθείσα αδεία της Κεντρικής Εκκλησιαστικής Επιτροπής και τη συνδρομή πολλών ευσεβών χριστιανών υπό Χ. Χ. Πετρίδου... εν Θεσσαλονίκη 1883, και άλλες.

ων», όπως σημείωνε στα 1780 ο Ιώσηπος Μοισιόδακας (Απολογία, Βιέννη). Ιδιαίτερης σημασίας για την ιστορία του ελληνικού διβλίου και προπάντων για την ιστορία των ιδεών και των νοοτροπιών είναι η διαδικασία εγγραφής συνδρομητών. Αυτή στις διάφορες μορφές της απασχόλησε ως ιστορική πηγή πολλούς μελετητές, μα πιο συ-

σε 23542 και οι συνδρομητές σε 23682⁷. Πρώτο στάδιο της διαδικασίας ήταν η έντυπη αγγελία για εγγραφή, που ωστόσο σε έντεκα εκδόσεις των ετών 1811 - 1820 δε γνωρίζουμε αν απέφερε συνδρομητές.

Σε άλλες εκδόσεις εντοπίστηκαν συμπληρωματικοί κατάλογοι ή ελλιπίες σε σχέση με άλλα αντίτυπα

Η χρησιμότητα των καταλόγων συνδρομητών στη συγκρότηση της τοπικής προσωπογραφίας και της κοινωνικής ιστορίας της Νάουσας και της Βέροιας είναι πρόδηλη. Η έρευνα εκτυλίσσεται συμβατικά από τα μέσα του 18ου αιώνα ως το 1839, έτος στο οποίο εντοπίζονται οι τελευταίες παρουσίες λογίων και εμπόρων της γενιάς του ύ-

στερου νεοελληνικού Διαφωτισμού, σε αντιστοιχία με την ανάσχεση αυτού πριν από την Επανάσταση και την αποδυναμωση των τελευταίων απηχίσεων του πριν από τα μέσα του 19ου αιώνα⁹. Η έρευνα αποκάλυψε ένα μικρό, αλλά δυναμικό αριθμό ιερωμένων, αρχόντων, λογίων και κυρίως εμπόρων από τον ευρύτερο γεωγραφικό χώρο της τότε Μητρόπολης Βερροίας και Ναούσης - αριθμό που ενδέχεται να αυξηθεί¹⁰. Με τις διάφορες παραλλαγές στην καταγραφή του ονόματος, του επωνύμου, του πατρωνύμου, του τόπου καταγωγής ή διαμονής, του επαγγέλματος, του αριθμού αντιτύπων («σωμάτων») που προπληρώνει ο συνδρομητής, ως φυσικό πρόσωπο ή ως φορέας, των συνοδευτικών επιθέτων - «ευγενέστατος», «εντιμώτατος» κ.λ.π. - φωτίζονται θέματα που αφορούν το ταξικό πλέγμα των τοπικών κοινωνιών, τη γεωγραφική κατανομή των αναγκαστών, τη διασπορά και τις ασχολίες των ελληνικών πληθυσμών την επώνυμη συμμετοχή της εκκλησίας, των γυναικών, των εκπαιδευτικών ή των μαθητών.

Τα ως τώρα δεδομένα φανερώουν, με μικρή πιθανότητα αποκλίσεων, συνολικά 90 διαφορετικά πρόσωπα συνδρομητών από την περιοχή της Νάουσας και της Βέροιας, από τα οποία ορισμένα εγγράφονται σε πολλές εκδόσεις. Στη Νάουσα εργάζονται, διαμένουν ή κατ'άγονται από αυτή 35 (πρωτοεμφανιζόμενοι ως το 1821 είναι 23), ενώ με τη Βέροια σχετίζονται 55 (πρωτοεμφανίζονται ως το 1821 οι 39). Σύμφωνα με την ορθογραφία και τη χρονολογική σειρά των εντύπων πρωτοεμφανιζόμενοι από τη Νάουσα μεταξύ 1783 και 1821 είναι οι: Δημήτριος Αναστασίου Ματθαίου, Κωνσταντίνος Φλέβας, Αναστάσιος Καμπίτου διδάσκαλος Ναούσης, Κωνσταντίνος Πέτρου,

(Νικόλαος) Αγγελάκης διδάσκαλος Ναούσης, Λογοθέτης Ζαφείρης Θεοδοσίου, Δημ. Μπάντι (Μπαντή), Ιωάννης Νάκου, Ιωάννης Χριστοδούλου, διδάσκαλος Κ. Βαρλάντας, Διαμαντής Δραγάτα, Αντώνιος Πλιαμπλίουμερ, Θεόδωρος Γεωργίου, Αναστ. Αντωνίου Κωνσταντίνος Διαμάντου, Διαμαντής Χ. Πωπ. Μηνά, Ζαφείρης Φιλίππου, Ζαφείρης Γεωργίου, Χριστόδουλος Στοϊλου, Κωνσταντίνος Μανουηλίδης, Θεοδόσιος Κωνσταντινίδης, μοναχός Ζαχαρίας Ράπτης, Αναστάσιος Καζάσης. Μεταξύ 1826 και 1839 οι: Κωνσταντίνος Μιλίδης, Κωνστ. Μανουλίδης, Αλέξης Πατηλιάου, Αναστ. Αγγέλου, Γραμ. Ιωάννης Παναγιώτου, Ππ Διαμαντής, Ιωάννης Δημητρίου, Ελένη Ιωάννου Νάκου, Παναγιώτης Δημητριάδης, Κωνσταντίνος Γ. Ντίγκας, Γρηγόριος Καρλιάτης, Κωνσταντίνος Αναστασίου.

Με τη Βέροια σχετίζονται οι πρωτοεμφανιζόμενοι από το 1758 ως το 1821: Αώνυμος του 1758, ιεροδιάκονος Ιωακείμ, Γρηγόριος Γραμματικός Καμπανίας, μητροπολίτης Δανιήλ, Μιχ. Μπετζιλής Νικ. Μπικέλλα, μητροπολίτης Χρυσάνθος, επίσκοπος Σερβίων Θεόφιλος, ιεροδιάκονος Μελέτιος, Αναστάσιος Αναστασίου, Μιχαήλ Θωμά Πλαρίδης Ιωάννης Χ. Θωμά, Μανουήλ Θεοδώρου Φασούλογλου, ιεροδιάκονος Καλλίνικος Γεωργιάδης, Νάκος Παναγιώτου, Γεώργιος Π. Λαζάρου, Αντώνιος Μπεκέλλας, Ιωάννης Χ. Νικολάου, Μητάκος Μπεκέλλα, Ιωάννης Παππά Δημητρίου, Σταυρής Δημητρίου, πρωτοσύγκελος Γρηγόριος Πελοποννήσιος, πρωτοσύγκελος Ιωακείμ Κωνσταντινοπολίτης, αρχιμανδρίτης Γρηγόριος, Ιωάννης Βερροιαίος, Μανουλάκης Αναστασίου, Ιωάννης Βερροιαίος, Αναστάσιος Ιωάννου, Ιωάννης Κωνσταντ. Πρωτοφάλλτου, Σακελάριος Βερροίας, Αντώνιος Τζεμι-

τζιόγλου, Γεώργιος Παπά Λαζάρου, Δημήτριος Κωνσταντίνου ο Λαλός, διάκονος Ιωσήφ, ιεροδιάκονος Αγάπιος, Εμμανουήλ Γεωργουσόπουλος, μητροπολίτης Ζαχαρίας, μοναχός Νικηφόρος, Ιωάννης Χ. Αντωνίου. Μεταξύ 1826 και 1839 εντοπίζονται οι: Ιωάννης Ναύτου, Κωνσταντίνος Κυριάκου, Αναστάσιος Παπά Θεοχάρη, Αναστάσιος Μιχαήλ, ιερομόναχος Παΐσιος, Ιωάννης Θεοχάρη, Γεώργιος Κυριακίδης, Λάζαρος Π., Ιωάννης Αντωνίου Καζαμπάκας, Ιωάννης Αντωνίου, Παπά Μανουήλ Νικολάου, Μερκούριος Ιωαννίδης Καμπίτογλου, Αναστάσιος Αντωνίου Τζούπελη, Λάζαρος Παναγιώτου, Τ. Κυριακίδης, Κων. Δ. Βικκέλας.

Η δήλωση του τόπου καταγωγής, η ξεχωριστή ομαδοποίηση της Νάουσας και της Βέροιας στην έκδοση «Προδιοίκησης εις τον Ερμήλιον» (Βιέννη 1817) του Μιχαήλ Περδικάρη - η δεροιώτικη ρίζα του συγγραφέα ίσως συναντιέται με αυτή των Περδικάρηδων της Νάουσας - και της Βέροιας επίσης στην έκδοση «Ταμείον Ανθολογίας» (Κων)πολη 1837), μαζί με άλλες ιστορικές πηγές συγκροτούν τα στοιχεία που παρατίθενται. Ενώ ο Φ. Ηλιού χωρίς το συλλογισμό εντοπίζει ως το 1821 για τη Νάουσα 5 εκδόσεις στις οποίες με 20 συνδρομές εγγράφονται 22 συνδρομητές για 26 αντίτυπα¹¹. Με την ορθογραφία των εντύπων ακολουθούν ο χρόνος, ο τόπος, ο συγγραφέας και ο τίτλος των εκδόσεων, ο τρόπος καταγραφής, ο αριθμός αντιτύπων και το όνομα των συνδρομητών της Νάουσας:

1. 1783 Βιέννη. Μελετίου μητροπολίτου Αθηνών, Εκκλησιαστική Ιστορία. Τ.Α' - Γ', τομ. Β' προσθήκη και διόρθωση ονομάτων συνδρομητών με αλφαθητική καταγραφή κατά πόλεις:

- Ζέμονα: Ο τιμι(ώτατος) Δημήτριος Αναστασίου Ματθαίου (1).
2. 1792 Βενετία. Νικήτα μητροπολίτου Ηρακλείας Σειρά των Πατέρων εις Ιώδ.
Αλφαριθμητική καταγραφή χωρίς τόπο διαμονής:
Κωνσταντίνος Φλέδας Ναουσαίος 3.
3. 1797 Βούδα. Κωνσταντ. Καραϊωάννου Θησαυρός Γραμματικής, τομ. Β'.
- Αλφαριθμητική καταγραφή χωρίς τόπο διαμονής:
Αναστάσιος Διδάσκαλος Ναούσης 4.
Κωνσταντίνος Πέτρου Ναουσαίος 2.
4. 1802 Βιέννη. Γουίδωνος Γράνδη, μτφρ. Ιωάν. Σπαρμιώτου, Σύνοψις Κωνικών Τομών.
Καταγραφή χωρίς τόπο εγγραφής ή τάξη:
Ο ελλογιμώτατος διδάσκαλος της Ναούσης κυρ Αγγελάκης Ναουσαίος 4.
5. 1806α Λειψία. Αθανασίου Παρίου Επιτομή Θείων Δογμάτων.
Καταγραφή κατά τόπους διαμονής ή καταγωγής:
Οι εν Θεσσαλονίκη: Ο σοφολογιώτατος κυρ Αναστάσιος Καμπίτου 1.
6. 1806β Βιέννη. Θουκυδίδου Περί του Πελοποννησιακού Πολέμου, εκδ. Νεόφυτου Δούκα, τομ. Α' - Ι'.
- Τομ. Ι': Λεξικόν των Φράσεων εις την Ιστορίαν Θουκυδίδου.
Καταγραφή κατά πόλεις εγγραφής:
Θεσσαλονίκη: Ο ελλογιμώτατος κυρ Αναστάσιος Καμπίτου 1.
Ο εντιμολογιώτατος λογοθέτης Ναούσης κυρ Ζαφείρης Θεοδοσίου 1.

- Η σχολή της Ναούσης 1.
7. 1807 Βενετία. Ανθίμου Γαζή Βιβλιοθήκης Ελληνικής Βιβλίου Δύο. Τομ. Α' - Β'.
- Τομ. Β'. Καταγραφή κατά πόλεις:
Εν Βενετία: Κωνσταντίνος Φλέδας 1.
8. 1808 Πέστη. Γεωργίου Κ. Ρόζια Εξετάσεις περί των Ρωμαίων και... Βλάχων.
Εν Βουδίμη: Ο λογιώτατος Κύριος Δημήτριος Μπάντι 5.
9. 1813 Βιέννη. Νεόφυτου Δού-

κα Λόγοι Αττικών Ρητόρων. Τομ. Α' - Ι'.

Τομ. Θ'. Καταγραφή κατά πόλεις διαμονής και καταγωγής:
Εκ Θεσσαλονίκης: ο ελλογιμώτατος διδάσκαλος κύριος Αναστάσιος Καμπίτου 1.

10. 1815 Πέστη. Βικεντίου Δαμασκίου Πράξις εις τας Ρητορικής Ερμηνείας.
Καταγραφή συνδρομητών Πέστης, Κομορανίου, Ζέμωνος με ενδείξεις καταγωγής.

ΔΙΔΑΣΚΑΛΙΑ

Ἑντελὴς συστηματικὴ
ἀπάσης

ΤΗΣ ΕΜΠΟΡΙΚΗΣ ΕΠΙΣΤΗΜΗΣ,
Πρὸς Χρῆσιν τῶν Ἐμπόρων,
Ἐξαιρέτως δὲ

τῶν Ἐμπορικῶν Σχολείων.

Ἐκ τῆς Γερμανικῆς πρωτοτύπου ἐρμηνευθεῖσα
καὶ τισι προσθήκαις πλετισθεῖσα,

Τύποις τε ἐκδοθεῖσα.

ἘΝ ΙΑΣΣΙΩ.

Ἐν τῇ Ἑλληνικῇ Τυπογραφείῳ
1817.

- Εκ Κομορανίου: Ο εντιμ(ώ-
τατος) κυρ Ιωάννης Νάκου 1.
11. 1816 Βενετία. Ανθίμου Γα-
ζή Λεξικόν Ελληνικόν. Τομ.
Α' - Γ'
- Τομ. Γ'. Καταγραφή κατά
πόλεις καταγωγής και δια-
μονής:
Βενετία: Κωνσταντίνος Φλέ-
δας Ιατρός εκ Ναούσης 1.
12. 1817α Τεργέστη. Δημητρίου
Γουζέλη Η Κρίσις του Πάρι-
δος.
Καταγραφή κατά πόλεις δια-
μονής και καταγωγής:
Οι εξ Βενετίας και πέριξ:
Κωνσταντ(ίνος) Φλέδας Ια-
τρός 1.
13. 1817β (Βιέννη). Μιχαήλου
Περδικάρη Προδιοίκησις εις
τον Ερμήλον.
Καταγραφή κατά πόλεις κα-
ταγωγής και διαμονής:
Εν Βουκουρεστίω.
Οι εξοχώτατοι ιατροί: Ο Κων-
σταντ(ίνος) Φλέδας Ναου-
σαίος 2.
Οι χρησιμώτατοι πραγματευ-
ταί κ.ά.: Ιωάννης Χριστο-
δούλου Ναουσαίος 2.
Εν Βεροία: ο Σοφολογι-
ώτ(ατος) Διδάσκαλος Βε-
ροίας κύριος Αγγελάκης Να-
ουσσαίος 1.
Εν Ναούση: Ο Σοφολ(ογιώ-
τατος) Διδ(άσκαλος) της Νά-
ούσης κύριος Κ. Βαρλάντας 1.
Οι Τιμιώ(τατοι) Διαμ(αν-
τής) Δραγάτα και Αντ(ώνι-
ος) Πλιαμπλιούμερ 1.
Ο Ευγ(ενέστατος) κύριος Θε-
όδωρ(ος) Γεωργίου 1.
Ο Εξοχ(ώτατος) κύριος Α-
ναστ(άσιος) Αντωνίου 1.
Ο Ευγενέστ(ατος) κύριος
Κωνστ(αντίνος) Διαμάντου 1
Οι Τιμ. κύριοι (SIC;) Διαμ.
Χ. Πωπ. Μηνά 1.
Ο Ευγ(ειέστατος) κύριος Ζα-
φείρης Φιλίπου 1.
- Ο Λογιώτ(ατος) Ζαφείρης
Γεωργίου 1.
- Εκ Πέστης: Ο Εντιμ(ότ(α-
τος) κύριος Χριστόδουλ(ος)
Στοΐλου εκ Ναούσης 1.
14. 1818 Βιέννη. (Θεόκλητου
Φαρμακίδου) Στοιχεία Ελλη-
νικής Γλώσσης. Τομ. Α' -
Δ'.
- Τομ. Δ'. Καταγραφή κατά
πόλεις διαμονής και καταγω-
γής:
Οι εν Βουκουρεστίοις: Ο κύ-
ριος Κωνσταντίνος Μανουηλί-
δης ο εκ Ναούσης 1.
15. 1819α Βενετία. Μαυρικίου
Συναξαριστής μτφρ. Νικοδή-
μου Αγιορείτου. Τ.Α' - Γ'.
- Τομ. Γ' Καταγραφή κατά ι-
εραρχία αξιωμάτων, μοναστή-
ρια, πόλεις διαμονής:
Οι εν τη Σχολή των Κυδωνι-
ών:
Ο τιμιώτατος κυρ Θεοδόσιος
Κωνσταντινίδης εκ Ναούσης
1.
16. 1819β Βενετία. Αποστόλου
Παύλου Αι ΙΔ' Επιστολαί
μτφρ. Νικοδήμου Αγιορείτου.
Τομ. Α' - Γ'.
- Τομ. Γ'. Καταγραφή κατά
πόλεις διαμονής, ιεραρχία α-
ξιωμάτων, μοναστήρια:
Οι πέριξ των Καρρεαίς Κελ-
λείων: Ο πανοσιώτ(ατος)
κυρ Ζαχαρίας Ράπτης ο Να-
ουσαίος 3.
17. 1819γ Βενετία. Νικοδήμου Α-
γιορείτου Κήπος Χαρίτων.
Καταγραφή κατά ιεραρχία α-
ξιωμάτων, μοναστήρια, πό-
λεις διαμονής:
Μοναστήριον Σίμωνος Πέ-
τρας:
Ο πανοσιώτ(ατος) κυρ Ζαχα-
ρίας Ράπτης από Κελλίων
του αυτού Μοναστηρίου (1).
18. 1819δ Βιέννη. Ιστορία της
Παλαιάς Γραφής μτφρ. Γρη-
γορίου Καλαγάνη. Τομ. Α' -
Β'.
- Τομ. Α'. Καταγραφή κατά
πόλεις διαμονής και καταγω-
γής:
Εκ Βιέννης: Ο εντ(ιμώτα-
τος) Αντώνιος Καζάσης εκ
Ναούσης 1.
19. 1826 Πέστη. Γεωργίου Δ.
Κληδούς Επιταμή Φυσικής Ι-
στορίας.
Οι φιλομαθείς της των Σερ-
ρών σχολής μαθηταί:
Ο ελλογιμώτατος Κωνσταντί-
νος Μιλίδης Ναουσσαίος 2.
20. 1830 Βιέννη. (Οδηγός εις τον
ευδαίμονα δίον). Ακέφαλο αν-
τίτυπο της Βιβλιοθήκης Βέ-
ροιας).
Καταγραφή μόνο Βιέννης:
Οι εν Βιέννη κύριοι: Αναστά-
σιος Καζάσης 1.
21. 1832 Βουκουρέστι. Ι.Μ.Α.
Σερβάν, μτφρ. Γ. Απ. Σκαλι-
στήρια Περί Εγκληματικού
Δικαστηρίου Λόγος.
Κατά πόλεις διαμονής και κα-
ταγωγής:
Οι εν Βελιγραδίω: Ο ελλόγι-
μος κ. Κωνσταντίνος Μανουλί-
δης εκ Ναούσης 1.
22. 1833 Βιέννη. Φρ. Σοαΐτου,
μτφρ. Εμμ. Φωτιάδη Συζητή-
σεις περί Φυσικής Γλώσσης.
Καταγραφή κατά πόλεις δια-
μονής και καταγωγής:
Των εκ Βελιγραδίου: Αλέξης
Πατηλιάου εκ Ναούσης 1.
Αναστάσιος Αγγέλου εκ Να-
ούσης 1.
Των εκ Σερρών: Ο λογιώτα-
τος κ. Αναστ(άσιος) Αγγέ-
λου Ναουσσαίος 1.
23. 1834 Ναύπλιο. Διονυσίου
Πύρρου Γεωγραφία Μεθοδι-
κή, έκδοσις Β'.
- Καταγραφή αλφαθητικά και
ξεχωριστός κατάλογος Θεσ/νίκης.
Κατάλογος των εν Θεσσαλο-
νίκη συνδρομητών:

- Γρηγόριος Καρλιάτης Ναουσαίος 1.
Κωνσταντίνος Αναστασίου Ναουσαίος 1.
24. 1835α Λειψία. Α(ργυριάδης) Ν(ικόλαος) Νεώτατα της Ελλάδος κατά της Ασίας Τρόπαια. Ήτοι Βιογραφία. Καταγραφή κατά πόλεις διαμονής:
Σέρραι: Ο Μουσικολογίωπτος κ. Κωνσταντίνος Μιλίδης Ναουσαίος 1.
25. 1835β Κωνσταντινούπολη. Πλάτωνος μητροπολίτου Ορθόδοξος Διδασκαλία. Καταγραφή κατά πόλεις διαμονής και καταγωγής:
Οι εν Ανδριανουπόλει: Ο Γραμ(ματικός) κ. Ιωάννης Παναγιώτου Ναουσαίος 1.
Οι εν Σέρραις: Ο Ππ(Παπά;) Διαμαντής Ναουσαίος 1.
26. 1836α Πέστη. Ιωάννου Αν. Λεονάρδου Νεωτάτη Θεσσαλίας Χωρογραφία. Καταγραφή κατά πόλεις διαμονής και καταγωγής:
Εν Παντζιοβία Βανάπου: Ο τιμ(ιώτατος) κ. Ιωάννης Δημητρίου ο Ναουσαίος 1.
Η φιλομαθεστάτη κυρία Ελένη Ιωάννου Νάκου εκ Ναούσης 1.
Εν Πέστη: Ο φιλομαθής Παναγιώτης Δημητριάδης εκ Ναούσης 1.
27. 1836β Βενετία. Νικοδήμου Εορτοδρόμιον ήτοι Ερμηνεία. Καταγραφή κατά πόλεις διαμονής και καταγωγής:
Εν Βιέννη: Ο κύριος Αναστάσιος Κ. Καζάκης (=Καζάσης) Ναουσαίος 1.
28. 1839 Βιέννη. Νικολάου Λωρέντη Νεωτάτη Διδακτική Γεωγραφία. Τομ. Α' - Γ'. Τομ. Γ'. Καταγραφή κατά πόλεις διαμονής και καταγωγής:

Εν Αθήναις: Κωνσταντίνος Γ. Ντίγκας εκ Ναούσης της Μακεδονίας 1.

	ΝΑΟΥΣΑ: 1783 - 1821	1826 - 1839	ΣΥΝΟΛΙΚΑ Νάουσας - Βέροιας 1756 - 1839
Συνδρομές	29	16	131
Συνδρομητές	30	16	132
Αντίτυπα	30	16	132
εκδόσεων	42	17	267
Αντίτυπα			
τόμ. (=πολύτομα έργα)	100	25	504
Συμμετοχή			
σε εκδόσεις	18	10	*
* Εκδόσεις με συνδρομές Ναουσαίων και Βεροιωτών ως το 1821: 42 ως το 1839: 14.			

Σημειώσεις

1. Βλ. Τρύφωνα Ευαγγελίδη, Η παιδεία επί τουρκοκρατίας, τομ. Α', Αθήναι 1936, σσ. 100-152 («Σχολεία Μακεδονίας»). Αθανάσιου Ε. Καραθανάση, «Η παιδεία στην Μακεδονία κατά την τουρκοκρατία» στον τόμο «Πραγματεία περί Μακεδονίας. Μελέτες και άρθρα για την πνευματική κίνηση και ζωή της νεότερης Μακεδονίας», Θεσ(όν)ικη 1990, σσ. 6-15. Πασχάλη Μ. Κιτρομηλίδη, «Εστίες του Διαφωτισμού στη Μα

κεδονία», Νέα Εστία, Χριστούγεννα 1992, τχ. 1571, σσ. 53-59. Νίκου Κ. Ψημμένου, «Η φιλοσοφία (στη Μακεδονία) των χρόνων της τουρκοκρατίας» στο συλλογικό έργο «Μακεδονία Αρχαιολογία Πολιτισμός», τομ. Β', Αθήνα 1993 σσ. 285-301.

2 Κωνσταντίνου Θ. Δημαρά, Νεοελληνικός Διαφωτισμός, Αθήνα 1985, σ. 129/130.

3. Μανουήλ Ι. Γεδεών, «Λυκαυγές πνευματικής κινήσεως παρ' ημίν 1700-1730» στον τόμο «Η πνευματική κίνησης του Γένους κατά τον ΙΗ' και ΙΘ αιώνα», Αθήνα 1976, σ. 54 (Α' δημοσίευση Πρακτικά Ακαδημίας Αθηνών 5' 1930, σσ. 49-57).

4. Γεωργίου Α. Στογιόγλου, «Ιστορία επισκόπων Μακεδονίας. Θεόφιλος Παπαφίλης επίσκοπος Καμπανίας», Θεσσαλονίκη 1992, 189/190.

5. Πληροφορίες διάσπαρτες στα έργα: Ευσταθίου Ι. Στουγιαννάκη «Ιστορία της πόλεως Ναούσης». Από της ιδρύσεως μέχρι της καταστροφής του 1822. Κατά το ανέκδοτον σχεδιάσμα Δ. Πλαταρίδου, Έδεσσα 1924-επανεκδόση Θεσ(όν)ικη 1993, σσ. 49-53. Παναγιώτη Ν. Λιούφη, «Ιστορία της Κοζάνης», Αθήναι 1924-ανατύπωση 1994, σ. 188. Γ. Α. Στογιόγλου, ο.π., σσ. 186-192. Επίσης, στη σειρά δημοσιεύσεων του Δημητρίου Τρ. Παπαζήση, «Ηπειρωτική Εστία, τόμος 25/1976 ως 28/1979.

6. Φίλιππου Ηλιού, «Βιβλία με συνδρομητές 1. Τα χρόνια του Διαφωτισμού (1749-1821)», Ο Ερανιστής τομ. 12/1976, σσ. 101-179. Του ίδιου, «Βιβλία με συνδρομητές (1749-1821). Νέα στοιχεία», Ο Ερανιστής τομ. 16/1980, σσ. 285-295, ιδίως σ. 294.

7. EMILE LEGRAND, BIBLIO-

✦ Συνέχεια στην σελίδα 36

ΤΑ ΠΑΡΑΔΟΣΙΑΚΑ ΤΡΑΓΟΥΔΙΑ ΚΑΙ ΟΙ ΧΟΡΟΙ

ΣΤΗ ΝΙΑΟΥΣΤΑ

Του Νίκου Σπάρτη

Ω λελέ ώ λελέ

ΜΙΑ ΜΕΡΑ ΉΤΑΝ ΣΚΟΛΗ (Ω ΛΕΛΕ Ω ΛΕΛΕ) ΠΑΤΙΝ

Ω ΛΕΛΕ Ω ΛΕΛΕ

ΠΑΤΙΝ

Μια μέρα ήταν σκόλη δεν είχαμε δουλειά
πέρνου του τουφεκάκι κι πάνου για πουλιά.
Στου δρόμου που παγαίνου βρίσκου κι μιά μηλιά
στα μήλα φουρτουμένη κι απάνου κουρασιά.
Κατέβα κόρη κάτου ν' ανέβου ιγώ ψηλά
να σι κουρφουλουγήσου σαν τα βασιλικά.
Αν είσι αβτζής κυνήγα - κυνήγα τα πουλιά
μην κυνηγός κουρίτσια δα έμπεις σι μηλιά.
Κάμω να κόψου μήλου πιάνου του χέρι της.
Κάμου να κόψου κι άλλου πιάνου τη γάμπα της
Χριστέ κι Παναγί μου να γίνου άντρας της

Το τραγούδι αυτό με σατυρικούς στίχους
πιθανώς του Κωνσταντούλη τραγουδιέται και με
τα παρακάτω λόγια:

Ου Κάλιους ου Νταμπούσκας κι ου Σόκαρης Κουντός
Παπούλκας σημαντιγάρης κι ου Ντάφνους ου στιγνός
Πάνουν να τραγουδήσουν σ' έναν στιγνόν κιουσέν
αχίρησαν τραγούδι δε Ξέρου πως του λεν.
Κι αυτός ου Πιρσιουράτης μι τα πουλλά μνιαλά
μαζώνει τα κουρίτσια απού του μαχαλά.
Κι αυτός ο Μιχαήλους πουλάει γκάζι μ' αυγό
να βγάλει η Ανθία κάδρου μί του γαμπρό.
Καρντιγιά απού μαύρη ουρνίθα την τηγανήσανε
ου Πέτρους κι η Ανθία να μη χουρίσουνε.
Κι' ου Πέτρους διατάζει κι βγάζει διαταγή
να βάλει η Ανθία φλαμπαρουτό βρακί.
του βράδου του απλώνει του πέρνει του προυί
* (Σε κάθε στίχο επαναλαμβάνεται το ρεφραίν).
ώλελέ, ώλελέ ου Σουκράτης του Κιουλέ

Ο χορός της νύφης και ο Παλιός Ναουσαϊί
κος γράφηκαν από το Θανάση 'Ατση ένα πάρα
πολύ καλό Ναουσαίο κορνετίστα. Έπαιζε κορ-
νέτα στη μπάντα της στρατιάς στη Σμύρνη κα-
τά τον Μικρασιατικό πόλεμο. Έθελαν να τον
κρατήσουν μόνιμα, αυτός όμως δεν δέχθηκε και
ήρθε στη Νάουσα συμπράτοντας με τον Αντώνη
Βελιγδένη, κυρίως με τον Κώστα Μπάλια το
βιολίστα και άλλους, παίζοντας όλα τα είδη μου-
σικής σε κέντρα, χορούς και γάμους. Έταν πο-
λύ καλός πριμαβίστας δηλαδή διάβαζε και έ-
παιζε μουσική με την πρώτη ματιά.

Χορός της νύφης

ΧΟΡΟΣ ΤΗΣ ΝΥΦΗΣ (ΘΑΝΑΣΗ ΑΤΣΗ)

Παλιός Ναουσαϊίκος

ΠΑΛΙΟΣ ΝΑΟΥΣΑΪΙΚΟΣ (ΘΑΝΑΣΗ ΑΤΣΗ)

Ο Μπαί Αποστόλης

ΟΥΜΠΑΡΜΠΑ ΠΟΥΣΤΟΛΗΣ (ΜΠΑΙΠΟΥΣΤΟΛΗΣ)

Ο ΜΠΑΙ ΑΠΟΣΤΟΛΗΣ

ΜΑΡΙΑΝΤΩΝ ΧΟΡΟΣ ΑΡΤΗΣ ΣΥΡΤΟΣ

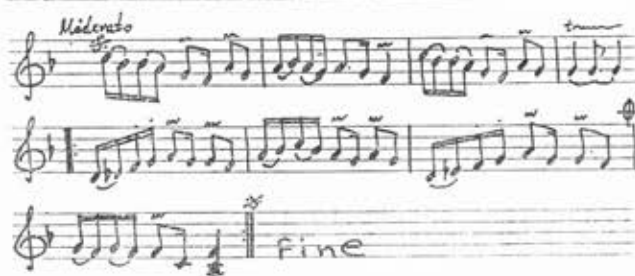
Μηρε μπαίπουστόλη για που παγαίνεις
είνι νύχτα δεν προυλαβαίνεις
Κακουκίρια δεν είναι για δρόμουν
οι ζαπτιέδοι γιουμίζουν τρόμουν.

• • •

Η Σταρκένα

11 Η ΣΤΑΡΚΕΝΑ

ΜΥΣΟΠΟΣ ΧΟΡΟΣ

• • •

Το Τσομπανάκι

ΤΟ ΤΣΟΜΠΑΝΑΚΙ

ΒΕΛΛΙΣΣΟ

Γκάιντα

ΓΚΑΙΝΤΑ

ΜΑΚΕΔΟΝΙΑΣ ΚΡΟΙΣΜΕ

Μουσταμπέϊκος των συμπεθέρων

ΜΟΥΣΤΑΜΠΕΪΚΟΣ ΧΟΡΟΣ ΝΑΟΥΣΗΣ

ΧΟΡΟΣ ΤΗΣ ΕΥΦΩΣ

Handwritten musical score for "ΜΟΥΣΤΑΜΠΕΪΚΟΣ ΧΟΡΟΣ ΝΑΟΥΣΗΣ". The score is written on ten staves. It begins with a treble clef, a key signature of one flat (B-flat), and a time signature of 11/16. The tempo markings "Allegro", "Moderato", and "Allegretto" are present. The piece concludes with the word "Fine".

• • •

Η σημαία

Η ΣΗΜΑΙΑ

ΧΟΡΟΣ ΠΕΡΙΧΕΡΩΝ ΝΑΟΥΣΗΣ

Handwritten musical score for "Η ΣΗΜΑΙΑ". The score is written on three staves. It begins with a treble clef, a key signature of one flat (B-flat), and a time signature of 11/16. The tempo marking "Moderato" is present. The piece concludes with the word "Fine".

Μουσταμπέϊκος χορός Ναούσης

ΜΟΥΣΤΑΜΠΕΪΚΟΣ ΤΩΝ ΣΥΜΠΕΘΕΡΩΝ

ΓΕΡΟΥΤΙΚΟΣ

Handwritten musical score for "ΜΟΥΣΤΑΜΠΕΪΚΟΣ ΤΩΝ ΣΥΜΠΕΘΕΡΩΝ". The score is written on ten staves. It begins with a treble clef, a key signature of one flat (B-flat), and a time signature of 11/16. The tempo markings "Allegro", "Moderato", and "Allegretto" are present. The piece concludes with the word "Fine".

• • •

Μπιράτικος

ΜΠΙΡΑΤΙΚΟΣ

ΠΡΩΤΟΤΥΠΟ ΤΣΙΜΙΟ

Handwritten musical score for "ΜΠΙΡΑΤΙΚΟΣ". The score is written on four staves. It begins with a treble clef, a key signature of one flat (B-flat), and a time signature of 3/4. The tempo marking "Moderato" is present. The piece concludes with the word "Fine".

Χορός Ναουσαϊκού γάμου

ΧΟΡΟΣ ΝΑΟΥΣΑΪΤΙΚΟΥ ΓΑΜΟΥ ΠΑΡΙΟΣ

Μάνα μου τα λουλούδια σου

ΜΑΝΝΑ ΜΟΥ ΤΑ ΛΟΥΛΟΥΔΙΑ ΣΟΥ

ΦΑ ΧΙΤΖΛΑΖ

Μάνα μου τα λουλούδια σου
 συχνά να τα ποτίζεις μάνα μου γλυκειά.
 Κάθι πρωί μί τη δροσιά
 του βράδι μί του δάκρυ ω μάνα μου γλυκειά
 Αφήνου γειά τις όμορφες
 κι γειά τις μαυρομάτις, ω μάνα μου γλυκειά
 Αφήνου κι στη μάνα μου
 τρία γυαλιά φαρμάκι ω μάνα μου γλυκειά
 Το 'να πίνει του ταχύ
 τ' άλλου του μισημέρι....

Ο σκοπός αυτός παίζεται από όργανα· τραγουδιέται συχνά στα χωριά μας την ώρα του αποχωρισμού της νύφης από το πατρικό σπίτι της.

Νεοελληνικός διαφωτισμός
 και Ναουσαίοι συνδρομητές βιβλίων (1783 - 1839)

Δ. Συνέχεια από την σελίδα 32
 GRAPHIE HELLENIQUE, T. II,
 PARIS 1928, NO. 595, pp. 18-19.
 8. Κωνσταντίνου Σάθας, Νεοελ-
 ληνική Φιλολογία, Αθήναι 1867,
 σ. 605-606. Βλ. και Γεωργίου Χ.
 Χιονιδή, «Ο Όσιος Θεοφάνης ο

Νέος», Μακεδονικά τομ. 8/1968.
 9. Κ. Θ. Δημαρά, ο.π., σσ. 86-
 93, 385-389, για την ανάλυση
 391-410.
 10. Βλ. Γιώργου Κ. Μύαρη, «Ο
 νεοελληνικός Διαφωτισμός και η
 κίνηση ιδεών στη Βέροια και στη

Νάουσα (1758-1839). Μέρος Β'.
 Συνδρομητές και κοινωνικές-ιδε-
 ολογικές ζυμώσεις». Πολιτιστικά
 Δρώμενα (Δήμου Βέροιας) αρ.
 8, Νοε-Δεκ. 1994, σσ. 7-18.
 11. Φ. Ηλιού, ο.π., Ο Ερανιστής
 τομ. 12/1976, σ. 176.

ΓΙΑΝΥΤΣΑΡΟΣ ΚΑΙ ΜΠΟΥΛΑ

(η ιστορία των ονομάτων)

«Οι Μπούλες» είναι ένα πανάρχαιο έθιμο της Νάουσας που τελείται στην περίοδο της Αποκριάς μαζί με τα καρναβάλια.

Οι ρίζες τους ανιχνεύονται στις γιορτές που γίνονταν στην αρχαία Ελλάδα από τα τέλη Δεκεμβρίου μέχρι τις αρχές Απριλίου για να τιμηθεί ο Διόνυσος, ο θεός του κρασιού και της ανανέωσης, ο γιος που προοριζόταν να διαδεχθεί τον πατέρα, αλλά και ο χθόνιος Ερμής και όχι μόνον αυτοί.

Του Θωμά Γαβριηλίδη

Στο ίδιο περίπου χρονικό διάστημα (Δεκέμβριος - Απρίλιος) ο χριστιανισμός γιορτάζει μερικές από τις πιο μεγάλες γιορτές του, όπως είναι η Γέννηση του Χριστού, η Βάπτιση και τα Θεοφάνεια, το θείο δράμα (τα Πάθη) και η Ανάσταση. Κορυφαία μορφή μετά το Χριστό, η οποία τιμάται επίσης την περίοδο αυτή, είναι ο Άγιος Ιωάννης ο Πρόδρομος και Βαπτιστής του Χριστού, του οποίου ο θάνατος υπήρξε πράγματι τραγικός. Την περίοδο αυτή επίσης οι χριστιανοί προσφέρουν τιμές και στις ψυχές των νεκρών (Ψυχοσάββατα).

Απώτερος σκοπός αυτών των εορτασμών πρέπει να ήταν η εξασφάλιση της εύνοιας των θεών (του Θεού) για να «πάει καλά» και ο νέος κύκλος της ζωής, που

αρχίζει με την Άνοιξη, να ξεφαντώσουν και να εκτονωθούν οι ζωντανοί, ώστε με ανανεωμένες δυνάμεις να μπουκώσουν και πάλι στη δουλειά, αλλά να τιμηθούν και οι νεκροί για να μεσιτέψουν, καθώς είναι πιο κοντά στους θεούς, να εισακουστούν οι προσευχές των ζωντανών.

Η σημασία της λατρείας του Διόνυσου

Για τη μεγάλη σημασία της λατρείας του θεού Διόνυσου θα ακούσε ίσως να θυμηθούμε το ότι σ' αυτήν έχει τις ρίζες του το δράμα, δηλαδή το θέατρο (τραγωδία, κωμωδία, σατυρικό δράμα) που τόσο είναι δεμένο με τη ζωή των ανθρώπων όλων των εποχών.

Η λατρεία του Διόνυσου στην Μακεδονία

Η λατρεία του θεού Διόνυσου είχε, όπως φαίνεται, θαθείες ρίζες στη Μακεδονία και ιδιαίτερα στην Ημαθία. Η μαρτυρία του πατέρα της Ιστορίας, του Ηρόδοτου, ότι οι Μακεδόνες έλεγαν πως στους κήπους του Μίδα με τα περίφημα για την ευωδιά τους εξοκοντάφυλλα ρόδα, στο όρος Βέρμιο, πιάστηκε ο παιδαγωγός του Διόνυσου ο Σιληνός (ή Σειληνός) θα ακούσε για να θεβαιώσει την παρουσία του θεού στο θυνό αυτό, του οποίου το όνομα δεν αποκλείεται να έχει την ίδια προέλευση και σημασία με ένα από

τα πολλά άλλα επώνυμα, ίσως το πιο χαρακτηριστικό, του Διόνυσου - Βάκχου, το Βρόμιος (Βρόμιος = θορυβώδης, θυελλώδης - θρομέω = έρέμω = βομέω, βοῦζω, παταγώ κλπ. - Βέρμιον - Βέρμιον = το θυελλώδες κλπ. όρος).

Το ότι ο Μ. Αλέξανδρος είχε σαν ίνδαμμά του το Θεό Διόνυσο, η επιγραφή σε θριγκό μαρμαρίνο με το όνομα του θεού Διόνυσου, που θρέθηκε στη Βέροια, αλλά και τα αρχαία θέατρα των Αιγών και της Μιέζας (Νάουσας), τα οποία αποκαλύφθηκαν τα τελευταία χρόνια με ανασκαφές, είναι μερικές ακόμη ακλόνητες μαρτυρίες της λατρείας του Διόνυσου στη Μακεδονία και ιδιαίτερα στην Ημαθία και στο Βέρμιο.

Δεν θα πρέπει να παραλείψουμε να θυμήσουμε ότι στη Μακεδονία έζησε τα τελευταία χρόνια της ζωής του και έγραψε ένα από τα αριστουργήματά του, την τραγωδία «Βάκχαι» και ο ένας από τους τρεις κορυφαίους τραγικούς ποιητές της αρχαίας Ελλάδας, ο «από σκηνής φιλόσοφος» Ευριπίδης.

Η ύπαρξη των αρχαίων θεάτρων της Μακεδονίας θα ήταν αρκετή για τους καλόπιστους συζητητές να δεχτούν αυτό που είπε τόσο ξεκάθαρα ο αρχαίος γεωγράφος, ο Στράβων «Έστιν ουν Ελλάς και η Μακεδονία», ενώ αρκετά από τα βασικά χαρακτηριστικά του αποκριάτικου έθιμου

της Νάουσας «Μπούλες», τα οποία ανιχνεύονται σε δρώμενα της αρχαιότητας και ιδιαίτερα της Αθήνας μαρτυρούν ότι η Μακεδονία δεν έπαψε ποτέ να είναι Ελλάδα.

Διονυσιακά δρώμενα της Αρχαίας Αθήνας

1. Στα «Μικρά ή κατ' Αγρούς Διονύσια» (τέλη Δεκεμβρίου - αρχές Ιανουαρίου), που γίνονταν με αφορμή το δοκίμασμα του κρασιού, υπήρχε πομπή, χορός, «παίγνια». ΤΟ ΠΡΟΣΤΑΓΜΑ ΤΟ ΕΙΧΕ Ο ΑΝΩΤΑΤΟΣ ΑΡΧΟΝΤΑΣ ΤΟΥ ΚΑΘΕ ΔΗΜΟΥ.

2. Στα «Ανθεστήρια (τέλη Φεβρουαρίου - αρχές Μαρτίου, εποχή της Μπούλας) οι πανηγυρισμοί κρατούσαν τρεις μέρες και ονομάζονταν:

α) Πιθογία (= άνοιγμα πιθαρών).

β) Χόες (=δοχεία με τρεις λίτρες καθαρό κρασί).

γ. Χύτροι (=μέσα σε χύτρες έβραζαν διάφορα όσπρια (πανσπερμία) τα οποία πρόσφεραν στο χθόνιο Ερμή. (Τα Ψυχασάβδατα οι Νεοέλληνες θράζουν κόλυθα).

Η δεύτερη μέρα των Ανθεστηρίων είχε εκτός από θρησκευτικό και ΕΘΝΙΚΟ χαρακτήρα. Γίνονταν αγώνες οίνοποσίας και δίνονταν βραβεΐα. Γινόταν επίσης και ο ΓΑΜΟΣ ΤΟΥ ΔΙΟΝΥΣΟΥ ΜΕ ΤΗ ΓΥΝΑΙΚΑ ΤΟΥ ΑΡΧΟΝΤΟΣ ΒΑΣΙΛΕΩΣ.

3. Στα «Μεγάλα ή εν άστει Διονύσια (τέλη Μαρτίου - αρχές Απριλίου) ΕΝΟΠΛΟΙ ΕΦΗΒΟΙ ΜΕΤΕΦΕΡΑΝ ΤΟ ΑΓΑΛΜΑ (Ή ΤΟ ΕΟΑΝΟ) ΤΟΥ ΔΙΟΝΥΣΟΥ ΑΠΟ ΤΟ ΙΕΡΟ ΤΟΥ ΚΑΙ ΤΟ ΠΗΓΑΙΝΑΝ ΣΕ ΑΛΛΟ ΝΑΟ.

Στην πομπή των Μεγάλων Διονυσίων ΠΡΩΤΟΣΤΑΤΟΥΣΕ Ο ΠΡΩΤΟΣ ΑΡΧΟΝΤΑΣ ΜΕ ΒΟΗΘΟΥΣ ΤΟΥΣ ΕΠΙΜΕΛΗΤΕΣ.

Γίνονταν θυσίες βοδιών και χοροί. Οι χορευτές φορούσαν ΣΤΕΦΑΝΙ ΑΠΟ ΙΑ (αγγίτσια) ΚΑΙ ΚΙΣΣΟ.

Οι Μπούλες μέσα στους αιώνες

Απ' όσα ανέφερα ενδεικτικά πιο πάνω έχω τη γνώμη ότι αποδεικνύεται πως τα αρχαία Ελληνικά Έθιμα δε χάθηκαν ούτε εξαιτίας της Ρωμαιοκρατίας, ούτε του Χριστιανισμού, ούτε της Τουρκοκρατίας, αλλά επέζησαν ως τις μέρες μας παραλλαγμένα και φορτωμένα με κάποιες ξένες επιδράσεις ή προσαρμογές στις εκάστοτε επικρατούσες συνθήκες. Έτσι μπορούμε να μιλούμε και για τρεις βασικές περιόδους του έθιμου της Μπούλας στη Νάουσα.

Α' ΕΠΟΧΗ ΤΗΣ ΑΡΧΑΙΑΣ ΕΛΛΑΔΑΣ

Ο Γάμος του Διονύσου και της Βασίλιννας

Στην αρχαία πρωτεύουσα της Μακεδονίας, τις Αιγές (σημερινή Βεργίνα) όπου σύμφωνα με την παράδοση γίνονταν όλες οι μεγάλες θρησκευτικές και εθνικές γιορτές των Μακεδόνων (Βασιλικοί γάμοι, κηδεΐες κλπ.) πρέπει να γίνονταν και ο «γάμος» του Διόνυσου με τη Βασίλιννα, τη γυναίκα του εκάστοτε βασιλιά. Το γεγονός ότι σε χωριά των Πιερίων (ΡΙΖΩΜΑΤΑ) στα «Λαγκατσάρια», υπάρχει ακόμη εκτός από τη νύφη και ο γαμπρός ίσως να οφείλεται και στη μεγάλη λαμπρότητα που έδινε στις τελετές της περιοχής η παρουσία του ίδιου του βασιλικού ζεύγους της Μακεδονίας.

Στη Μιέζα (την αρχαία πρόγονο της Νάουσας) στην αναπαράσταση του Θεϊκού Γάμου είναι πολύ πιθανό να τοποθετούσαν δίπλα στο ομοίωμα του θεού Διόνυ-

σου και το ομοίωμα της Βασίλιννας (Βασίλισσας νύφης).

Το αρχικό λοιπόν όνομα του δρώμενου πρέπει να ήταν «Ο γάμος του Διόνυσου και της Βασίλιννας».

Πολύ ενδιαφέρον θα ήταν αν ξέραμε από ποιο υλικό ήταν κατασκευασμένο το ομοίωμα της Βασίλιννας - νύφης, γιατί το ομοίωμα του Διόνυσου αρχικά πρέπει να θεωρείται βέβαιο ότι ήταν ξύλινο (ξόανο).

Είναι πάντως πολύ πιθανό το ομοίωμα της Βασίλιννας - νύφης του Διόνυσου να ήταν από πηλό και από το ίδιο υλικό να κατασκευαζόταν έπειτα και το ομοίωμα του Διόνυσου που χρησιμοποιούνταν σε τελετές εκτός των Αιγών όπου ήταν εύλογο να φυλάγεται το ξόανο του θεού, που θεωρούνταν (αυτή ήταν η πίστη για τα ξόανα) ως ουρανόσταλτο και θαυματουργό.

Αν λοιπόν τα ομοιώματα του γαμπρού (Διόνυσου) και της νύφης (Βασίλιννας) ήταν από πηλό, είναι πολύ πιθανό να ονομάζονταν «βαθύλαι», εφόσον ο πηλός λεγόταν βαθύλας (βαθύλας = πηλός κλπ. λεξικό Σούδα ή Σουΐδα κ.ά.).

Έτσι λοιπόν δεν είναι καθόλου απίθανο ήδη από τα αρχαία χρόνια, πριν από τη Ρωμαιοκρατία το δρώμενο του θεϊκού γάμου να αποκαλούνταν «οι Βαθύλαι» (που προφερόταν ως Μπαμπούλαι) και από το όνομα αυτό να προέρχεται το νεοελληνικό οι Μπαμπούλες και με απλοποίηση χάριν συντομίας οι Μπούλες.

Στους Ελληνιστικούς χρόνους έπειτα από το θάνατο του Μεγάλου Αλεξάνδρου, όταν κάθε ελληνική πόλη είχε οπωσδήποτε το θέατρό της, διάφοροι θίασοι περιόδευαν δίνοντας παραστάσεις

✱ Συνέχεια στην σελίδα 50

Περιπαίγματα μεταξύ Ναουσαίων και Βεροιωτών

Πολύ συχνά μεταξύ γειτονικών πόλεων συναντάμε διαφορές που άλλοτε μεν είναι σοβαρές και δυσεπίλυτες και άλλοτε παίρνουν ευτράπελο χαρακτήρα με περιπαίγματα και αστεία. Τα περιγελάσματα αυτά τα βρίσκουμε κυρίως σε παλιότερες εποχές, όταν με την έλλειψη των μέσων επικοινωνίας ο ορίζοντας των ανθρώπων περιοριζόταν στο γύρω γεωγραφικό χώρο και όταν ο πληθυσμός των πόλεων ήταν περισσότερο σμυγής, πριν αρχίσουν οι μετακινήσεις των κατοίκων από την ύπαιθρο στα αστικά κέντρα.

Μερικά περιπαίγματα μεταξύ Ναουσαίων και Βεροιωτών μας διασώζει ο Γεράσιμος Καψάλης, ο οποίος υπηρέτησε για ένα χρονικό διάστημα στη Βέροια σαν Δ.φ. Εκπαιδευτικός Σύμβουλος, στο «Δελτίο της Ελληνικής Λογογραφικής Εταιρείας» (τόμος Στ', τεύχος Γ', Δ Αθήνα 1918).

Ο Άγιος Αντώνιος ως γνωστό θεωρείται ο θεράπων άγιος αυτών που έχουν νευρολογικά προβλήματα, γι' αυτό και έφερναν

από τη γύρω περιοχή στη Βέροια, στο ναό του Αγίου Αντωνίου, που είναι και πολιούχος της, πολλούς ασθενείς. Ο Άγιος θεραπεύει ιδιαίτερα τους δαιμονισμένους, οι οποίοι δένονται με τις ιερές αλυσίδες που φυλάγονται στο ναό. Οι

Της Ελένης Μήτσιαλα-Ζεγκίνη

Βεροιώτες λοιπόν μπορούν και γνωρίζουν πόσοι και ποιοί Ναουσαίοι υπεβλήθησαν στη θεραπεία (αποδαιμονίωση), ενώ οι Ναουσαίοι αντίστοιχα δεν μπορούν να ξέρουν τα ίδια για τους γείτονές τους. Έτσι οι κάτοικοι της Βέροιας πειράζουν τους Ναουσαίους και λεν ότι θγάζουν δια του Αγίου Αντωνίου από την ψυχή τους τα δαιμόνια. Οι λογιότεροι δε προσθέτουν ότι εκπολιτίζουν τους Ναουσαίους οι οποίοι είναι αγροίκοι όταν πηγαίνουν στη Βέροια, συναναστρεφόμενοι όμως με τους ντόπιους στις σαράντα μέρες που κρατά η θεραπεία παίρνουν τα φώτα τους.

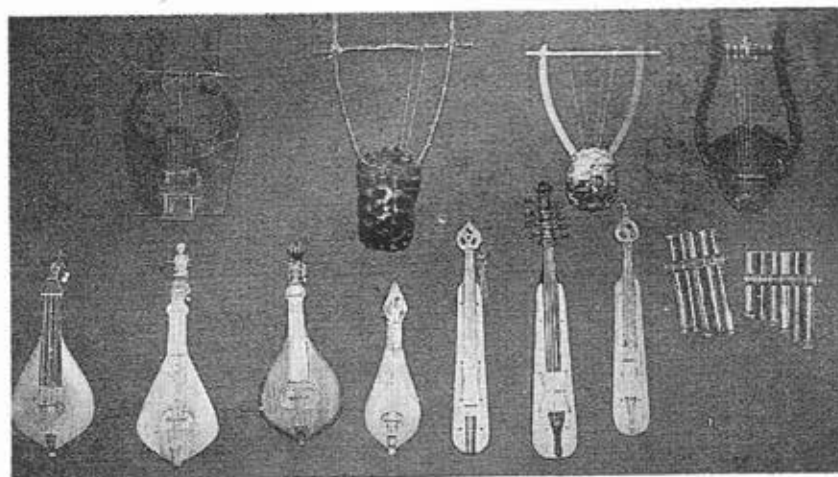
Στα πειράγματά τους αυτά, οι Ναουσαίοι απαντούν λέγοντας ότι ο Άγιος όσες φορές θεραπεύει ένα Ναουσαίο αφαιρεί το μυαλό από ένα Βεροιώτη και έτσι εξηγείται γιατί οι Ναουσαίοι διακρίνονται για την ευφυΐα και την επιχειρηματικότητά τους, ενώ οι Βεροιώτες υστερούν και ότι όσο περισσότεροι Ναουσαίοι θεραπεύονται τόσο περισσότεροι Βεροιώτες αποθλακώνονται.

Οι Βεροιώτες πάλι περιπαίζουν τους γείτονές τους, γιατί θεωρούν ότι ο τόπος τους είναι πολύ εύφορος και παράγει πολλά φρούτα και λαχανικά σε αντίθεση με τη Νάουσα, και λεν το εξής δίστιχο: «Νιαουστηνέ περήφανε που ταρταρίζ' ο κώλος για μήλο, για δαμάσκηνο, για τρυφερό αγγούρι».

Τέλος ο Γ. Καψάλης μας διασώζει ότι οι Ναουσαίοι χαρακτηρίζουν τους εαυτούς τους, κυρίως οι νεώτεροι τους γεροντοτέρους σαν γκαζήδες δηλαδή ισχυρογνώμονες στη συζήτηση από τον Γκαζή (Γαζή) Εθρενός όπως λεν.

Ένας λυράρης στο Πλατύ Ημαθίας και άλλοι οργανοπαίκτες

Αρχαία καί παραδοσιακά λαϊκά όργανα του Μουσικού Μουσείου Στ. Ι. Κοψαχείλη
Στην κάτω σειρά διακρίνονται: λύρες καί ποντιακές λύρες (κεμεντζές καί κεμανί)

Πριν αρκετό καιρό στο Πλατύ συνάντησα ένα λυράρη πρόσφυγα από τα Φάρσα της Καππαδοκίας, τον Παντελή Φουρτουνίδη που γεννήθηκε το 1921 (η ταυτότητά του γράφει έτος γεννήσεως 1923). Ο παππούς του Στέφανος έφτιαχνε και έπαιζε ένα παράξενο όργανο το κεμανί, ποντιακή λύρα, εξάχορδη ή τετράχορδη με πρόσθετες συμπαθητικές χορδές. Ο πατέρας επίσης του Π. Φουρτουνίδη, Θωμάς, καθώς και ο θείος του Ισαάκ Κατίνογλου έπαιζαν κεμανί.

Το 1924 ήρθαν στην Πεύκη, χωριό το οποίο αργότερα έκαψαν οι Βούλγαροι. Θα ήταν τότε ο Παντελής οκτώ χρονών και παρακολουθούσε τον παππού του που έφτιαχνε τέτοια όργανα. Μετά το 1935 ήρθε στο Πλατύ στο σπίτι της θείας του και θρήκε ένα κεμανί στην αχυρώνα που το είχανε πετάξει εκεί μετά τον θάνατο του παππού.

Το μουσικό αυτό όργανο ήταν

κατασκευασμένο από ξύλο μουριάς και είχε σκάσει σε μερικά μέρη. Ο Παντελής προσπάθησε να το επιδιορθώσει, αλλά δεν γινόταν. Προσπάθησε τότε να φτιάξει μόνος του μια λύρα. Είδε ότι αυτό το όργανο είχε το μήκος του βιολιού, αλλά μεγαλύτερο βάθος απ' αυτό, μακρόστενο, παχύτερο απ' τον γνωστό κεμεντζέ, με βάθος οκτώ πόντους και σύνολο χορδών δώδεκα, έξι επάνω και έξι κάτω από την γλώσσα. Για χορδές χρησιμοποιούσε τα έντερα της κασίκας. Έτσι λοιπόν άρχισε να φτιάχνει και να παίζει λύρα με μεγάλο μεράκι.

Στο Πλατύ ήσαν και άλλοι μουσικοί, ο Δημήτριος Γουλάς έπαιζε βιολί και τουμπελέκι ή ντέφι, έπαιζε ο Χρήστος Χριστιανίδης ο οποίος συχνά συνόδευε τον Παντελή Φουρτουνίδη στα κομμάτια του. Το πρώτο όργανο που είχε φτιάξει ο Παντελής, το δώρησε σ' έναν άλλο συλλέκτη μουσικών οργάνων απ' την Αθήνα,

Έρευνα Στέλιος Ι. Κοψαχείλης

τον Φ. Ανωγιαννάκη. Ένα άλλο όργανο δώρησε στην Δ. Σαμίου. (Αυτή του υποσχέθηκε ότι θα τον έδινε ένα Ούτι, γιατί το ήθελε πολύ, αλλά ποτέ δεν του το έδωσε και ήταν παραπονεμένος).

Ο Παντελής Φουρτουνίδης, έπαιζε την λύρα του στις μεγάλες γιορτές τα Χριστούγεννα, του Αγίου Βασιλείου, του Θωμά, το Πάσχα, του Αγ. Κων)νου του Αγίου Χρυσοστόμου, της Παναγίας. Το μοναστήρι του Αη Βασίλη στην πατρίδα θρискόταν μακριά σε μια σπηλιά. Ξεκινούσαν (ο πατέρας του, ο παππούς του, οι συγγενείς και οι φίλοι) απ' την προηγούμενη μέρα με τα πόδια και πήγαιναν στο μοναστήρι όπου γινόταν μεγάλο πανηγύρι και μαζεύονταν πολύς κόσμος και από άλλα χωριά. Εκεί έπαιζαν οι λυράρηδες και διασκέδάζαν τους πανηγυριστές.

Στο Πλατύ οι πρόσφυγες συνέχισαν τις παραδόσεις τους. Έκαναν μεγάλο γλέντι του Αγίου Βασιλείου και μάθαιναν στα παιδιά τους τα πατροπαράδοτα κάλαντα. Εδώ είχαν πολλά αμπέλια και έκαναν καλά κρασιά. Στις γιορτές και τα πανηγύρια έπιναν άφθονο κρατί, χόρευαν και τραγουδούσαν. Τα κρεατικά ήσαν άφθονα κυρίως το δωδεκαήμερο, γιατί τα Χριστούγεννα έσφαζαν, τα λεγόμενα «κουρπάνια», πολλά πρόβατα και κατσικια (Φωτογραφίες του λυράρη βρίσκονται σήμερα στο Μουσικό Μουσείο Θεσσαλονίκης).

ΣΤΗ ΝΑΟΥΣΑ ΤΟΥ '50...

Μικρό διαφημιστικό οδοιπορικό

Επιμέλεια παρουσίασης: Αλέξανδρος Οικονόμου

Η πιο συνηθισμένη μέθοδος για να καλύψει κάποιος σύλλογος μέρος των εξόδων για τις εκδηλώσεις που πραγματοποιεί είναι να περιλάβει στο έντυπο πρόγραμμα των εκδηλώσεων μια σειρά διαφημιστικών καταχωρήσεων των επαγγελματιών που συνήθως αναλαμβάνουν να βοηθήσουν οικονομικά την εκδήλωση. Η μέθοδος είναι παλαιότητα και εφαρμόζεται ακόμη και σήμερα, έστω κι αν οι διαφημιστικές καταχωρήσεις ονομάζονται μερικές φορές «χορηγίες».

1954, ακριβώς πριν σαράντα χρόνια, δόθηκε από το καλλιτεχνικό τμήμα του **Φ.Σ.Ν. ΑΚΡΙΤΑΣ**, μιά θεατρική παράσταση με τον «Ταρτούφο» του Μολιέρου, και στο πρόγραμμά της, που έφτασε στα χέρια μας χάρη στον κ. Ηλία Μιμιλίδη που πρωταγωνιστούσε σ' αυτήν, εκτός από τα κατατοπιστικά της παράστασης σημειώματα για το έργο, τους συντελεστές κλπ., περιείχε και μιά μεγάλη σειρά διαφημιστικών καταχωρήσεων από καταστήματα και επαγγελματίες της εποχής.

Σκεφτήκαμε λοιπόν ότι θα ήταν ενδιαφέρον να (ξανα)δημοσιεύσουμε μερικές απ' αυτές σήμερα, ως μουσειακό πλέον είδος, για να θυμηθούν οι παλιότεροι και να γνωρίσουν οι νεώτεροι, πώς π.χ. τα ανδρικά παπούτσια είχαν μόνον 225.000 δρχ. και τα γυναικεία μόνον 150.000 δρχ. ή πως εάν επιθυμούσε κανείς ξεκούραστη κούρσα και αναπαυτικό ταξίδι, έπρεπε ν' αναζητήσει την «...πολυτελεστάτην και αεροδυναμικήν Buick...», με ραδιόφωνο παρακαλώ, του κ. Χριστ. Μικρόπουλου.

Αξίζει να παρατηρήσουμε ότι απ' όλες σχεδόν απουσιάζει η διεύθυνση (για τηλέφωνο φυσικά ούτε λόγος) του μαγαζιού, η οποία εξάλλου θα ήταν τελείως άρχηστη, μια που αφ' ενός, οι Ναουσαίοι της εποχής αγνοούσαν τα ονόματα των δρόμων, κι αφ' ετέρου τα καταστήματα ήταν τόσα λίγα, που όλοι γνώριζαν τη θέση τους, πολλά δε απ' αυτά αποτελούσαν τα ίδια σημεία αναφοράς στον προσανατολισμό, ιδιαίτερα των ξένων επισκεπτών της πόλης.

ΗΛΕΚΤΡΟΚΙΝΗΤΟΝ ΚΑΦΕΚΟΠΤΕΙΟΝ

Η "ΒΡΑΖΙΛΙΑ.."

Ν. ΚΑΡΑΓΙΑΝΝΟΠΟΥΛΟΣ Α. ΚΑΠΕΤΑΝΟΠΟΥΛΟΣ

Καφές φρέσκος, άγνός, ήγγυημένος

ΑΝΘΗ ΦΥΤΑ

ΞΑΝΘΙΔΗ

Προμηθευήτε τα φυτά σας για τούς κήπους σας και τις γλάστρες σας από το Άνθοπωλείον ΞΑΝΘΙΔΗ.

ΠΑΝΤΟΥ ΚΑΙ ΠΑΝΤΟΤΕ ΤΑ ΓΛΥΚΑ ΣΑΣ ΣΤΟ ΑΘΗΝΑΪΚΟΝ ΖΑΧΑΡΟΠΛΑΣΤΕΙΟΝ

ΑΔΕΛΦΩΝ ΤΖΕΠΟΥ

ΞΕΝΟΔΟΧΕΙΟΝ
Μ. ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΣ
ΑΔΕΛΦΟΙ ΠΕΡΙΣΟΥΡΑΤΗ

- * Οικοδομή νεόδμητος
- * Νερά τρεχούμενα
- * Περιποιήσεις-Καθαριότης

Διοικητικά
Στρατολογικά
Υποδέσεις
ΤΑΧΕΙΑ ΕΞΥΠΗΡΕΤΗΣΙΣ
ΓΕΩΡΓ. ΛΟΤΣΟΠΟΥΛΟΣ

ΚΡΥΣΤΑΛΛΑ—ΥΑΛΙΚΑ—ΠΟΡΣΕΛΑΝΕΣ
των καλύτερων ευρωπαϊκών εργοστασίων
ΚΟΥΤΑΛΟΜΑΧΑΙΡΟΠΗΡΟΥΝΑ
αε μεγάλη ποιότητα σχεδίων
ΑΛΟΥΜΙΝΙΑ—ΕΜΑΓΕ
και ότι χρειάζεται γὰ κάθε σπίτι θὰ τὸ βρῆτε
στὸ ΥΑΛΟΠΩΛΕΙΟΝ
ΑΠΟΣΤΟΛΟΥ ΠΑΠΑΔΟΠΟΥΛΟΥ

ΕΚΠΤΩΣΕΙΣ ΕΚΠΤΩΣΕΙΣ ΕΚΠΤΩΣΕΙΣ
Στὸ Κατάστημα **ΑΔΕΛΦΩΝ ΤΑΜΠΑΡΗ**
Πλουσία Συλλογὴ ΜΑΤΑΞΩΤΩΝ, ΜΑΛ-
ΛΙΝΩΝ, ΒΑΜΒΑΚΕΡΩΝ αὐτὰ ὅλα τὰ χρώματα
καὶ εἶδη προσιὰ ἀπὸ 5-20 Ἀπριλίου 1954
Μὴν χάνετε τὴν εὐκαιρίαν

ΚΩΝ. ΜΟΥΜΤΖΙΔΗΣ

ΥΑΛΙΚΑ καὶ ΚΡΥΣΤΑΛΛΑ παντὸς εἶδους
Ἐνοικιάζονται Σερβίτσια, Πιάτα, Πο-
τήρια καὶ ὅτι χρειάζεται διὰ Ἀρραβῶ-
νες, Γάμους, Βαπτίσεις κλπ.

ΤΑ ΧΑΡΤΙΚΑ ΣΑΣ

Στὸν **ΑΠΟΣΤ. ΜΠΑΛΚΑΝΤΖΗ**
Αἱ χονδρικαὶ πωλήσεις παραδίδονται
δι' ἰδιοκτητοῦ αὐτοκινήτου

Σ. ΚΑΡΑΚΩΣΤΑΣ

ΘΕΡΙΝΟΣ ΠΟΛΤΟΣ SHELL

ΜΠΑΛΑΝΤΕ SHELL

ΑΡΣΕΝΙΚΟΣ ΜΟΛΥΒΔΟΣ SHELL

Παραγωγοὶ προσέξτε χρησιμοποιώντας Φάρμακα
SHELL εἰσθε σίγουροι γιὰ τὴν ΠΑΡΑΓΩΓΗ ΣΑΣ

ΤΟ ΚΑΤΑΣΤΗΜΑ ΑΔΕΛΦΩΝ

ΓΚΟΥΝΤΗ

Σὰς προσφέρει πάντοτε τὰ καλύτερα εἶδη
σὲ τιμὲς χαμηλὰς :

ΚΑΛΛΥΝΤΙΚΑ: Ὅλων τῶν Ἐργασταρίων

ΝΕΩΤΕΡΙΣΜΟΙ: Σὲ πλουσία ποικιλία

ΨΑΛΙΚΑ: Κάθε γούστου

ΕΛΕΥΘΕΡΙΟΣ ΠΑΠΑΒΑΣΙΛΕΙΟΥ
ΡΑΠΤΗΣ

Τὰ κοστούμια τοῦ Θεατρικοῦ μας ἔργου
ἔκοψε ὁ ΠΑΠΑΒΑΣΙΛΕΙΟΥ

ΚΑΤΑΣΤΗΜΑ ΥΠΟΔΗΜΑΤΩΝ

ΑΔΕΛΦΩΝ ΛΙΣΚΟΥ

Υποδήματα ανδρικά εξαιρετικής ποιότητας των
260.000 μόνον 225.000.

Υποδήματα γυναικεία εξαιρετικά των 180.000
μόνον 150.000

Πλουσία συλλογή υποδημάτων

* Καλή ανάμνησις αξέχαστο **ΕΝΘΥΜΙΟΝ**

* Είναι μία φωτογραφία από τὸν καλλιτέχνη

φωτογράφο **ΦΩΤΟ - ΔΑΨΔ**

ΠΟΛΥΦΩΤΑ, ΠΟΡΤΑΤΙΦ

πλουσία συλλογή ηλεκτρικῶν σιδήρων, κουζινῶν
μὲ τὰς καλύτερας τιμὰς

ΤΑΚΗΣ ΔΑΡΗΣ

Ἡλεκτρικαὶ ἐγκαταστάσεις

ΕΛΒΕΤΙΚΗ ΑΓΟΡΑ

Τὰ ωραιότερα κομψοτεχνήματα ὥρολογίων,
κοσμημάτων καὶ παντὸς εἴδους μπιζοῦ, τὰ
τελειώτερα ραδιόφωνα στὸ Κατάστημα

Ἀδελφοὶ **ΧΡΙΣΤΟΔΟΥΛΟΥ**

Ἐπισκευάζονται καὶ διορθώνονται
Ραδιόφωνα καὶ ὥρολόγια παντὸς τύπου

ΣΤΟ ΞΕΝΟΔΟΧΕΙΟΝ

ΟΛΥΜΠΙΑ

ΘΑ ΒΡΙΗΤΕ

ΤΗΝ ΑΚΡΑ

ΚΑΘΑΡΙΟΤΗΤΑ

ΠΕΡΙΠΟΙΗΣΙΝ

καὶ

ΠΟΛΥΤΕΛΕΙΑΝ

ΕΙΝΑΙ ΤΟ

ΤΟΥΡΙΣΤΙΚΟΝ

ΞΕΝΟΔΟΧΕΙΟΝ ΤΗΣ ΝΑΟΥΣΗΣ

ΖΑΧΑΡΟΠΛΑΣΤΕΙΟΝ

Ο

ΝΤΙΝΟΣ

ΓΙΑ ΤΙΣ ΕΟΡΤΕΣ ΤΟΥ ΠΑΣΧΑ ΟΛΟΙ ΤΑ
ΤΣΟΥΡΕΚΙΑ ΣΑΣ ΚΑΙ ΤΑ ΚΟΥΛΙΚΙΑ ΣΑΣ
ΑΠΟ ΤΟΝ **ΝΤΙΝΟ**

Νέαι ἀφῆξεις σὲ πλουσιωτάτην συλλογὴν
χρωμάτων καὶ σχεδίων εὐρωπαϊκῶν καὶ ἐγχωρίων
ὑφασμάτων στὸ ΚΑΤΑΣΤΗΜΑ

ΚΩΝ/ΤΙΝΟΥ ΠΕΧΛΙΒΑΝΟΥ

Με τί ράντισες Δεν-
δροκόμε καί είναι τὰ
δένδρα σου καθαρά;
'Ασφαλῶς μέ τὰ παγκο-
σμίου φήμης 'Αγγλικά
ΦΑΡΜΑΚΑ εταιρίας **ΜΟΡΦΥ**

Γενικός 'Αντιπρόσωπος Ναύσης
Θ. ΚΑΣΑΠΗΣ

ΡΕΤΣΙΝΑ ΑΓΝΗ

ΜΟΝΟΝ ΣΤΟΥ ΚΑΣΤΑΝΙΩΤΗ

Κουζίνα ἐκλεκτή — Μεξέδες ὁρεκτικοί

Προτιμᾶτε
τὰ προϊόντα τῆς Ποιοτικῆς Ναύσης
ΑΦΗ ΧΡΥΣΟΧΟΥ

★ Οὐτο
★ Κοκκίν
★ Λιχέ
★ Κρασί

Εἶναι ἀντίτρα' ὅλων

Τὸ ἐιδικευμένον κατ'ἀσθημα νεωτερισμῶν
ἀνδρικῶν καὶ γυναικείων εἰδῶν εἶναι ἀσφαλῶς
εἰς τὴν πόλιν μας τοῦ

ΝΙΚΟΥ ΚΥΡΙΑΚΙΔΗ

Πλουσία συλλογὴ σ' ὅλα τὰ εἶδη

Θέλετε ξεκούραστη κοῦρσα;
Θέλετε ἀναπνευστικὸ ταξίδι;
Ζητήστε ἐπιμόνως τὴν πολυτελεστάτην ἀεροδυνα-
μικὴν **BUICK** με ραδιόφωνον.

ΧΡΙΣΤΟΔ. ΜΙΚΡΟΠΟΥΛΟΥ

Τιμαὶ ταξί Στάθμευσις (Καμμένο)

Θέλετε ἓναι δῶρο χρησιμο. ἓναι δῶρο νὰ πῶσῃ τόπο
χωρὶς πολλάλερτά. Κατ' εὐθείαν στὴν ἀγορὴν ὁλοκλῶν

ΣΩΚΡ. Κ. ΔΑΝΔΑΝΗ

Δῶρα ποὺ μένουσιν στοῦ ΔΑΝΔΑΝΗ

Καθαριότης ἴσον ΥΓΕΙΑ

Τὰ Λουτρά Α. ΠΑΠΑΔΟΠΟΥΛΟΥ προσερχῶς
θα λειτουργήσουσιν ΚΑΘ' ΕΚΑΣΤΗΝ.

'Αθηναϊκὸ 'Υπνύμισα, Εἶδη Νεωτερισμοῦ σὺν
καλυτρίαι; τιμὴς στὸ Κατ'ἀσθημα

Ι. ΓΡΗΓΟΡΙΑΔΗ & Σ. ΣΠΑΡΤΣΗ

'Εφαρμογὴ. Κοιμήσις, Στερεότης

ΕΜΠΕΙΡΙΕΣ, ΣΚΕΨΕΙΣ, ΣΧΟΛΙΑ

ΒΙΟΚΑΛΛΙΕΡΓΗΤΗ

ΟΙΝΑΜΠΕΛΟΥ

Β' ΜΕΡΟΣ

Καταπολέμηση εχθρών και ασθενειών της αμπέλου

Με προϋπόθεση την προαναφερθείσα γονιμότητα του εδάφους, ώστε να αυξηθεί η φυσική αντοχή του κλήματος, πρέπει να γίνεται προσπάθεια από τον αμπελουργό, ώστε όλες οι απαραίτητες επεμβάσεις να γίνονται στην ώρα τους το κλήμα να αερίζεται καλά και να έχει μια ήρεμη ανάπτυξη και ιδιαίτερα με τις καλλιεργητικές μας φροντίδες να μην καταστρέφουμε την ισορροπία των οικοσυστημάτων μεταξύ ωφελίμων και θλαθερών οργανισμών.

σμών.

Εδώ δεν χρειάζεται να γνωρίζουμε τα πάντα, αρκεί να παρατηρούμε και να ζυγίζουμε τα υπέρ και τα κατά των επεμβάσεών μας. Πολλές φορές η μή επέμβαση έχει απώλεια παραγωγής π.χ. του 1-2%, ενώ το κόστος της επέμβασης θα ήταν μεγαλύτερο σε αξία και ίσως προκαλούσε και ανεπιθύμητες παρενέργειες.

Ο Κανονισμός 2092/91 μας δίνει την δυνατότητα να επεμβούμε με ψεκασμούς για την καταπολέμηση των σοβαροτέρων ασθενειών της αμπέλου.

Η βιολογική γεωργία λοιπόν δεν απαγορεύει τους ψεκασμούς, όπως πολλοί λανθασμένα πιστεύουν, θάζει όμως αρκετούς περιορισμούς που στην περίπτωση της βιολογικής αμπελουργίας ξεπερνούνται.

Στις επόμενες σελίδες, γίνεται σύγκριση του «προγράμματος καταπολέμησης εχθρών και ασθενειών

Του Τρύφωνα Μαρκοβίτη

ών της αμπέλου με βάση τα θλαστικά της στάδια», που εκπόνησε η Χ. Σπινθηροπούλου, Γεωπόνος του Διεπαγγελματικού Συνδέσμου Οίνου ΟΠΑΠ Νάουσας, με το πρόγραμμα της βιολογικής καταπολέμησης που εφαρμόσαμε εμείς στο αμπέλι μας τα τελευταία χρόνια.

Αυτή η παρουσίαση είναι ενδεικτική και δεν αποτελεί τον κανόνα διότι όπως λέει και η κ. Σπινθηροπούλου δεν είναι όλες οι περιοχές εξ' ίσου κατάλληλες για βιολογική αμπελουργία όπως ίσως η περιοχή που βρίσκεται το δικό μας αμπέλι.

ΚΑΤΑΠΟΛΕΜΗΣΗ ΕΧΘΡΩΝ ΚΑΙ ΑΣΘΕΝΕΙΩΝ ΤΗΣ ΑΜΠΕΛΟΥ

αντιμετώπισή τους

ΒΛΑΣΤΙΚΑ ΣΤΑΔΙΑ	ΑΣΘΕΝΕΙΕΣ τ. Αμπέλου	με την χημική - συμβατική γεωργία συνιστώμενα φάρμακα	με την βιολογική γεωργία κανονισμός ΕΟΚ 2092/91
Α. Πριν από την έκπτυξη Δακρύρροια	Φόμοψη Ίσκα Τετράνυχτοι Λοιπά ακάρεα	Πολτοί δινιτροορθοκρεζόλης (Σελινόν κ.λ.π.).	Καμία επέμβαση
Β. Εκπτυξη οφθαλμών Βλαστός μήκους 1-2 cm	Σκουλήκι των ματιών Ερίνωση Τετράνυχτοι Φόμοψη	Ορθεν, Θειονταν, Ντεσίς, Ταμαρόν, ουλτρασίντ κ.λ.π. Βρέξιμο Θείο Περοπάλ, Απόλλο, Μίτιγκαν, Κελθίν Μιτακ, Τεντιον κ.λ.π. Μικαλ, Φολπετ, Αντρακόλ κ.λ.π.	Καμία επέμβαση (Το σκουλήκι των ματιών θοσκάει κάτω στα χόρτα και δεν ανεβαίνει στο κλήμα. Τυχόν απώλειες ήταν κάτω του 1%)

ΑΝΤΙΜΕΤΩΠΙΣΗ ΤΟΥΣ

ΒΛΑΣΤΙΚΑ ΣΤΑΔΙΑ	ΑΣΘΕΝΕΙΕΣ τ. Αμπέλου	με την χημική - συμβατική γεωργία συνιστώμενα φάρμακα	με την βιολογική γεωργία κανονισμός ΕΟΚ 2092/91
Γ. Μήκος βλαστών 8-10 cm	Ερίνωση Τετράνυχτοι Φόμοψη	Βρέξιμο Θείο όπως στάδιο Β όπως στάδιο Β	Καμία επέμβαση
Δ. Μήκος βλαστών 10-30 cm (Δέκα μέρες μετά)	Περωνόσπορος Ωίδιο (μπάστρα)	Μικάλ, Αντρακόλ, Φολ πέτ, Μανέπμ, Ριντομιλ κ.λ.π. Βρέξιμο Θείο Μπαυλε- τόν Τόπας κ.λ.π.	Βορδιγάλειος Πολτός 0,4% Βρέξιμο Θείο 0,2 - 0,4%
Ε. Στάδιο του μούρου	Ευδαιμίδα Περωνόσπορος Ωίδιο	Νουθακρόν, Εκαλουξ, Καράτε ¹ , Ντεσίς ¹ , Ινσεγκάρ ¹ , Παράθειο Λανέιτ ¹ όπως στο στάδιο Δ όπως στο στάδιο Δ	συνήθως καμία επέ- μβαση όπως στάδιο Δ όπως στάδιο Δ
Ζ. Άνθηση	Ωίδιο	Θειάφισμα	Θειάφισμα 2,5 - 3 κιλά σκόνη/στ.
Η. Μετά την άνθηση Καρπόδεση	Περωνόσπορος Ωίδιο Βοτρύτης	όπως στο στάδιο Δ όπως στο στάδιο Δ Ροθλάρ ¹ , Ρονιλάν ¹ , Νεοτοψίν Καρπενταζίμ, κάπταιν κ.λ.π.	όπως στάδιο Δ όπως στάδιο Δ Καμία επέμβαση
Θ. Στάδιο του μπιζελιού	Ευδαιμίδα Περωνόσπορος Ωίδιο	όπως στο στάδιο Ε Χολκούχα, Αντρακόλ κ.λ.π. Βρέξιμο Θείο, Μπαυλε- τόν κ.λ.π.	Βάκιλο Θουρινγκιέν- σης Βορδιγάλιο πολτό 0,6% Βρέξιμο Θείο 0,1 - 0,2%
Ι. Στάδιο του γυαλισματος	Ευδαιμίδα Περωνόσπορος Ωίδιο Βοτρύτης	όπως στο στάδιο Ε όπως στο στάδιο Η όπως στο στάδιο Η όπως στο στάδιο Η	όπως στάδιο Θ όπως στάδιο Θ όπως στάδιο Θ Καμία επέμβαση
Κ. Πριν την ωρίμανση	Ευδαιμίδα Βοτρύτης	Κατά προτίμηση με μι- κρή υπολλειματικής διάρκειας εντομοκτό- νο όπως οι πυρεθρίνες μεθινφώς κ.λ.π. Μπενλέιτ - Καρμπεντα- ζίμ κ.λ.π.	όπως στάδιο Θ Καμία επέμβαση

1) Για την χρησιμοποίηση αυτών των παρασκευασμάτων ΠΡΟΣΟΧΗ στις οδηγίες που δίνει η γεωπόνος Χ. Σπινθηροπούλου.

Παρατηρήσεις:

α) Ο χρησιμοποιούμενος Βορδιγάλειος πολτός στην βιολογική καλλιέργεια ήπιας μορφής με περιεκτικότητα λιγώτερη του 20% σε χαλκό. Ακολουθώντας τις προδιαγραφές της γερμανικής σχολής βιολογικής αμπελοκαλλιέργειας πρέπει ο χρησιμοποιηθείς χαλκός να είναι κάτω από τα 0,3 κιλά το χρόνο ανά στρεμ. (για προφύλαξη των υπογείων νερών). Αυτό επιτυγχάνεται εύκολα με ψεκαστικό μηχανήμα νέας τεχνολογίας.

β) Οι επεμβάσεις εναντίον του Ωιδίου (Μπάστρας) με βρέξιμο Θείο και σκόνη είναι συχνότερες στις άσπρες ποικιλίες που είναι πιο ευαίσθητες. Το παραπάνω πρόγραμμα αναφέρεται στο Ξινόμαυρο.

γ) Τυχόν εμφάνιση τετρανύχου, που συνήθως είναι αμελητέα, καταπολεμάται με το Θειάφι το οποίο έτσι και αλλιώς χρησιμοποιούμε.

δ) Όσο οι βλάστοι είναι μικροί 10-30 cm, καλά είναι το ψέκασμα να γίνεται με την μηχανή της πλάτης ώστε να μην συμπιέζεται το έδαφος από το τρακτέρ, αλλά και για οικονομία ψεκαστικού υγρού.

ε) Με την προϋπόθεση ότι το αμπέλι αερίζεται καλά και έχει παραγωγή κάτω των 1.000 κιλών το στρέμμα, οι εμπειρίες των τελευταίων χρόνων δείχνουν ότι πολύ δύσκολα προσβάλλεται από βοτρυτή την στιγμή που τα σταφύλια στα μέσα Σεπτεμβρίου έχουν ήδη ωριμάσει και μαζεύονται πριν αρχίσουν οι βροχές.

Φυσικά αυτό ισχύει όταν το αμπέλι δεν έχει προσβληθεί από ευδαιμίδα και από Ωίδιο. Τα σκασίματα της Μπάστρας επικίνδυνα, προκαλούν ξεκίνημα για βοτρυτή. Επίσης έμεσα ο βορδιγάλειος πολτός βοηθάει εναντίον του βοτρυτή.

Καταπολέμηση της Ευδαιμίδας με το Βάκιλο Θουρινγκιένης

Η ευδαιμίδα είναι πεταλούδα μήκους περίπου 12 χιλιοστών. Πετάει ως επί το πλείστον το δειλινό και την νύχτα. Το πέταμά της διαρκεί 10-30 ημέρες, ανάλογα με την θερμοκρασία.

Κάθε θηλυκό τοποθετεί πάνω στο τσαμπί και στις ρώγες μέχρι 100 αυγά μεγέθους 1 χιλιοστού. Ανάλογα με το πόσο ζέστη κάνει, η κάμπια θγαίνει από το αυγό σε 12 μέρες με 15 °C θερμοκρασία και σε 6 ημέρες με 25 °C. [2]

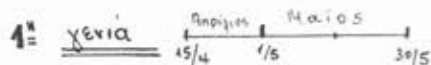
Η στιγμή που θγαίνει η κάμπια από το αυγό είναι η πιο κατάλληλη για την καταπολέμησή της. Διαφορετικά η κάμπια που ξεκινάει από 1 χιλιοστό και αναπτύσσεται μέχρι 12 χιλιοστά, στην ανθοφορία καταστρέφει τα άνθη και μετέπειτα στις άλλες γενιές τρυπάει τα σταφύλια, προκαλώντας το σάπισμα και δημιουργώντας εστίες για να ξεκινήσει ο βοτρυτής.

Άρα ο αμπελουργός πρέπει να

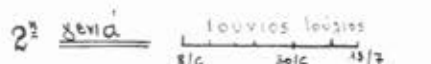
γνωρίζει το βιολογικό κύκλο της ευδαιμίδας και ακόμη πιο πολύ μέσα σε αυτόν τον κύκλο, πεταλούδα - αυγό - σκουλήκι, που είναι και μια γενιά, πρέπει να ξέρει πότε θγαίνουν τα σκουλήκια

από τα αυγά.

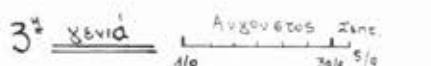
Αυτός ο βιολογικός κύκλος της ευδαιμίδας διαρκεί περίπου 45 ημέρες την άνοιξη και 33 το καλοκαίρι. Αναπτύσσονται 3 γενιές συνήθως ετησίως.

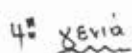
δυσέβαση όχι πάντα απαραίτητη

→ καταπολέμηση απαραίτητη

→ καταπολέμηση απαραίτητη

ακόμη και να αναπτυχθεί δεν προβαίνει να κάνει ζημιά.

Η ακριβής ημερομηνία καταπολέμησης του σκουληκιού της ευδαιμίδας, καθορίζεται με βάση τις συλλήψεις του εντόμου με παγίδες. Το δόλωμα στις παγίδες είναι η στο εργαστήριο παρασκευαζόμενη φερομόνη της θηλυκιάς ευδαιμίδας, η οποία τραβάει τις αρσενικές ευδαιμίδες οι οποίες μπαίνουν μέσα στην παγίδα κολάνε και μένουν εκεί.

Η παγίδα στο αμπέλι πρέπει να

τοποθετείται μέσα Απριλίου όταν και ξεκινάει η πρώτη γενιά της ευδαιμίδας. Εμείς στα 100 στρέμματα αμπέλι κρεμούμε δυο παγίδες. Μια στο παλαιό και μια στο νέο αμπέλι.

Κάθε δεύτερη μέρα πρέπει ο αμπελουργός να θγάζει από την παγίδα τις πιρασμένες ευδαιμίδες και να τις καταγράφει.

Με την εξέλιξη της γενιάς συλλαμβάνονται καθημερινώς και πιο

πολλές ευδαιμίδες, ενώ μετά από ένα διάστημα π.χ. 10-12 ημερών οι συλλήψεις αρχίζουν να μειώνονται. Τότε όταν θα αρχίσει η μείωση, πρέπει να επέμβουμε διότι τότε υπολογίζουμε ότι θα αρχίσουν οι κάμπιες εξερχόμενες από τα αυγά να κάνουν την ζημιά.

Ο καθορισμός της ημερομηνίας επέμβασης γίνεται με τον ίδιο τρόπο στην συμβατική και στην βιολογική αμπελουργία. Τα μέσα καταπολέμησης όμως διαφέρουν. Ενώ η χημική αντιμετώπιση χρησιμοποιεί δηλητήρια, την χρήση των οποίων απαγορεύει η βιολογική γεωργία, η βιολογική αμπελουργία καταπολεμάει το σκουλήκι της ευδαιμίδας με τον θάκιλο Θουρινγκιένης. Ένα θακτήριο που υπάρχει στην φύση, αλλά απαιτεί ιδιαίτερες συνθήκες για να αναπτυχθεί.

Το θακτήριο αυτό παράγεται πλέον εδώ και χρόνια εργαστηριακά και διατίθεται στο εμπόριο. Εμείς χρησιμοποιούμε το σχετικό παρασκεύασμα με το εμπορικό όνομα BACTOSPEINE.

Ο Βάκιλος αυτός δρα αποκλειστικά στις κάμπιες των λεπιδοπτέρων και δεν επιφέρει κανένα αποτέλεσμα στα αυγά στην πεταλούδα ή σε οποιοδήποτε άλλο οργανισμό.

Μόλις η κάμπια τον φάει μετά από 25 λεπτά αρχίζει η διάτρηση των πρώτων κυττάρων του μεσεντέρου της. Λίγες ώρες μετά οι κάμπιες σταματάνε να τρέφονται

και συνήθως πεθαίνουν στις επόμενες 24-25 ώρες [3].

Για να κάνουμε τον θάκιλο πιο ελκυστικό για την κάμπια, προσθέτουμε στο θυτίο και ζάχαρι περίπου ένα κιλό στον τόνο.

Η καταγραφή των συλλήψεων στο αμπέλι μας τα τελευταία χρόνια έδειξε ότι το μέγιστο των πτήσεων το είχαμε περίπου μέσα Μαΐου, 16/20 Ιουνίου και 16/20 Αυγούστου.

Τον Ιούλιο έχουμε μειωμένη ένταση πτήσεων συγκριτικά με τους προαναφερόμενους μήνες, χωρίς όμως να μπορούμε να πούμε με βεβαιότητα ότι έχουμε αντίστοιχα και μικρότερο ή καθόλου κίνδυνο προσβολής από το σκουλήκι.

Τον Ιούλιο του 1993 είχαμε την άσχημη εμπειρία να μας τσιμπήσει το σκουλήκι όλο σχεδόν το αμπέλι, ενώ η πτήση της ευδαιμίδας ήταν πολύ χαμηλή, κάνοντάς μας έτσι να πιστέψουμε ότι δεν υπήρχε λόγος επέμβασης. Είμαστε όμως τυχεροί διότι δεν υπήρχαν βροχές με αποτέλεσμα να στεγνώσουν οι τρυπημένες ρώγες, που ήταν ακόμη πράσινες, και να μην έχουμε επιπτώσεις.

Μόνον εάν δεν πιάνουμε καθόλου ευδαιμίδες και αφού επιβεβαιώσουμε το γεγονός αυτό και με άλλες παγίδες στην περιοχή, τότε δεν πρέπει να ψεκάσουμε.

Εάν όμως πιάνουμε έστω και λίγες, όπως συνέβει καθ' όλο το 1994, τότε η εμπειρία έδειξε ότι πρέπει να ψεκάσουμε.

Καταγραφή συλλήψεων ευδαιμίδας και επεμβάσεις

Ο Προβληματισμός για το πότε ακριβώς πρέπει να ψεκάσουμε μετά την καταγραφή των συλλήψεων δεν έχει μέχρι σήμερα τελειώσει. Εμείς ψεκάσαμε με τον Βάκιλο Θουρινγκιένης το αμπέλι σειρά παρά σειρά μετά την διαπίστωση του μέγιστου των συλλήψεων και επαναλαμβάνουμε τον ψεκασμό μετά περίπου έξι ημέρες στις υπόλοιπες σειρές.

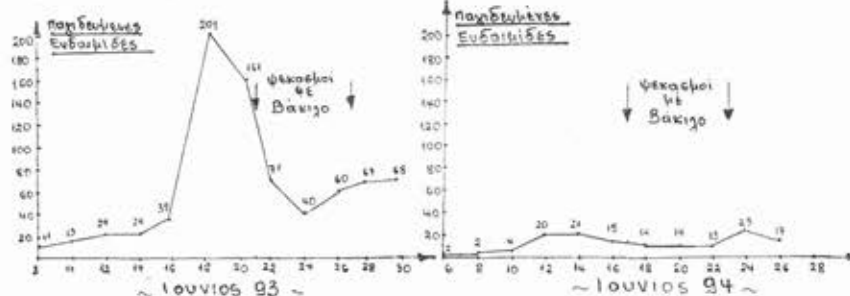
Συμπεράσματα

Η βιολογική καλλιέργεια του αμπελιού στην Νάουσα και γενικά στην Ελλάδα για ποιοτικώς αναβαθμισμένα κρασιά όχι μόνον είναι εφικτή όπως έδειξε η δική μας περίπτωση, αλλά επιβάλλεται σχεδόν εκ των πραγμάτων, διότι ο περιορισμός της παραγωγής του αμπελιού, κάτω από 1.000 κιλά το στρέμμα, καθιστά την αζωτούχο χημική λίπανση προς αύξηση της παραγωγής χωρίς αντίκρυσμα.

Επίσης η βιολογική αμπελοκαλλιέργεια εκτός των πολύ σοβαρών λόγων εφαρμογής της, προστασία περιβάλλοντος, υγιεινής διατροφής, αναβαθμισμένο εμπορικώς προϊόν κ.τ.λ. είναι και οικονομικότερος τρόπος καλλιέργειας για τον αμπελουργό.

Για 100 στρεμ. αμπέλι δαπάνησαμε το 1994 205.000 δρχ. για θειάφι, βορδιγάλαιο πολτό και Βάκιλο Θουρινγκιένης, ενώ με τις πρακτικές της χημικής γεωργίας, θα ξοδεύαμε τουλάχιστον 1.000.000 δρχ. παραπάνω.

Τα έξοδα που κάναμε για την χλωρή λίπανση σε σπόρους και εργατικά, ανέρχονται σε 120.000 δρχ. τον χρόνο. Αυτή η δαπάνη μαζί με τα ορυκτά υλικά που χρησιμοποιήσαμε για την βελτίωση

Το αμπέλι στα Πολλά Νερά

της γονιμότητας του εδάφους δεν ξεπερνάει με κανένα τρόπο τα έξοδα που θα είχαμε λιπαίνοντας το αμπέλι με χημικά λιπάσματα.

Επιπλέον τα ανωτέρω επιχειρήματα για κοστολογική υπεροχή της βιολογικής αμπελοκαλλιέργειας έρχεται να επαυξήσει ο κανονισμός 2078/92 της ΕΟΚ που επιδοτεί και τους βιοκαλλιεργητές αμπελιών και οπωροφόρων δένδρων, οι οποίοι βρίσκονται στην διαδικασία ελέγχου και πιστοποίησης βιολογικών προϊόντων με συγκεκριμένους από το Υπουργ. Γεωργίας Οργανισμούς (υπάρχουν ήδη τρεις τέτοιοι οργανισμοί στην Ελλάδα, ένας από αυτούς μάλιστα με έδρα την Αλεξάνδρεια Ημαθίας) με 23.000 δρχ./στρ. Εκ των οποίων τις 17.250 δρχ. θα πληρώνει η ΕΟΚ, όταν οι ελληνικές υπηρεσίες ξυπνήσουν από την χειμερία νάρκη και κατορθώσουν να διεκπεραιώσουν τις διατυπώσεις με τις ευρωπαϊκές κοινότητες.

Υπάρχει λοιπόν για μας η δυνατότητα το 1995 να εισπράξουμε για τα 100 στρ. αμπέλι με βιοκαλλιέργεια 2.300.000 δρχ. επιδότηση.

Από την άλλη μεριά η βιοκαλλιέργεια μας ανάγκασε να προμηθευτούμε τα παρακάτω μηχανήματα:

— Μηροσπιντό κουβά στο τρακτέρ με υδραυλικούς βραχίονες

— Κοπρεδιανομέα - πλατφόρμα

— Καταστροφέα για το κόψιμο των χόρτων και τεμαχισμό των κληματίδων μέσα στις γραμμές μετά το κλάδεμα

— Καλό ψεκαστικό μηχανήμα για σωστή κάλυψη του φυλλώματος με το ψεκαστικό υγρό και για οικονομία. (Καταναλίσκουμε 1.600 λίτρα υγρό για ψέκασμα των 100 στρεμ., ενώ με ένα κοινό ψεκαστικό θα χρειαζόμασταν 8.000 λίτρα).

Η παραγωγή των 500 κυδικών Κομπόστ, ενώ δεν ήτανε δαπανηρή, μας στοίχιζε πολλά χρήματα, περίπου 500.000 δρχ. το φόρτωμα και η μεταφορά του στο αμπέλι, επειδή κάναμε το λάθος να το φτιάξουμε 30 χιλιόμετρα μακριά.

Επίσης τις πρώτες χρονιές αργήσαμε να καταλάβουμε ότι τα χόρτα που βρίσκονται συνεχώς μέσα στο αμπέλι ανταγωνίζονται τα κλήματα σχετικά με το νερό με αποτέλεσμα το αμπέλι να διψάει περισσότερο.

Γενικά χρειάζεται πιο πολύ χειρωνακτική εργασία με την μέθοδο της βιολογικής καλλιέργειας κι είναι σίγουρα απαραίτητο ένα

χρονικό διάστημα αναπροσαρμογής, τόσο για τον αμπελουργό, όσο και για το αμπέλι.

Ο Σύμβουλος οικολογικής γεωργίας και ο οποιοσδήποτε οργανισμός πιστοποίησης δίνει μόνον τις βασικές κατευθύνσεις. Ο Αγρότης πρέπει να είναι παρατηρητικός να στοχεύει στην πρόληψη και να βρίσκει λύσεις μόνος του με απλά επιτρεπτά από τον κανονισμό 2092/91 της ΕΟΚ μέσα. Να μαθαίνει από τα λάθη του να ρωτάει και να επιμορφώνεται έτσι συνεχώς.

Ο Επαγγελματίας αγρότης όπως και ο επαγγελματίας βιοκαλλιεργητής δεν γίνεται επειδή βαπτίστηκε έτσι μόνος του ή από κάποιους άλλους, αλλά πρέπει όπως π.χ. ένας κατασκευαστής επίπλων να μάθει την τέχνη αυτή.

Κλείνοντας θέλω να σας διηγηθώ αυτό που μας συνέβη αρχή του φετινού καλοκαιριού που δείχνει πως η φύση από μόνη της φροντίζει για την ισορροπία στο οικοσύστημα.

Στην περιοχή των Πολλών Νερών που βρίσκεται το αμπέλι μας τα τελευταία χρόνια ήταν αισθητή η παρουσία ακρίδων. Φέτος ειδικά ο πληθυσμός τους αυξήθηκε τόσο πολύ που ξεπέρασε τις 10 ακρίδες ανά τετραγωνικό μέτρο, με αποτέλεσμα όταν άρχισαν να στεγνώνουν τα χόρτα στο έδαφος να ξεκινήσουν το φάγωμα των φύλλων από τα κλήματα με πρότιμήνη στις επιτραπέζιες ποικιλίες.

Κάναμε παγίδες με πίτυρα + ζάχαρι + δηλητήριο και τις τοποθετήσαμε επάνω σε νάυλον μέσα στο αμπέλι. Χωρίς κανένα ουσιαστικό αποτέλεσμα.

Μέσα στην απελπισία μας, την κατάσταση την σώσανε οι καρκάδες!

Στην αρχή ήρθαν 10-20, μετά

γύρω στις 300 και μέσα σε 2 εβδομάδες καθάρισαν το αμπέλι από 1.000.000 ακρίδες.

Έτσι όπως ισορρόπησε η φύση τα πράγματα στην ανωτέρω περίπτωση το κάνει συνεχώς στον μικρόκοσμο των οργανισμών, μέσα στο έδαφος και έξω από αυτό, όταν φυσικά ο άνθρωπος την αφήνει να λειτουργήσει ανενόχλητα.

Νάουσας 12.12.1994

Τρύφων Μαρκοβίτης

Πηγές

[1] ΚΟΜΠΟΣΤ. Υγιεινή Ανακύκλωση Οργανικών Υλικών Φουντής/Μαΐερ/Πανάγος Σύλλογος Οικολογικής Γεωργίας Ελλάδος, Ιανουάριος 1987

[1] WEINBAU. REBSCHUTZ, BODENPFLEGE, REBENERNAEHRUNG HDECHST. Γερμανία.

[2] BACILLUS THURINGIENSIS. Σωτήρης Μπαρμπαγιούρης Τεχνολόγος Τροφίμων Βιοκαλλιέργειες. Ιαν. - Φεβρ. - Μαρτ. 1991

Σελ. 14 Περιοδικό Συλλόγου Οικολογικής Γεωργίας Ελλάδος.

Στοιχεία και πληροφορίες από:

Γεωπόνου

Χαρούλα Σπινθηροπούλου

Γεωπόνου

Αντώνη Χ' Βασιλειάδη

Γεωπόνου

Βεατρίκη Βιντερστάιν.

Βιοκαλλιεργητή - αμπελουργό Δημήτρ. Μαρκοβίτη.

ΓΙΑΝΥΤΣΑΡΟΣ ΚΑΙ ΜΠΟΥΛΑ

✱ Συνέχεια από την σελίδα 38
μικρών συνήθως δραμάτων, κυρίως τραγωδιών, (τραγώδιον = μικρή τραγωδία) και για διοποριστικούς λόγους.

Από τις παραστάσεις αυτών των τραγωδιών που εξελίχθηκαν σε παντόμιμους όταν κάποιος με τη συνοδεία οργάνων έψαλλε (τραγωδοῦσε - τραγουδοῦσε) την υπόθεση και κάποιος ή κάποιοι άλλοι με χορευτικές κινήσεις απέδιδαν τα δρώμενα, πρέπει να πήρε το αρχαίο έθιμο της αναπα-

ράστασης του γάμου του Διόνυσου και της Βασίλιννας τη μορφή «του χορευτικού συγκροτήματος», που έχει μέχρι σήμερα.

Είναι ανάγκη λοιπόν να υποθέσουμε ότι ο αρχιχορευτής, ο αρχηγός του θιάσου, υποδιδόταν το Διόνυσο και κρατούσε ο ίδιος ή κάποιος άλλος το πήλινο ομοίωμα της νύφης στα χέρια του και παράστασε το γάμο συνοδευόμενος από τους ένοπλους έφηβους, που όπως είδαμε πιο πάνω μετέφεραν το άγαλμα του Διόνυσου

στα Μεγάλα Διονύσια από τον ναό του σε άλλο ναό.

Από τη «φάση» αυτή του δρώμενου, όταν το ρόλο του Διόνυσου υποδύεται «ζωντανός» χορευτής, ενώ η παρουσία της Βασίλιννας δηλώνεται με πήλινο ομοίωμα (είδωλο) πρέπει να έμεινε η φράση που δηλώνει τους πρωταγωνιστές του δρώμενου «Ο Διόνυσος και η Μποιμπούλα (Βαθύλα) - Μπούλα».

(Συνεχίζεται)

ΠΑΡΑΚΛΗΣΗ

Για να μη χάνονται τα τεύχη, ενημερώστε μας έγκαιρα την νέα διεύθυνση, κάθε φορά που αλλάζετε τόπο κατοικίας.

ΒΑΡΒΑΡΕΣΟΣ ΑΕ

ΝΗΜΑΤΟΥΡΓΕΙΑ ΝΑΟΥΣΗΣ
